DE FINIBVS
HVMANORVM ACTVVM COMMENTARIVS,

In c. Cum miniſter. 23. q. 5.

Authore Martino ab Azpilcueta doctore Nauarro.

VENETIIS,
Sumptibus, ac expenſis GEORGII FERRARII,
Bibliopolæ Romani. M D LXXI.

mo moq;

ILLVSTR. EXCELL.

D. Don Gabrieli à Cueua, Duci Alburquerquenſi, Gubernatoriq́, Mediolani &c. iuſtiſſimo pientiſſimoq́ Principi,

Martinus ab Azpilcueta doctor Nauarrus S. P. D.

LIBELLVM *hunc, præcellens Princeps, excellentiæ tuæ dicare conſtitui, vt vel hoc ſigno exiguo inſinuem maximam, qua in te, inq́ tuos omnes ſum, ſemperq́ fui obſeruantiam & pietatem. Eò maximè, quòd non ſolum Martiis armis arma* CHRISTI *miſcentes & præferentes, nouiſtis fortiter pro* CHRISTO, *proq́ veſtris Regibus in eorum rebelles in bellis pugnare, vincere, tropheaq́ referre; ſed etiam in pace Reſpub. ita Chriſtianè moderari, vt prima eadẽq́ ſumma ſedes Apoſtolica ſemper & ſummè cole*

retur. In tuos inquam omnes, præſertim in illum Max. Ducem patrem tuum Beltrandum à Cueua, filium primogenitum alterius Beltrandi à Cueua, qui egregia in ſuũ Regem, à quo multi Principes defecerunt fidem, inſigniq́, virtute militari Regna Caſtellæ ſuo Regi cum primis ſeruauit. In patrem inquam tuum, patruosq́, tuos, Petrum à Cueua & Ludo. à Cueua, quorum ille ſummus Machinarum bellicarum Cæſaris, hic ſummus militum prætorianorum eiuſdẽ Præfectus fuit. Quorum fortia geſta toti ſunt orbi nota. In amitas item tuas Illuſtriſſimas, præſertim illam Donnam Maiorem, quæ nupta Illuſtriſſimo Petro à Nauarra Mariſcalo eiuſdem Regni: fæliciter peperit alterum Illuſtriſſimum Petrum à Nauarra Marchionem Cortenſem Summum omnium iudicio in bellis ducem & in pace Gubernatorem. Quos omnes, eccleſiaſtico ſplendore frater germanus eorum ille Illuſtriſſimus Cardinalis Bartholomeus à Cueua exornauit. Cuius animi magnitudinem, & in rebus, cum priuatis tum publicis gubernandis prudentiam & vigilantiam, ac in bene conſtitutis firmitatem & conſtantiam: inq́, ſuam opem implorantes, præſertim nobiles & egenos omnimodam pro ſua induſtria, & in Pontifices Max. & Reges Catholicos gratia: proq́, ſuis facultatibus beneficentiam, & eleemoſynam, nemo non laudat in vtraque Heſperia. Cauſæ dedicandæ

eandæ præfatæ acceſſit altera. Nempe vt epiſtolam apologeticam materię libri affinem, quam dudum ad te ſcripſeram; quamq́ audio à nonnullis mendosè tranſcriptam, ei annecterem correctam. Simul vt enarrem, non quidem tua fortia in Germania & Aphrica contra CHRISTI *hoſtes geſta, ſed vt in vtilitatem Chriſtianam euulgem omnibus ſcripto, vt multis euulgaui verbo, rationem illam arcanam, à circunſtantia finis (quę materia libri eſt) deſumptam: quam mihi miranti, cur tantopere tua familia* CHRISTI *& Eccleſię pręcepta ſeruabat olim aperuiſti, videlicet. Quod inſeruituros tibi pręmonebas, te non tantum gentilia & innata, ſed etiam aſcititia, eademq́ religioſa militia militem; oportere tua tuorumq́ militari virtute* CHRISTO *Regiq́ placeretis: idque fieri non poſſe ab eis, qui ſitim, inędiam, ieiunia, vigilias, & alios labores militares ſimul & ipſam mortem, cum ratio militaris id poſceret ferre non poſſent, neque ab his qui pręcepto, & imperio ducum promptè parere neſcirent. Ideoq́ neceſſarium eſſe, vt qui tibi eſſent inſeruituri aſſueſcerent* CHRISTI *omnium maximi ducis & Regis, Eccleſięq́ ſuę imperio præceptisq́ parere, ac conſequenter ieiunia, vigilias & alia duriora, quæ Chriſtiana virtus requirit, vſq́ ad mortem ipſam ferre. Tantoq́ magis à te illos dilectum ęſtimatumq́ iri, quo magis noſceres eos* CHRISTO *Eccleſięq́,*

audientiores. Quo factum fuit vt nulla ratione etiam mea ſententia iuridica perſuadere potuiſſem, cuidam tuo à pedibus deferenti ad me tuas litteras Pampilona in domum natalem meam, pluſquam terdecim milliaribus Italis diſtantem, ſub noctem vnius diei quadrageſimæ, vt cenaret: immo nec mane inſequentis diei, ad te reuerſurus, vt ientaret. Quo vtinam exemplo omnes duces militares, omnesq́; patresfamilias moueremur, ad conſiderandum & reputandum id, quod, Iob docente omnes ſcimus, videlicet. Vitam noſtram eſſe militiam ſuper terram, & docente ipſomet CHRISTO *Regnum cœlorum vim pati, violentosq́; raptu ros illud: ad conſiderandum inquam hoc, eo hortandum nos primo; deinde noſtros; ad abnegandum noſmetipſos. ideſt appetitus noſtro* CRHISTI *voluntati rebelles; & ad tollendas cruces noſtras, ideſt ad promptè ſubeunda illa, quæ noſter vetus homo, ſiue carnis ſenſualitas iudicat eſſe mala, nouus verò, qui ſecundum ſpiritum rectum eſt, bona quo peccatis mortui ſemper viuamus & moriamur* IESV CHRISTO D. N. *qui te pientiſſime Princeps indies pientiorem, ſibiq́; gratiorem vnà cùm dulciſſima conſorte tua, donna* Iohanna *de Albama, duce Gubernatriceq́; cum primis Chriſtianiſſima, & mihi in* CHRISTO *ob ſeruandiſſima efficiat. Amen. Romæ.*

De finibus humanorum actuum Commentarius, In c. Cum miniſter 23. q. 5.

Aug. in queſtionibus Exodi.

CVM miniſter iudicis occidit eum, quem iudex iuſſit occidi: profectò ſi id ſponte facit, homicida eſt: etiam ſi eum occidat, quem ſcit à iudice debuiſſe occidi.

SVMMARIVM.

Finium humanorum actuum cognitio ad recte viuendum, & examinandam conſcientiam neceſſaria. num. 1.

Finis cuius malus, ipſum quoq; malum. Et finis cuius bonus, ipſum quoq; bonum. nu. 1.

Gratianus aliqua tribuit vtiliter Auguſtino contrarius Eraſmo qui multa ei damnoſe adimit. numer. 2.

Finis verbum maſculino & fœminino genere profertur. num. 2.

Intentio eſt actus voluntatis, & qualis. nu. 2.

Finis exactè diffinitur & declaratur. num. 3.

Bonum duplex verum, & apparens. Idque triplex,

plex, honeſtum, delectabile, & vtile. nu. 5.

Verbum propter quatuor cauſas ſignificat, efficiantem, finalem &c. num. 3.

Finis & medium poteſt eſſe idem diuerſo reſpectu. num. 4.

Finis primo duplex, vltimus & medius. Vltimus item duplex, verus & falſus; Medius item duplex. num. 4.

Bonum quoddam propter ſe tantum amabile, quoddam propter aliud tantum, quoddam propter ſe & propter aliud; & quæ ſunt illa. num. 5.

Bonum delectabile propter ſe amabile. nu. 5.

Finis iterum duplex; cuius, & quo. num. 6.

Finis tertio duplex; operationis, & operantis. numer. 7.

Finis, quarto duplex, bonus, & malus cum ſuis diffinitionibus. num. 8.

Finis quinto, duplex, principalis & minus principalis, cum ſuis diffinitionibus. num. 9.

DICTVRVS de humanorum actuum finibus, quorum cognitionem pridem diximus eſſe neceſſariam ad recte viuendum, & recte examinandum conſcientiam, ac confitendum peccata,

cata, in Repetit. c. Inter verba 2. q. 3. nu. 289. delegi pro dicendorum fundamento caput hoc. Cum miniſter. 23. q. 5. ex quæſtionibus patris noſtri grauiſſimi Auguſtini ſuper Exodo deſumptum. Partim quòd eius opem vt imploramus; ita etiam ſperamus. Partim quòd in variis variorum regnorum academiis prælegendo, frequentiſſime illud citabamus ad fundanda illa duo Boetij. Topic. loca videlicet. Cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt. Et cuius finis bonus eſt, ipſum quoq; bonum eſt. Quæ facile deducuntur ex eo, quatenus probat, miniſtrum iudicis peccare occidendo hominem, etiam illius iuſſu in finem vindictæ priuatæ. Quia is finis malus eſt. Non aũt ſi occiderit in finem vindictæ publicæ. Quia is finis bonus eſt.

Præmoneo in primis lectorem caput hoc eſſe quidem à Gratiano deſumptum ex Auguſt. ſuper exod. ſed non ex vno loco tantum ſed ex duobus.

bus. videlicèt ex q. 71. ſub finem & q. 79. neque tam quoad verba, quàm quoad ſententiam: vt palam eſt legenti omnes eius quæſtiones ſuper Exo. & conferenti caput hoc cum præfatis duabus; quarum tenores breuitatis gratia non refero: Facio tamen certiorem in eis non eſſe verbum, ſpontè huic inſertum, licet ſit verbum, volens, & verbum, per voluntatem: quæ ſatis illi æquipollent in d. q. 79. Quæ tamen non ſunt ita latè accipienda ac ſignificatio eorum patet. Alioqui.n.probaret hoc capitulum peccarē omnes exequutores pœnarum ſanguinis qui voluntariè accidūt vel mutilant eos, quos iuſtè iudex occidi iubet. Quia ſponte, volentes, & per voluntatem ſuam id faciunt. Quod eſt contra c. Non eſt crudelis c. Qui malos, & c.Homicidas, infra ead.cauſa, & q. & falſum ac contra conſuetudinem omnium totius orbis Chriſtiani confeſſariorum; qui paſſim abſoluunt

iuſtitiæ

iuſtitiæ miniſtros qui authoritate publica in id deputati occidunt & mutilant ad id patiendum damnatos, licèt non proponant ab eiuſmodi officio perpetuo abſtinere; Quod iuſtè facere nequirent, ſi id verum eſſet, ob defectum iuſtæ contritionis quæ huiuſmodi propoſitum exigit. c. Negociū de pœn. diſt. 5.[a] & latius tradimus in Manuali confeſſariorum. cap. 1. poſt princip. Quare intelligenda ſunt ſolum de illo qui voluntariè ad propriā vindictam vel alium finem malum occidit eum quem iudex iuſtè iubet occidi. Quæ intelligentia ſatis colligitur ex prædictis duabus quæſtionibus Aug. & ex conſuetudine quamplurimorum doctorum, qui caput hoc paſſim allegant, ad probandas illas regulas Boetij in Topicis, citati à. S. Tho. 1. Sec. q. 18. ar. 4. Videlicet. Cuius finis malus eſt, ipſum quoquè malum eſt, Et cuius finis bonus eſt, ipſum quoque bonum eſt, Quarum priorem pro-

a *c. Pœnitētia & c. Satiſfactio: de pæni. diſt. 3.*

probat ſecundum intelligentiam prę-dictam iuxta ſenſum directum: quatenus habet male facere illum exequutorem iuſtitiæ qui damnatum etiam iuſtè occidit ſponte, ideſt voluntariè ſecundum voluntatem propriam, ad vindictam propriam, vel alium malum finem. Poſteriorem autem probat; quatenus iuxta ſenſum indirectum, & à contrario collectum habet non peccare illum exequutorem iuſtitiæ qui occidit cõdemnatum iuſtè ad finem vindictæ publicæ: qui eſt bonus; quia intereſt reipublicæ maleficia puniri. l. Ita vulneratus. ff. ad leg. Aquil.[b] Quarum regularum prior quę iuxta ſenſum directũ hinc colligitur. ſ. Cuius finis malus eſt ipſum quoque malum eſt: ſine vlla exceptione in vniuerſum eſt vera: Altera vero frequenter fallit: vt infra dicetur. Quia cum bonũ conſtet ex integra cauſa vt Dionyſius ait in c. 4. de diuinis nominib. poſt Ariſt. lib. Ethic. & S. Tho. 1. Sec. q. 18.

b *Vt fame de ſent. excomm.*

q.18.ar.4.in fin.non ſufficit boni finis circunſtantia, quo actus ſit bonus., Quia vero vt ipſimet aiunt, malum ex quocunq; defectu fit, & ideo dicitur fieri modis infinitis, ſufficit mali finis circunſtantia, quo actus ſit malus.

Ex hac præmotione colligitur Gratianum virum grauiſſimũ & rei theologicæ callentiſſimum, & quendam alium, contrario modo ſeſe ad Auguſtini opera habuiſſe. Quoniam Gratianus multa quæ nõ ſunt eius ad verbũ ei tribuit. Ille aũt alius multa quę ad verbum à plerisq; omnibus ei tribuuntur, ademit cenſendo non eſſe ipſius. Cuius cenſuræ, non pauci adhæſerunt. Quod fuit in cauſa vt ipſe quoque cum ante 27 annos ſcriberem, commentaria in tres poſteriores diſtinctiones de pœnitentia, in exordio earum, in quo Gratianus tribuit Auguſt. librum de pœnitentia, eius operibus inſertum, licet ipſius cenſura illi contraria diſpliceret, eius tamen 2

in hoc Iudicium appellarem ſagax: & donum Diuinum. Hunc autem poſtea quam in quoddam ſuo libro deprændi aliquot errores, à nemine ante me notatos, quos in Repet. c. Quando de conſecrat. diſt.1. notabili 18. à nu.13. vſque ad nu. 32. prodidi ab hinc circiter 20 annis anno vſque 1550. & poſtea quàm noui & à piiſſimis, eiſdemque eruditiſſimis viris accepi, quod magno cum eccleſiæ ſcandalo cenſuerit aliqua cõmuni totius eccleſiæ conſenſu accepta, & pro irrefragabilibus habita, non eſſe illorum authorum quibus præfatus communis conſenſus tribuit, admoneo ipſum damnoſe, ſaltem in ſacris & ſacrorum authorum libris, cenſendis hallucinatum fuiſſe. Ideoq; a cenſuris eius valde cauendum tanquam factis ab eo qui ſacram theologiam non à radice neq; a trunco, ſed quod eius opera demonſtrant, à foliis & floribus delibauit. Quod ipſum noſtra ætate

face-

ſacere multos plus ſatis humanis, literis deditos non ſolum circa theologiam, ſed etiam circa iuris peritiam videmus, dolentes quod non ſatis animaduertunt aliud eſſe; ſapientiam, ſcientiam, & ſacræ theologiæ, vel ſacris iuris peritiam, hębraicis, græcis, aut latinis verbis prolatam vel ſcriptam, & aliud ipſam verborum, quibus profertur, & ſcribitur, ſignificationem, & ideo aliam & longe maiorem operam impendendam rei cognitioni neque ſufficere impenſam verborum ſignificationi cum à diuerſis non fiat illatio l. Papinianus exuli. ff. de minorib.

Dicam ergo breuiter, diſtincte, ac apte quam potero ſine vllo fuco & vlla ornatus cura quid nam ſit & quotuplex actuũ humanorũ finis, quidq; in eis operetur, & qui eorum illius ratione dicantur boni, & qui mali, qui peccata mortifera & qui venialia rudius quidem barbarius & demiſ-

ſius,

ſius, ſed longe breuius, neruoſius, vtilius & clarius prælucente, opemq; ferente CHRISTO, quàm Cicero in ſuis quinque libris de finibus bonorũ & malorum ſide ipſius deſtitutus: & affectu gloriæ per orationis elegantiam quærendæ, inſtructus.

Verbum Finis, tã fœminino, quàm maſculino genere inuenitur iuxta illud Aeneid.1. quem das finem Rex magne laborum. Et illud eiuſdem Aeneid.3. Hæc finis Priami fatorum. Et eſt extremitas cuiuſlibet rei: quod probant præfata Maronis dicta & multæ leges.ff.& C. finium regund.[a] In noſtro vero propoſito accipitur pro termino, & extremitate, in quam operatio vel intentio operarij ſe refert. Intentio autem operarij eſt actus voluntatis: Non quidem ille, quo vult aliquid abſolutè. Quia ille dicitur voluntas. Nec ille, quo quieſcit in aliquo. Quia ille ad finitionem ſpectat. ſed ille, quo vult aliquid tanquam termi-

[a] *& c. Finẽ litibus de dol. & cõ tu. & l. Properãdũ. C. de iud.*

num

num alicuius rei in illud ordinatæ. Vt ſubtiliter declarat S.Thom.1.ſec.q.12. art.1. ad 4.

Diffinitur autem finis, iuxta mentem Ariſtot. 2. Phiſic. S. Tho. & aliorum in 2. libr. ſent. diſt. 38. b eſſe bonum verum vel apparens, quod propter ſe appetitum, facit, vt aliud propter ipſum appetatur. Vt pridem diximus, ſed non adeo exacte, in repet. c. Inter verba. 11. q. 3. nu. 195. 3

b *& einſdē S.Thom. 1.ſec.q. 12. art. 1. & 2. & q.13. art. 3.*

Dixi bonum, pro genere, quia omnis finis eſt bonum quoddam; ſed nō contra, omne bonum eſt finis. Dixi verùm, vel apparens, eò quòd vt aliquid ſit finis, & quiddam appetibile, ſatis eſt, & requiritur quòd ſit verum bonum, vel apparens. Ita quòd ſit bonum vel appareat aliqua ratio quare videatur bonum, iuxta illud Philoſ. 2. Phiſic. Finis eſt bonum, vel apparens bonum.[a] Idq; triplex eſſe.ſ.honeſtum, delectabile, & vtile. vt S. Tho. 1. par.q.5.art.6.[b] Dixi, propter ſe ap-

a *Et S.Thomam 1. ſec. q. 8. art. 5.*

b *& prima ſec.q.44 art.*

petitum, quia ſi ſolum propter aliud appeteretur, eſſet quidem medium ad finem, ſed non finis.

Dixi, facit vt aliud appetatur propter ipſum, Alioqui enim non eſſet finis & terminus. quicquid dixerint Greg. Ariminenſis & Gabr. in 2. diſt. 38. quibus vbi ſupra non contradixi.

Per verbum autem, Propter, vt ait S.Thom.2.ſec.q.27.art.1. quatuor cauſæ ſignificari poſſunt. Finalis, formalis, efficiens, & materialis, ad quam reducitur etiam materialis diſpoſitio. quæ non eſt cauſa ſimpliciter, ſed ſecundum quid. Quatuor enim ſunt cauſæ diligendi & appetendi aliquid propter aliud, & vt dicatur finis; puta, Finalis, vt medicina propter ſanitatem, Formalis, vt homo propter virtutem, quia virtute formali eſt bonus, & ita diligibilis. Efficiens, vt filius alicuius ob patrẽ. Diſpoſitio quę reducitur ad genus cauſæ materialis, vt beneficus ꝑꝑ beneficia, quæ ad id mouent.

Ex

Ex quibus infertur quòd vt aliquod bonum ſit finis non oportet vt id non appetatur ob aliud. Vnum enim & idem diuerſis rationibus poteſt eſſe medium, & finis: vt temperantia quę per ieiunium quæritur ad melius ſeruiendum Deo, reſpectu ieiunij eſt finis, & reſpectu Dei medium. Id quod latius mox apparebit.

Finis autem diuiditur primo, in vl- 4
timum, & medium. Vltimus eſt, qui propter ſe ipſum tantum amatur. & hic eſt duplex. Alter eſt verus vltimus, & omnium ſupremus, & vnus omnium creatorum ſcopus, qui propter ſe tantum, & non propter aliud eſt amabilis. Qualis ſolus Deus eſt. vt docet S.Thom.2.ſec.q.27.art.1. Quippe qui ſuper omnia eſt diligendus. Deuter.6. Matth.22. Marc.12. Alter eſt falſus, quem falſi homines pro ſua falſa imaginatione impudentiſſimè ſtoliſſimeq; tacitè vel expreſſe fingunt, & adorant. iuxta illud Apoſt. Quo-

rum Deus venter eſt, ad Philip. 3. Qualis eſt voluptas epicureo. In quem Cicero duos libros prædictorum quinq; ferè prodegit.

Finis medius eſt qui propter ſe & propter aliud amatur. Qui eſt duplex. Alter vere medius, ille. ſ. qui vere eſt propter ſe ac propter aliud amabilis. Quales ſunt virtutes, & omnia honeſta. ſecundum Ambr. lib. 1. de offic.[a] Alter falsè medius, ille. ſ. qui non poteſt eſſe amabilis propter ſe. Qualis eſt pecunia: vel non eſt amabilis pro
5 pter aliud. Qualis eſt Deus. Quæ autem propter ſe & propter aliud, recte amari queunt, ſunt omnes ſcientiæ ſpeculatiuæ ſecundum Ariſt. 1. Metaph.[b] & virtutes morales aliaq; honeſta ſecundum Ambro. lib. 1. de offi.[c] Hęc ſiquidem iuſtè poſſunt amari propter ſe tantũ, & iuſtius propter Deum vel alios fines eis ſuperiores. An autem delectabilia ſint talia, quæſtionis eſt. Nam S. Thom. 1. ſec. q. 4. art. 2. ad ſecundum

a Et S. Thomam 1. par. q. 5. art. 6.

b Et S. Thomam 1. ſec. q. 3. art. 6.

c Et S. Thomam 1. par. q. 5. art. 6.

ſecũdum. [d] ait Delectationes eſſe propter operationes. At in eadem prima ſec.q.2. art.6. ad.1. dixi, delectationes propter ſe appeti, & nõ propter aliud. Si li propter, cauſam finalem ſonet. Immo in argu.1. allegat Ariſtot.10. Ethico.docentem: Ridiculum eſſe ab aliquo quærere, propter quid vult delectari; cum palam ſit quòd propter ipſam delectationem, & hoc videtur verius per latè tradita a Caiet. in d. art.2. vbi pulchre dicta S. Thom. conciliat, dicens. Bonum diuidi in bonum propter ſe, & bonum propter aliud. bonum autem propter ſe, in bonum honeſtum, & delectabile & ita ſalus & vita, quæ ad delectabilia reducuntur a Boet. lib.2. proſa 2. de Conſolat. ſunt de genere bonorum, quæ propter ſe ſolum iuſtè appeti poſſunt, id quod ad multa multum perpendere oportet. Cætera verò bona, quæ vocantur vtilia, non ſunt amabilia propter ſe, ſed ſolum ob aliud, qualia ſunt, bo-

d *Et in ſumma cõtra Gẽtil. li. 3.c.26.*

na pecuniaria ſecundum eundem S. Tho.in d.art. 6.ad 2. Qualia etiam honoraria, ſ.honor, fama, & gloria iuxta eundem 2. ſec. q. 132.art.1.

6 Secundo diuiditur finis, in finem cuius, & in finem quo, quorum mem brorum nomina à Ciceronianis parum probantur. Finis cuius, eſt id in quo eſt ratio boni. Finis autem quo, adeptio & poſſeſſio, ſiue vſus eius. Vt auari, finis cuius, eſt pecunia, in qua eſt ratio boni. Et finis quo, eſt adeptio, poſſeſſio & vſus eius, vt declarat S.Thom.1.ſec.q.2.art.8. Et ita finis cuius, totius humanæ vitæ ipſe Deus eſt, in quo ſumma & infinita ratio bo ni eſt. Beatitudo autem, qua beati videntes eum, eo ipſo fruuntur, eſt finis quo.

7 III. Finis diuiditur in finem operationis, & in finem operarij ſeu operantis. Finis operationis eſt obiectũ, in quod ſuapte natura ipſa dirigitur. Finis operantis eſt, in quem per ope-

rantem dirigitur operatio. Vt cum quis ædificat domum quo locando eã lucretur; ipſa domus eſt finis operationis. Finis autem operantis, eſt lucrari, quod per locationem intenditur. Qua diuiſione ad graues difficultates diſſoluendas multis in locis D. Thom. vtitur præſertim in 2. diſt. 1. q. 1. art. 1. & 3. & diſt. 36. q. 1. art. 5. ad ſecundum. & diſt. 38. art. 2. & in quarto diſt. 16. q. 3. art. 1. q. 2. ad tertium & 2. ſec. q. 141. art. 6. ad primum.

IIII. diuiditur finis, in bonum, & malum. Bonus finis eſt bonum verum aptum medio quo quęritur. Non enim poteſt eſſe bonus finis niſi verè bonum. Nec ſufficit quòd ſit verè bonum, niſi medio quo quæritur, ſit aptum. Non enim eſt bonum diligere Deum propter pecunias, vt infra dicetur. illud autem eſt bonum aptum; quod eſt obiectum actus, in quod ille ſuaptè natura dirigitur, aut aliquid aliud illo melius. Finis vero malus 8

eſt malum culpæ, vel bonum medio quo quæritur ineptum. Finis enim in quantum huiuſmodi ſuperior eſt medio, in quantum huiuſmodi ſecundũ D.Tho.1.ſec.q.1.art.1.ad 1. At malum eſt inferiora ſuperioribus præponere: immo & æquare c.ſtatuimus, & c.Solitæ de maiorit. & obed. Quia omnia inordinata mala ſunt; cum nihil debeat eſſe inordinatum §. Si uero, uer. Inordinatum autem nihil.[e] Et quia ea quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt ad Ro. 13.[f] Et quia prędia inferiora non debent dominari ſuperioribus; ſed eis ſubſeruire.l.1.§. Sicut & l. 2. in princ. ff.de aqua pluuiali arcenda.

e *Auth. de hæred. et falc.cap. Ad hoc 86. diſt.*

f *Extraua. vnã ſanctam de maioritate & obedien.*

6 V. diuiſio finis, eademq; maximi ponderis eſt, in principalem & minus principalem. Principalis eſt finis, propter quem ſolum, vel tantum propter illum, ac propter alium fit opus, ſaltẽ quoad actionem operis. Dixi ſolum, ad ſignificandum eſſe aliquos fines principales totales. Qualis eſt virtus

reſpectu operis,quod quis facit eò ſolo ꝙ eſt honeſtum : vel quòd recta ratio id dictat. Dixi, vel tantum propter illum ac propter alium; ad ſignificandùm eſſe aliquos fines principales, qui ſunt partiales & non totales. Quales ſunt illi duo fines ieiunij ieiunãtis aliquo die quatuor temporum, quadrageſimæ ad ſatisfaciendum duplici præcepto, quo illud præcipitur: videlicèt prȩcepto de ieiunando dies quatuor temporum, de quo in c. 1. 2. & 3. 76. diſt. & præcepto de ieiunando quadrageſimam : de quò in c. Quadrageſima de conſec. diſt. 5. Addidi, ſaltem quoad actionem illius operis : ad comprehendendum finem principalem concurrentem cum alio maiore, & principaliori. vt cum quis ieiunat, die ad id indicto, vt obediat præcepto Eccleſiæ & placeat Deo. Nam licet finis Deo placendi ſit quidam maius, & principalius quàm obedire. Quippe quod eſt actus charita-

tis,

tis, quæ præcellit omnes virtutes. c. charitas. 2. de pœnit. diſtin. 2. tamen qnoad hoc eſt quadam tenus par obedientiæ. Finis minus principalis eſt diſpoſitio, ſiue impulſio, ad faciendum aliquid propter aliud, ſiue ſine illa id fieret; ſiue non. Quales ſunt, timor inferni, & ſpes paradiſi: quibus quis ad amandum Deum propter ſe ipſum mouetur. iuxta mentē. S. Thō. in 2. ſec. q. 27. ar. 1. qui ait eam reduci ad causam materialem: & ꝙ non eſt ſimpliciter, ſed ſecundum quid. Dixi ſiue ſine illa &c. ob multos fines minus principales operum, ſine quibus ea non fierent. Qualis eſt negotium alienum eius qui venit Romam, ob grande aliquod negotium proprium, & non veniſſet, niſi aliquis aliud minus, cum aliquo ſalario ei cō miſiſſet. Eiuſmodi enim aduentus finis minus principalis, eſt negotium alienum licet ſit cauſa, ſine qua id non accidiſſet:

SVMMA-

SVMMARIVM.

Finem ob aliquem hominem, & alia omnia agere, ſed alia & alia ratione. num. 10.

Fine à quo actus ſuam ſpeciem ſortiuntur qui finis eſt primus in intentione, licèt quando eſt alius ab obiecto ſit vltimus in exequutione. num. 10.

Fine de vltimo vitæ humanæ inquiſitio Ariſtotelis non adeò magnifacienda &c. quia facilè aliunde diſcitur. num. 11.

Beatitudo in quo conſiſtit, & quid ſit eſſentialiter. num. 11.

Beatitudo in nulla re creata conſiſtit, etiam iuxta naturalem rationem: non in diuitiis, non in honoribus, non in fama & gloria, nec in potentia, non in vllo corporis vel animæ bono, nec voluptate, licèt inhæreat animæ, ſed in ſolo Deo, qui eam producit. num. 12.

Beatos multos falsè dici. nu. 13. Et eſt, duplex re, & ſpe conſumata patriæ, & conſumanda viæ: & hanc tales, & tales habere. num. 14.

Beatitudinis titulo, qui & qua ratione iuſtè gaudeant. num. 14.

Finem aliquem eſſe vltimum humanæ vitæ etiam naturali ratione probari. num. 15.

Finem

Finem ob vltimum, hominem omnia agere non videri verum contra. S. Thom. num. 15.
Referri poſſe omnia quæ non ſunt peccata in Decem. num. 15.
Infidelium actus non omnes mali. num. 15.
Referre in Deum nos omniaq́; noſtra actu vel virtute vtile, ſed non ſemper neceſſarium. num. 16.
Mediorum in finem relatio fit vno actu, quandoq́; pluribus, inter quæ plurimum diſtat. num. 17.
Actus idem non poteſt eſſe bonus & malus etiam diuerſo reſpectu. num. 17.
Relatio duplex, actualis & virtualis, quę diffinitur exactè. nu. 18.
Gratiæ gratum facientis effectus quidam inſignis. num. 19.
Referendi nos & noſtra Deo modus vtilis. num. 19.
Fines duos vltimos etiam falſos, nemo vno & eodem habere poteſt. num. 20.
Fines vltimi falſi tot quot falſæ opiniones putant eſſe omnium amabiliſſima. nu. 20.
Deus firmius neceſſario amandus, licet non feruentius & intenſius. nu. 20.
Amat qui aliquid ita vt malit frangere legem ad mortale obligantem, quàm deſiſtere ab illo amore, peccat mortaliter. nu. 21.

Finem

Finem vltimum non ponit omnis in eo in quò etiam ſcienter mortaliter peccat. nu. 22.

Peccatur non habitu, ſed actu; cum exemplo quotidiano. nu. 23.

Amare Deum æquè ac aliud vel minus comparatiuè peccatum, non autem ſimpliciter: numer. 24.

Bonum, aliud propter ſe ſolum, aliud propter aliud ſolum, aliud propter ſe & aliud amabile. num. 24.

Scire vt ſcias tantum ſi & quando peccatum. num. 24.

AD diffinitionem, ac diuiſiones prædictas addo, declaroque complura ſequutus ordinem propoſitionis earum. 10 Primo quidem, ad diffinitionem finis poſitam. num. 3. addo id quod S. Thom. poſt ſe ac alios in. 2. lib. ſent. diſt. 38. diffinit in. 1. Sec. q. 1. art. 1. & 2. Omnem hominem agere propter finem; Immo & alia omnia etiam naturaliter agentia. Secundum philoſoph. 2. Phiſic. Sed aliter homo rationis particeps,

ticeps; & aliter rationis expertia. Homo quidem tanquàm ſeſe ad illum liberè ſua voluntate mouens, Illa vero naturaliter tãquàm à natura ipſo Deo mota. Illud item quod ipſemet in diſt. q.1.art.3. determinat.ſ.humanos actus à fine ſuam ſpeciem recipere iuxta illud Auguſtini de Eccleſ.morib. Secundum quod finis eſt laudabilis, vel culpabili. Opera noſtra ſunt laudabilia vel culpabilia. Quia finis qui eſt ab obiecto, licèt ſit vltimus in executione; primus tamen eſt in intentione. Quod clarius expreſſit in art.1, & 4. &

g clarius.q.18.art.18.art.7.g Quod non latuit Bart.in l.Ambitioſa. num.19.ff.de Decret. ab ordin. faciend.

Et q.20. art.2.ad ſecundũ.

1 Ad primam autem diuiſionem finis poſitam. numer.4. in vltimum & medium; addo primo. Quod operoſa illa de vltimo fine fœlicitate, ac beatitudine inquiſitio Ariſt. in lib. 1. & 10. Ethic.& verboſa illa Ciceron.in quinque libris de finib. bonorum & malorum,

rum,

rum, non eſt tanti facienda, quanti ego olim illam faciebam, imitatus gloripetas illos, qui malunt diſcere veritatẽ per ambages ex philoſophia ethnicorum obſcura, & nubila, quã recta ex Euangelio claro & ſereno à ſacris doctoribus expoſito. Quoniam ex 1. Ioan. 4.[h] facilimè colligitur finem vltimum cuius, omnium in quo beatitudo noſtra conſiſtit eſſe ipſum Deũ increatum ſumme infiniteque bonũ. Vltimum autem finem quo eſſe beatitudinem ſiue fœlicitatem animæ inhærentem creatam, qua prehenditur, & in fruitionem habetur vltimus ille finis cuius: Vt ante poſtq; alios declarat. S.Thom. in 1. ſec. dicta. q.1. art. 7. Et ꝙ beatitudo ſiue fœlicitas eſſentialiter eſt viſio Dei cum illa mira fruitione, quam iuxta Eſaiam cap. 64. & Paul. 1. ad Corinth. 2. Nec oculus vidit nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, vt recte placet. S.Tho. in dicta. q.3. art. 8. vel fruitio cum viſione

h *Et Magiſtro ſen. S.Thom. Scoto & aliis in 4. d. 49. & S.Thom. in. 1. ſec. q. 1. 2. 3. & 4.*

ſione vt ſubtiliſſimo placet Scoto in dicta. q.49.

12 Addo quòd S.Th. ante poſtq; alios in dicta q. 3. monſtrat eſſe impoſſibile non ſolum iuxta rationem fidei catholicæ ſed etiã iuxta naturalem beatitudinem noſtram conſiſtere in alio quam in ipſo Deo . in quo ſumma & tota ratio vniuerſalis boni conſiſtit; dum in art.1. oſtendit non poſſe conſiſtere in diuitiis. In ſecundo ꝙ neque in honoribus, licet diuitiis melio res ſint. In tertio ꝙ neq; in fama & gloria. In quarto ꝙ neq; in potentia. In quinto ꝙ neq; in vllo corporis bono, cum & ſalus, & alia corporis bona ordinẽtur ad animæ bonum. In ſexto ꝙ neque in voluptate etiam quamlibet honeſta. Et in ſeptimo neque in aliquo bono animæ, quàm uis animæ inhæreat beatitudo, qua prehenditur & poſſidetur id in quo illa conſiſtit, nempe ipſemet Deus. In octauo ꝙ neque in vllo alio bono creato,

to, ſed in Deo ipſo increato qui creauit nos: quique beatitudinem in animis beatorum facit iuxta illud Aug. 1. de doctr. Chriſt. Illis rebus fruendum eſt, quæ nos beatos faciunt, vt declarat. S. Thom. in dicta q. 3. ar. 1.

Quare iure rideamur qui ob quamlibet magna fortunæ, corporis vel animæ bona, gaudemus appellari fœlices, antequam Deum intueamur, & antequàm ſciamus, nos eſſe illi per gratiam ſuam accepti. Quod nemo niſi reuelante domino ſcire poteſt. Ecclesiaſt. 9.[i] Immo & antequàm probabiliter eam nos eſſe conſequutos, & conſeruare coniiciamus. Quin etiam ſcientes vel ſcire debentes, ea nos carere, ideo quod nouerimus nos in ſqualido culpæ mortiferæ reatus ſtatu iacere: parum memores illius Seuerini libri de conſolat. 13

i Et c. fi. de purg. canon. & canone. Seſſ. 6. conciiij Trid.

Quid me fœlicem coties iactaſtis amici?
Qui cecidit ſtabili non erat ille gradu.

& illius Parthenicæ Marianæ.

Fœlices quicunque iſtis à ſyrtibus altam
Viſuri pacem, ſunt in loca tuta recepti.
Nam neq; mens vllā ſecus eſt habitura quietē
Nec lætos ſenſura dies nec dulcia ſęcla.

14 Nolumus tamen negare poſſe appellari beatos & fœlices illos, qui gratia Dei gratum faciente fruuntur: etiam ſi paupertate opprimantur, morbis crucientur, & ignominia, ac tyranni de peſſundentur. Illos item, qui non abeunt in conſilio impiorum; & in via peccatorum non ſteterunt. Pſalm. 1. & quorum remiſſæ ſunt iniquitates. Pſal. 38. Qui timore caſto Deum timentes ambulāt in viis eius, Pſal. 127. & qui immaculati in via ambulant in lege Domini Pſal. 118. Beatos in quam ſpe, non re, beatitudine conſumanda, non conſumata, viæ non patriæ. Sed nec volumus damnare peccati omnes qui eiuſmodi epithetis & titulis fœlicitatis, & beatitudinis ornari gaudent, modo non gaudeant eis, quatenus ob malum culpæ, vel ob bo

num

num falſum tribuuntur; aut ob ipſam laudem ſolam, non referendo eā in alium finem aptum, etiam ſi ob vera bona illa contingat iuxta ea quæ pridem in dicta repet.c.Inter verba.11.q.3.num.335.ſeruanda diximus, in acceptanda iuſtè laude humana; & ſummatim retulimus in Manuali cap. 23. num.18. De numero quorum iuſtè ſe beatos appellari gaudentium, ſunt q̄ ratione dignitatis interioris veræ vel præſumptæ, vel exterioris, cui virtus animi reſpondet, vel reſpondere prę-ſumitur, vel quæ eſt ei reſpondendū obligat vel incitat eiuſmodi appellationem acceptant, gratias Deo agentes ꝙ dederit eis illa ob quæ laudantur, aut indolentes ꝙ nil eorum vel certe non tantum quantum putantur habere habeant. Argu.c.1.40.diſt.adiuncto.c. Inter verba.11.q.3.

Addo tertio quòd idem S. Tho. in dicta.q.1.art.4. probat efficaciter, eſſe aliquem vltimum finem humanæ vi- 15

tæ: non ſolum fide catholica, ſed etiã illa ratione naturali quòd finis habet rationem boni, quam infinitum tollit. iuxta Philoſ.2. Methaphiſ. Immo & in art.6.tenet, omnia quæ vult homo, velle propter vltimum finem. Quod tamen nobis non videtur certum etiam ſubintelligendo formaliter vel virtualiter; quicquid Caiet.ibi dicat ſoluendo argumenta Scoti in 4. diſtin.49. quæ tamen noſtra ſententia minime ſoluit. Et corroborantur, Tum eo quòd peccata quę peccamus, neque referimus, neq; ſunt referibilia in vltimum finem, ſecundum omnes, & tandem Caiet.1. ſec. q.8. art. 3. & q.100. art. 10. Vbi ait, omnia, quæ non ſunt peccata eſſe in Deum referibilia; non tamen illa. Tum quia licet operari, propter id quod eſt per ſe amabile, non referendo illud in finẽ vltimum, vt infra dicemus. Tum quia multi multa volunt, & operantur etiã formaliter, & actualiter propter id

quod

quod eſt,& ſciunt eſſe contrarium vltimo fini & eius aſſequutioni: puta omnes qui peccant mortaliter ſcientes id impedire adeptionē eius. Tum quòd alioqui omnia opera infideliũ, qui gloriam vel falſum Deum ſuum vltimum finem putant, eſſent peccata, ob mali finis circunſtantiam. Quod eſt contra eundem S. Tho. 2. ſec. q. 10. art. 4. Quem ibi Caiet. latè defendit contra Greg. Arimin. qui communiter reprobatus in 2. ſent. diſt. 38. & ſeq. id affirmauit.

Addo. 4. Vtiliſſimum quidem eſſe dicare omnia opera noſtra huic vltimo fini iuxta illud Pſal. 44. Dico ego opera mea Regi. Et omnia in nomine eius, qui eſt D. N. Iesvs Christvs facere ad Coloſſ. 3. [k] Nam & Perſius fidei lumine carens, grauiter deteſtatur oſcitantiam noſtram, qui parum ob oculos hunc finem vltimum verſamus, & minus in illum noſtras actiones veluti ſagittantes ſuas in ſuum ſco-

k c. Non liceat. 26. q. 5.

ſcopum ſagittas collimamus. Dum ita increpat.

Eſt aliquid quo tendis, & id quod dirigis arcũ.
An palam ſequeris coruos, teſtaq; lutoq;
Securus quo pes ferat, & ex tempore viuis?

Et dum ſubdit. Diſcite ò miſeri & cauſas cognoſcite rerum.

Quid ſumus, aut quidnam victuri gignimur?

Vtiliſſimum inquam eſt hoc facere: non tamen adeo in id obligamur, vt quoties id non facimus peccemus. Immo plurimum nocuerit credere omnia quæ facimus eſſe peccata, niſi in vltimum finem, qui eſt Deus, ea referamus. Proinde curemus facere illud, vt meritis creſcamus; & hoc euitemus, ne ſcrupulis angamur.

Addo quinto ꝙ multi putant ſe nõ facere relationem prædictam quam tamen faciunt: & multi contra facere, quam tamen non faciunt. Pro cuius rei intellectu notandum: quòd hæc collimatio, ſiue relatio operum noſtrorum, in vltimum finem, ſiue Deũ; & alio-

& aliorum mediorum in alios fines, aliquando fit vnico actu, aliquando pluribus. Fit pluribus, quando vno volumus finem, & altero, ea quę ſunt media ad finem. Vnico autem fit quã do vno & eodem actu volumus finem & media in illum. vt probat vterque S.Thom. 1.ſec.q.8.art.3. Plurimumq́: tefert; an hoc vel illo modo ea velimus. Nam quando finis eſt bonus & media mala, vel è contrario finis malus & media bona, & vtraq́; volumus vno actu, totus ille malus eſt. Quia vnus & idem actus, nõ poteſt eſſe bonus, & malus etiam diuerſis reſpectibus. Secundum communem opinionem: quam affirmat S.Tho.in 2. ſent. d.40.q.1.art.4.[l] At ſi diuiſim vno actu quis vult orare, vel ieiunare, & altero vanam gloriam ex eo quærere, prior actus poteſt eſſe bonus licèt poſterior ſit malus.

l *Et Maior d.17 q.2.Cai. ſupMat. c. 6. Iacob Almayn.in moralib. c.12. ap*

Notandum item, ꝙ hæc relatio eſt duplex, ſ.actualis, ſiue formalis, aut

expreſſa: cum vnico actu vel pluribus actualiter media referuntur ad finem, vt proxime dictum eſt. Et virtualis aut tacita ſeu æquipollens. Quæ prætermiſſa operoſa doctorum diſputatione

18 ſuper hoc adhibita in ſecundo libr. ſent.diſt. 40. & attentis magnis argumentis Io.Maioris contra communẽ, in quam etiam. S.Thom. inclinat ibidem, art.5.m diffiniri poteſt ꝙ relatio, quæ tacite reſultat eò ꝙ includitur in alia generali actuali antea facta; vel eo quòd aliam actualem ſpecialẽ conſequitur. Vel eo quòd ineſt actui aptitudo ad relationem talem, concurrente gratia habituali quæ ad eam inclinat. Exemplum primæ partis, eſt relatio illa tacita, quæ reſultat ex eo ſolo quòd quis facit bona opera, poſtquã generaliter aliqnando dicauit & retulit omnia bona ſuæ vitæ opera, amori vel obſequio Dei, aut cum profeſſus fuit Chriſtianiſſimum, monachiſmum, vel alium viuendi ſtatum accepit:

tus ĩ hoc tex.c.Cũ renunciatur 32. q. 1. & ca.Si.n. de pæni. diſt. 2.

m *Et Caie. 1.Sec.q. 21. art. 3.& q. 100.ar. 10.et aptius ad propoſitũ q.8.art. 3. & q. 18. art. 5.& 9. in addit. magn.*

pit:aut aliàs quandocunque,& poſtea mentem contrariam non habuit. Exẽplum ſecundæ partis eſt relatio milliarium,ſiue leucarum, & paſſuum itineris, quod ſine vlla Dei actuali memoria facitis, qui vadit viſere S. Iacobum in compoſtella, quæ reſultat ex eo ꝙ ipſe illam viſitationem vouit. Exemplum tertiæ partis eſt relatio bonorũ operum eius, qui ſine vlla Dei actuali memoria facit in ſtatu gratiæ gratum facientis, & charitatis; reſultans ex eo quòd ſint apta, vt in vltimum finem referantur: & fiunt ab eo, qui habet illum præexcellentem habitum charitatis, & gratiam, quæ ad eiuſmodi relationem inclinat, vt S. Tho. Maior. & Caiet. vbi ſupra probant. Breuius etiam diffiniri poteſt ſecundum Bonauenturam, quem ſequitur Gabriel in diſt. 41.col.3.quòd virtualis relatio vnius in aliud eſt illa, de qua interrogatus operans, an tacite illam ſentiat? Vere ac affirmatiuè reſpondere

dere poteſt ita ſentire.

19 Ex his infertur vnus fructus ſæpe à concionatoribus inculcandus illius fę licis ſtatus in gratia Dei. Infertur etiã piiſſimum eſſe vt quiſq; noſtrum frequenter Deo noſtro fini vltimo corde puro dicat, multa domine volo, nolo, dico & facio: quæ propter ſe minime ſunt amabilia, nec de ſe ſunt mala, ſine vlla tui, vel beatitudinis, vel alicuius virtutis, quæ iuſtus eorum finis eſſe poteſt actuali memoria quę mea fragilitas eſt. Quare imitatus Pſalter. pſ. 44. Ego ea omnia & alia opera mea, & me ipſum dico tibi regi & domino meo: protectorq́; me omnia illa velle, vt placeã tibi omnium amabiliſſimo. Vtq́; reuerear te omnium reuerendiſſimum. Vtq́; aliquando tua viſione, (quæ omniũ ſuauiſſima eſt) perfruar, vtq́; hoc iuſto fine virtualiter ſaltem reſtita, recta ſint, & honeſta, inq́ue tuum amorem referibilia.

o Addo. 6. quòd quanquam vnus &

idem homo vno & eodem tempore non poteſt etiam falsè putare duos eſſe ſibi vltimos fines cuius, neque quo, quia id ſecum pugnat, & compugnantia conſtare nequeunt. l. Vbi repugnãtia. ff. de reg. iur. [n] Licèt item veri fines vltimi cuius, & quo nõ ſint alij quàm prædicti, etiam iuxta ſolam rationem naturalem, vt probat S. Thom. 1. ſec. q. 1. art. 7. tot tamen ſunt falſi, quot aliquorum falſæ opiniones, & peruerſæ voluntates fingunt. Et toties diuerſis temporibus plures habere poteſt vnus & idem, quoties ſuam ſacrilegam opinionem in aliam in eo illi ſimilẽ mutat. Quia vnicuique ideſt talis finis ultimus, quod ipſe putat eſſe omnium amabiliſſimum, iuxta illud Apoſt. ad Philipp. tertio. Quorum Deus venter eſt. Ideoq; grauiſſimum idololatriæ genus eſt velle, vel appetere, vel amare aliquid aliud à Deo vero tamquam omnium amabiliſſimum. Impiaq; illa phraſis loquendi Virgiliana, ò Me-

n c. ſi enim de pœnitent. diſt. 2.

ò Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit, Namque erit ille mihi Deus &c. Quam quidam nimium ſeſe amantes imitantur; dum ſeſe,ſuos Deos, ſuoſque angelos appellant,finem ſui amoris vltimum ſeſe eſſe innuentes, contra illud Matth. 10. Qui amat patrem aut matrem pluſquam me non eſt me dignus. Quod tamen intelligendum eſt de maiori amore quoad firmitatem, non quoad intenſionem & feruorem, vt in Manuali confeſſariorum cap.1.nu.3.declarauimus. Quo a peccato excuſantur plurimi qui longe fortius ac intenſius amant ſeſe parentes vxores vel amicos, quàm vltimum finem Deum. Parati tamen ſaltem virtualiter, prius perdere illum feruentem, quàm diuinum vtcunq; calidum ſi fors tulerit,vt alter eorum ſit neceſſario perdendus. Quo modo vtinam omnes; qui ſic amant & ſic loquuntur ſint parati, vel ſaltem pęniteat eos non fuiſſe ita paratos : quo veniam con-

confeſſi conſequuantur. Amen.

Qui tamen & omnes alii meminerimus, 21
quòd toties mortaliter peccamus, quoties ita pecuniam, honorem, amicos, cognatos, heros, duces, Reges, Imperatores, Epiſcopos, Papam, immo & nos, vitamve noſtram amamus: 22
vt malimus legem, (quæ ad peccatum mortiferum obligat) tranſgredi, quàm prædicta, vel eorum gratiam amittere. An autem id ſit conſtituere tacitè vel æquipollenter finem vltimum in eo quod præfert huiuſmodi legi quæſtionis poteſt eſſe. Quia id videri poteſt alicui ſenſiſſe vtrunque S. Thom. in ſec. q. 88. art. 4. & ſeq. At ipſe arbitror non conſtituere. Tum quia illi patres non exprimunt hoc: Tum quòd alioqui bis peccarent omnes, qui ſemel ſcienter mortiferè peccarent. Quia tranſgrederentur legem: quod eſt vnum peccatum; & ponerent finem ultimum in eo; quod eſt alterum. Tum quia multi peccant morta-

mortaliter cognoſcentes minime in eo conſiſtere finem vltimum licèt nouerint id eſſe illi exoſum,& licèt à tentatione aliqua victi agant illud. Sciunt tamen, id non eſſe omnium amabiliſſimum.

22 Addo 7. verè pœnitentem, & omnia peccata ſua, vt debet, confiteri volentem, recogitare oportere; num aliquando & quoties eo animo, actu ſiue actualiter, aut virtualiter fuerit. Actualiter inquam, vel virtualiter: Quia non ſufficit ad peccandum habitu, ſeu habitualiter, illo animo fuiſſe. Quia omnium ſententia non peccamus habitibus, ſed actibus. Et qui eo habitu eſt, vt auctoritate propria vindicaret iniuriam, ſi ei fieret, vel rē haberet cum aliqua, ſi ab ea rogaretur; non peccat; ſi nullum ſuper hoc alium actum produxerit. Quod etiam ex Cardinali S. Xiſti pridem collegimus. in c. Quem pœnitet, de pœnit. diſt. 1. Alioqui enim etiam dormientes

tes peccaremus contra. Clemen. 1. de homicid.

Addo 8. Quòd ex verbis illis Chri- 23
ſti : Qui plus amat &c. nemo colligat, eum, qui æquè amat vltimum finem, qui eſt ipſe Deus; ac ſe uel aliam creaturam, non peccare. Tum quia comparatiuè æquè, vel minus amat Deũ, quàm ſe vel alium, peccat. vt poſt S. Thom. 1. ſec.q.109. art. 3. diximus in Manuali cap. 11. nu.8. Tum quia plus tenemur diligere illum quàm alios, & quàm nos ipſos, vt probat S. Thom. 2.ſec.q. 27. art. 3. & ſeruare præcepta eius pluſquam nos, vitamq; noſtram. iuxta illud : Qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Matth.11. Quo docemur, oportere nos perdere vitã; ſi aliter eum ſequi præcepta eius ſeruando nequimus. Quæ catholica concluſio eſt, frequenterq; per concionatores inculcanda : Cum paſſim videre ſit pręcepta Pontificum, Regum, Regulo-

gulorum, heroum, & amicorum iniuſta, maioris haberi, quàm iuſta CHRISTI; & hæc ob ea frangi. Dixi ſuperius, qui æquè vel minus amat Deum comparatiuè. Nam qui ſine vlla comparatione ad Deum minus vel æquè amat eum, non peccat. Non enim omnis amor quo Deus amatur eſt malus, eo ipſo, quòd non ſit ſic per omnia erectus, vt videtur præſupponere vterq; S.Thom. in 1.ſec.q. 109. art.3.

24 Addo. 9. quòd ex hac diuiſione prima colligitur eſſe aliquid, quod propter ſe ſolum, & non propter aliud, recte amari poteſt. Et ita eſt vltimus finis, quod nequit eſſe recte medius. Quòd ſolus ipſe Deus æternus, immenſus, omniumq; principium & finis eſt. Eſt aliud, quod propter aliud ſolum, & non propter ſe recte amari poteſt; & ita non poteſt eſſe rectè finis vltimus, neque medius. Cuius generis ſunt bona pecuniaria, & honoraria, & omnia quæ dicuntur bona vtilia

lia. Aliud eſt quod propter ſe & propter aliud, recte amari poteſt. Et ita recte poteſt eſſe finis medius, & non ultimus. Cuius generis ſunt virtutes, ſcientiæ, & alia honeſta; immo & delectabilia; vt prædictum eſt ſupra nume.4.& 5.

Ex quo infertur erraſſe illos, qui dixerunt, quemdam peccaſſe in eo, quòd iura diuina, & humana, vel artes liberales diſceret, eo tantum fine, vt ſciret; non referendo id in alium. Quia ſcientia eſt finis medius; qui pro 8
pter ſe ſolum, & propter aliud appeti poteſt. vt dictum eſt. Nec obſtat illud Bernard.li.1.Medit.quo illi mouebantur; Multi ſciunt vt ſciant, & curioſitas eſt. Quia intelligendum eſt de illis, qui diſcunt ſcientiam ad gloriam vanam, vel alia vana, vel mala; Vel non ideo, quòd ſcientia propter ſe ſolam, eſt recte appetibilis.

SVMMARIVM.

Fines & ſcopi vltimi, in quos viatores omnia referant duo ſunt. nu. 25.

Finis operantis licet ſit poſterior fine operationis ſecundum ordinem exequutionis, eſt tamen prior ſecundum ordinem intentionis, & ita principalior nu. 26.

Lex omnis iuſta principalius ſit ob vtilitatem publicam quàm priuatam. nu. 27.

Antonomiæ quædam graues conciliantur nouè nu. 28. & 29.

Legibus aliquot cur renunciari, poteſt; licet principalius publicam vtilitatem quàm priuatam reſpiciant. nu. 29.

Fortunius Cantaber laudatus, nu. 29.

Finis non idem iuris vtriuſque ſecundum communem: ſed contra Fortunius: qui quattuor dictis ſatis conciliatur. Quodq; beatitudo vera quæ Chriſtiana eſt ſupernaturali tantum lumine cognoſcitur. nu. 29.

25 CIrca ſecundam finis diuiſionem poſitam ſupra. nume. 6. in finem Cuius, & finem Quo, admonendi ſumus frequenter, quòd humanæ vitæ, omnium

omniumq; in hoc ſæculo eam agentium, qui viatores dicimur, duo tantum ſunt vltimi ſcopi in quos omnia noſtra in Deum referibilia, mediatè vel immediatè, actu vel virtute referre deberemus. Videlicèt finis Cuius, qui eſt deus ipſe increatus, & infinitè bonus. & finis Quo; qui eſt beatitudo ipſa animæ creata & finita; qua tamen ipſe infinitus ad plenam & perfectam ſatietatem apprehenditur.

Ad 3. diuiſionē finis poſitam ſupra n.7. in finē operationis, & operātis ad do, ꝙ quamuis finis operationis ſit tātum unus; finis tamen operarij, ſiue operantis poteſt eſſe multiplex. Nempe, ille ipſe, qui eſt operationis & alij multi: vt ieiunij, quod eſt operatio, finis eſt corporis afflictio. Et finis operātis & ieiunantis poteſt eſſe illa & alia multa: puta, vitia cōprimere, mentē eleuare, virtuteſq; augere. vt miſſæ præfatio habet. & S. Tho. 2. ſec. q. 147. art. 1. declarat. Quamuis item finis opera- 26

tionis, quando eſt alius à fine operan' tis, ſit prior illo ſecundum ordinē & exequutionis, finis tñ operantis, eſt prior ſecũdum ordinem intentionis, vt probat S. Thom. 1.ſec.q.1.ad.1.& ar
o tic.4.in corpore. o Eſt etiam principa-
& q.18. 2. ad 2. & q.20. art.1. ad 7. lior illo iuxta illud Ariſt. Qui furatur, vt adulteretur, magis eſt adulter quam fur. Aedificantis enim domum ob lucrum per locationem eius quærendum; primus & principalior finis eſt lucrum iuxta ordinem intentionis. Quia ille mouet primum ad ædificandum, licet poſtremus ſit in exequutione, quia poſt ędificatam domum quęritur.

Addo 2. ex his inferri omnem legē iuſtã eſſe factã principalius ob vtilitatē publicã quàm priuatã iuxta. c. Erit autem lex. 4.diſt. Quia licet multarum finis propinquior, & prior ſecundum ordinem exequutionis, ſit vtilitas priuata, minorum, mulierum, &c. vt per totum titulũ ff. & C.de Minor.

&

& ad Velleia. p Quia tamen ille finis p
eſt minus principalis, quamuis pro- *& l.1.§. Huiusſtu*
pinquior ſecundum ordinem exequu *dij. ff. de*
tionis, & vtilitas reip.publica quæ in- *iuſt. &*
de reſultat, iuxta l.1.ff. ſolut. matrim. *iur.*
eſt finis prior ſecundum ordinem in-
tentionis, & ita principalior. merito
dicuntur omnes latæ principalius ob
publicam vtilitatem quam ob priua-
tam. Quæ omnia præclare ſenſit Bart.
in l. Ambitioſa nu. 19. ff. de Decr. ab
ord.facien. licet parum cautè appellet
ordinem intellectus, quem nos appel
lamus cum S.Thom. & aliis ordinem
intentionis, & non abs re. Quia fines
ad voluntatem, cuius actus & inten-
tio pertinent; & non ad intellectum.
iuxta S. Tho.recept.1.ſec.q.8. in prin-
cip. & q.12.art.1.

Addo.3.quòd per hęc componi poſ 29
ſunt antinomiæ quædam, & contro-
uerſiæ; quas nullibi legimus ſatis com
poſitas, antequam nos ſcripſiſſemus
repet.c.Inter verba 11.q.3.nu.299.Pri-

ma eſt inter illud quod in confeſſo eſt multos multis legibus renunciare poſſe. l. Quod fauore. C. de legib. [q] Et inter illud, quòd omnis lex eſt facta principaliter ob vtilitatem publicam. Et quòd nemo poteſt renunciare legi in fauorem publicum principaliter latæ. l. Ius publicum. ff. de pact. [r] Componitur enim reſpondẽdo, quòd hoc poſterius intelligendum eſt de lege, cuius vterq; finis primus tam ſecundum ordinem intentionis, quam ſecundum ordinem exequutionis, eſt publica vtilitas. Illud autem prius, de aliis: quarum finis primus eſt vtilitas priuata, ſecundum ordinem exequutionis.

q *et c. quod ob gratiã de regu. iu. lib. 6. cũ gloſſa.*

r *c. ſi diligẽti, de for. compet.*

Altera controuerſia eſt, inter glo. l. 1. §. Huius ſtudij. ff. de Iuſt. & iur. & inter Cantabrũ noſtrum Fortunium dotibus inclytis & quæſitis ingenij, morum, & eruditionis bene fortunatum, & in hac, (quæ omnium totius orbis nobiliſſima prouincia eſt) Italia omni litterarum genere illuſtratum: in lib.

de

de vlt.fine vtriuſq; iuris.in principio. Habet enim illa gloſ. vſque ad illum tecepta: Leges factas in fauorem ſingulorum; vt minorum, mulierum,& ſimilium; principaliter quidem factas eſſe ad vtilitatem priuatorum, ſed ſecundario ad vtilitatem publicam. Fortunius autem contra: eas principaliter latas eſſe in fauorem publicum, & ſecundario in priuatum. Componitur enim hæc controuerſia; intelligendo verba illa, principaliter, ſeu primo & ſecundario gloſſæ, iuxta ordinem exequutionis; & non ſecundum ordinem intentionis. Verba vero Fortunijècontrario. Eodem omnino modo conciliari poteſt prædicta gloſſa. cum Archid. & communi,in dicto. c. Erit autem lex.4.diſt.Vt ibi olim cum Salmanticæ decreti cathedram regeremus, conciliauimus.

Eſt item alia inter præfatum Fortunium & communem antinomia, ſiue controuerſia. Ille enim in lib.præfa-

to de vltimo fine vtriuſque iuris in principio tenet; eundem eſſe vtriuſque iuris & canonici & ciuilis finem. Cuius cõtrarium tenent communis, quam ſenſit glo.c. Cum conti ngat de iureiur.verb.Debet communiter recepta & putata ſingul.ab And. Sic. in c. In præſentia col. 3. de probat. [a]Senſit enim ius ciuile dirigere hominem in bonum publicum honeſtum, non curando de vtilitate animæ. Ius vero canonicum dirigere hominem in vtilitatem animæ vitando eius periculũ c.2.de conſtit.li.6.ibi vt animarum periculis caueatur &c. Quod ipſum tenet Pan.in prohem.Greg.col.10. poſt Card.& communem. Omiſſa tamen altiori diſputatione breuiter & nouè dici poſſent quatuor. Primum, quòd iuris ciuilis quatenus eſt tantùm tale & quatenus conſtituitur tantũ per poteſtatem ſæcularem quæ eſt naturalis ratione tantum naturaliter ductam non poteſt eſſe finis beatitudo & fœlicitas

[a] & c. Nã concupiſciẽtiam de conſt. col. 3. & ca. Cæterũ ad 7. de iura. calũ. & cap. filius col. 2. de teſta. & notabilis à Dominic. c. 2. de conſt. lib. 6.

licitas æterna, ad quam Chriſtiani & fideles tendimus & adipiſci ſperamus. Quod probatur illo irrefragabili argumento. Nihil poteſt eſſe finis alicuius liberè agentis niſi ab eo præcognitus. Quia vt poſt Ariſt. ait Aug. lib. 10. de Trinitat. & poſt eum S. Tho. 1. ſec. q. 3. ar. 4. voluntas nō fertur in incognitum. At poteſtas ſæcularis, quatenus eſt tantum talis, non cognoſcit nec cognoſcere poteſt præfatum finem: quia non poteſt cognoſci per ſolum naturale lumen & rationem naturalem, ergo non poteſt ſibi præſtituere illum finem. Deinde patet eo quòd poteſtas ſæcularis eſt poteſtas naturaliter à Deo data generi humano, quæ dirigitur per ius naturale, rationemq; naturalem & ius naturale. 1. diſt. & in prin. 5. d. At ratio & cognitio naturalis, non attingit ſuper naturalia: vnde S. Tho. 1. par. q. 1. & ipſe cū Scoto & aliis omnibus commentantibus, in prologo ſententiarum concludunt

dunt neceſſariam eſſe homini ſcientiã reuelatam & ſupernaturalem ad hoc vt ſaluetur, & adipiſcatur vitam ęternam, quę phyſicas & naturales cognoſcere non poteſt iuxta illud Eſa. 64. Oculus non vidit, Deus abſque te quę præparaſti diligentibus te.

Secundum quòd fœlicitas humana huius vitæ temporalis quæ conſiſtit in virtute morali, & naturali, quęque eſt vita virtuoſa naturali rationi, conformis poteſt eſſe & eſt finis iuris ciuilis & legum ſæcularium humanarum quatenus illæ tantum à poteſtate naturali ratione feruntur, iuxta Ariſt. lib.5. Ethic. & S. Thom. 1. ſec. q. 95. art. 2. & 96. art. 3. & ſatis probatur in prohemio decretalium ibi. Lex proditur vt appetitus noxius ſub iuris regula limitetur, per quam genus humanũ, vt honeſte viuat, alterum non lædat, ius ſuum vnicuique tribuat, informatur. & in c. Factæ 4. diſt. Factæ ſunt autem leges, vt earum metu humana coër-

coërceatur audacia, tutaque ſit inter probos innocentia, & in ipſis improbis formidato ſupplicio refrenetur audacia, & nocendi facultas.

Tertium quòd iuris canonici ſiue Pontificij, etiam quatenus eſt ius humanum; per poteſtatem eccleſiaſticã ſupernaturalem cõſtitutum poteſt eſſe, & eſt finis fœlicitas æterna, quam Chriſtiani quærimus, & adipiſci ſperamus. Tum quia hoc ſignificant præfata ca. Cum contingat de iureiur. & c. 12. de conſtit. lib. 6. Et etiam c. 1. de pactis. c. 1. de operis nou. nunc. c. Quamuis pactum de pact. lib. 6. c. Licet mulieres de iureiur. eod. lib. totus titu. de ſumma Trin. in decret. ſexto & Clem. totus titulus de baptiſ. de celeb. miſſa. de pœnit. & remiſſ. & multæ cauſæ: & quæſtiones quæ in Decreto Gratiani ponuntur extrauaga. Vnam ſanctam, de Maior. & obed. canones item apoſtolorũ & concilia œcumenica & prouincialia in hunc finem principaliter habi-

habita. Tum quare eccleſia CHRISTIANA ſicut à Chriſto clauem potentiæ ſuæ ſummam, eandemque ſupernaturalem poteſtatem ligandi atq; ſoluendi etiam mediantibus legibus accepit c. Quodcunque 24. q. 1. & extrauagan. Quia quorundam Io. 22. de verb. ſigni. ita etiam accepit clauem ſcientiæ ac cognitionem fidei orthodoxæ, vt per prçcitata conſtat, & ita legibus ſupernaturali poteſtate à ſe latis finē quoque ſupernaturaliter, lumine fidei cognitum & præſtituere potuit & præſtituit.

Quartum ꝙ iuris ciu. quatenus eſt à Chriſtianis Imperatoribus & regibus etiam poteſtate naturali compoſitum aut approbatum, finis poteſt eſſe & eſt fœlicitas æterna, quam Chriſtiani credimus & ſperamus. Quoniam licet poteſtas eorum ſit tantum naturalis, & non poſſit ad ſupernaturalia extendi, habent tamen cognitionem fidei infuſam, & acquiſitam, qua cogno

ſcunt

ſcunt & credunt vitam quam Chriſtiã ni quærimus ęternam: & ita vt omnia virtutum aliarum opera poſſunt in eã referre ac frequenter actu vel virtute referunt: ita etiam, ſuum ius ſuaſque leges, quæ ſunt opera quędam eorum præcipuè poſſunt in eandẽ referre ac referunt. Quod ſatis conſtat ex inſcriptione illa Cod. In nomine D. N. Iesv Christi & ff. In nomine Domini, & clarius ex. l. 1. & l. 2. & l. Inter claras cum his quæ inſeruntur ei ex epiſtola Iuſtiniani de Summ. Trinit. & ex l. 1. & 2. de vet. iur. enuclean. & titulis de Epiſcop. & cleric. & de Epiſcopali audien. & aliis multis. Quibus quatuor arbitror dictis, ſatis cõciliari poſſe illa quæ præfatus eruditiſſimus Fortunius ait cum his quę communis docet. Ex quibus infertur id quod ipſe perſuadere nititur. Ius ciuile compoſitum a Iuſtiniano ex mente ipſius explicita vel implicita ita interpretandũ vt non fuerit ei vlla intentio contraue-
niendi

niendi ſacris canonibus legitimè ab eccleſia Papa & conciliis œcumenicis ante illum latis vel poſtea ferendis: quoad ea quæ ad vitam æternam conſequendam ſunt neceſſaria.

SVMMARIVM.

Actus cuiuſcumque virtutis, quamlibet bonus, & principaliter fiat ob bonum temporale ſiue pecunianum ſiue honorianum malus. nu. 30.

Regula illa cuius finis malus eſt &c. ſine vlla exceptione vera. nu. 30.

Bona virtutis, & animæ præſtantiora bonis corporalibus & vtilibus. nu. 30.

Fortia facta ob honorem aut pudorem peccata. numer. 31.

Actus virtutum facti principaliter ob ſalutem, & vitam mali, ſecundum Adrianum. Id tamen non eſſe verum in omnibus. nu. 32.

Actus virtutis iuſtæ fit minus principaliter ob temporalia bona. nu. 33.

Finis iuſtus omnium actuum, omnium virtutum Deus.

Beatitudo & virtus, vt comprehendit diuinam, & humanam & ratio, vt eſt genus ad naturalem, & ſuper naturalem. num. 34.

Fine quo ſatisfit obligationi ponendi finem actui. num. 35.

Finis malus, quia malum culpæ; & finis malus quia ineptus multum diſtant. num. 36.

EX quarta finis diuiſione 30
poſita ſupra nu. 8. in bonum & malum, & membrorum diffinitionibus, colligitur primo. Quòd quicunq; aliquem virtutis actum agit, principaliter ob bonum aliquod temporale pecuniarium, immo & honorarium, quod pecuniario maius eſt, peccat ſi actualiter vel virtualiter non referat illud in Deum, aut beatitudinem, vel in aliquam virtutem ei cõuenientem generalem, vel ſpecialem. Tum, quia ſine vlla exceptione vera eſt illa regula topica ſupra num. 1. citata. Cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt; fundata in hoc c. Cum miniſter, & aliis poſtea citãdis; licet altera eius germana. ſ. Cuius finis bonus eſt, ipſum quoque bonum eſt frequenter ſit

falſa c.forte, quod de furante ad eleemoſynam faciendam agit,& c.Deniq; 14.q.6. At finis medio minor ineptus eſt,& conſequenter malus. Et conſtat virtutes,et animæ bona præſtare bonis corporalibus & vtilibus c.Deteriores.6.q.1.ergo hæc inepta ſunt vt illorum fiant ſcopi & fines. & per conſequutionē,qui ea facit finem principalem actus virtutis, inordinatè maleq; facit. Tum per illud Perſij ab omni ſchola Chriſtiana receptum. Recti finem extremumq; eſſe recuſo. Euge tum & belle. Tum quia grauiſſimè id determinat Adrian. Quodlib. q.1. per illa verba. Qui vult bene agere, Deo placere, iuſtè iudicare, liberalem,fortem, magnanimum, temperatum ſe exhibere, propter honorem,corporis ſalutem, ſiue id intendat, vt finem totalem, ſiue vt finem partialem, actus neque iuſtus nec liberalis, neque magnanimus eſt:ſed agit male,& peccat. Per dictum item Ariſt. Ethicor.3. omnium

nium ſententiæ conſonum. Qui quāli bet ſtrenuè pugnet: ſi ob honorem, & gloriam, vel pudorem id facit, non agit fortiter, ſed virtuosè. Et per illud Auguſtini relatum per Magiſtrum, & alios in 2. diſt. 38. & à S. Thom. Quodlib. 2. art. 2. Qui ob victum prædicat nō meretur ſed peccat. Et Caiet. ſuper Matth. cap. 7. pag. 2. Qui largitur eleemoſinam, vt laudetur, ſaltem venialiter peccat. Et ante illos Gratian. ca. fin. 23. q. 6. Qui dat ob pudorem, & rē & merita perdit. Neque bene agit qui bonum ob timorem agit.

Ampliandam eſſe concluſionē hāc 32
etiam ad eum, qui agit aliquem virtutis actum ob corporis ſalutem, expreſſit præfatus Adrianus, vbi ſupra, ſed contra putamus. Tum quia ſup. nu. 5. diximus, vitam, & bona delectabilia iuſtè poſſe amari & appeti propter ſe tantum. Cui conſequens eſt, iuſtè illa fieri poſſe finem aliquarum bonarum operationum. Tum quòd alioqui cō-

E ſequeretur,

ſequeretur, quòd actus abſtinendi a ni mio cibo,& potu, qui ſunt actus virtu tis abſtinentiæ,& ſobrietatis, ad conſeruandam ſalutem & vitam : Vti etiã pharmacis,& aliis medicinis, ad recuperandam ſalutem amiſſam,eſſet peccatum. Quod eſt contra omnium doctorum mentem. Quare illud Adriani arbitror limitandum, vt ſolum habeat locum, in actibus virtutum maiorum virtutibus illis, quorum actus iuſtè ordinari poſſunt ad ſalutem & vi tam. Quales ſunt amor Dei, & actus ſpei, & religionis. Quarum finis aptus & proportionatus nequit eſſe ſalus & vita hominis. Vnde qui amaret Deum, vel crederet in eum,vel ſperaret in eo, vel eum veneràretur principaliter propter ſalutem, & vitam ſuã conſeruandam peccaret. Quia de illo, quod eſt minus bonum faceret finem maioris boni. Ille vero qui actum abſtinentiæ, ſobrietatis, temperantiæ, continentiæ & aliarum ſimilium virtutum,

tutum, finem faceret ſuam vitam, & ſalutem, non peccaret. Immo ſi alia in id neceſſaria concurrerent, mereretur.

Ampliaret etiam aliquis hanc con- 33
cluſionem per pręfati Adria. dictum, etiam ad actus qui licèt principaliter fierent propter finem debitum, minus tamen principaliter fierent propter bona vtilia, eo quòd ipſe ait præfatam concluſionem eſſe veram, ſiue ille finis ſit totalis, ſiue partialis. Sed non recte faceret, qui ſic ampliaret eam. Immo eſt limitanda vt ſolum intelligatur de fine principali, & non de minus principali. Quia nihil ait Adrianus de fine minus principali, ſed ſolum de partiali, qui frequenter eſt principalis. Quoniam duo fines partiales poſſunt eſſe principales vnius, & eiuſdem actus. §. Affinitatis, Inſti. de nupt. & infra dicemus exemplum de ieiunio, quo quis ieiunat dies quatuor temporum quadrageſimæ, in finem ſatisfaciendi præcepto de ieiu-

nando dies quattuor temporum, & in finem ſatisfaciendi præcepto de ieiunanda quadrageſima. Qui duo fines ſunt quidã partiales, ſed principales.

34 Colligitur. 2. quòd omnium actuũ quarumcunque virtutum finis princi palis aptiſſimus & optimus eſt Deus ipſe; qui eſt vltimus finis cuius, omnium rerum. Beatitudo item, quia eſt vltimus finis quo, poteſt eſſe finis & principium omnium actuum intellectus & rationis, quamuis nequeat eſſe finis principalis charitatis & amo ris Dei: qui propter ſe ipſum ſolum principaliter eſt diligẽdus. Vt S.Tho. declarat 2.ſec. q. 27.art.3. Virtus item in genere, & recta ratio, ſunt fines bo ni & apti omnium virtutum & actuũ illarum. Quiſquis enim agit iuſta, for tia, & temperata; quiſquis amat Deũ, vel credit in eum, vel ſperat in eo; quia id facere eſt virtus Theologæ, vel moralis, vel quia ratio naturalis, vel ſupernaturalis id dictat, bene facit.

Quæ-

Quælibet etiam virtus eſt finis aptus actuum ad eam conuenientium. Qui enim iuſta facit, quia iuſta ſunt, qui fortia, quia fortia ſunt: quiq; temporata, quia temperata ſunt: bene facit. Finis item aptus eſt etiam quælibet virtus altior, & maior reſpectu cuiuſlibet actus inferioris virtutis. Nam qui iuſta, fortia, vel temperata, facit, vt placeat Deo; vel vt charitas, fides, & ſpes magis ac magis augeatur in eo, rectiſſime agit.

Tertio colligitur, quòd obligatio- 35
ni quam omnes habemus præſtituendi fines bonos, & aptos omnibus noſtris actibus deliberatis, vt in pręludio S. Manualis, diximus; ſatisfacimus optimè quidem, ſi eos agamus, vt Deo placeamus; & egregiè, ſi vt fiamus beati: & ſufficienter, ſi eò quòd ſunt recti, vel honeſti, ſeu virtuoſi; ſeu quia recta ratio diuina, vel humana id dictat. Nam quodlibet horum, quæ in effectu idem ſunt, licet verbis diffe

rant, eſt iuſtus generalis finis omniũ actuum quarumlibet virtutum. Sufficienter item ſatisfacit præfatæ obligationi, qui aliquod iuſtum facit, quia iuſtum eſt; vel forte, quia forte eſt; & modeſtum, quia modeſtum eſt. &c. Quia quęlibet uirtus ſpecialis eſt iuſtus finis actuum ad eam pertinentium. Satisfacit etiam, qui ieiunat, aut refrenat iram, vt animam & corpus quadam tenus Deo ſacrificet. Quia virtutem altiorem. ſ. religionis, facit finem actuum virtutum inferiorum, videlicet abſtinentiæ, & manſuetudinis. Non tamen contra ſatisfaceret, qui oraret, vel ſacrificaret principaliter vt abſtinens fieret. Quia virtutem inferiorem faceret finem principalẽ actus virtutis ſuperioris. Quod non licet per prædicta.

36 Quarto infertur quod finis malus, eo quòd ſit malum culpæ, & malus, non eo quòd eſt malum culpæ, ſed quia ineptus eſt, eo quòd ſit medio

minor,

minor, plurimũ differunt. Primo quidẽ, quia ille nõ poteſt eſſe finis principalis, neq; minus principalis actus boni, etiã ſi tãtũ veniale malũ ſit. Hic aũt licèt non poſſit eſſe finis principalis, poteſt tamen eſſe minus principalis. Ieiunare ſiquidem, & orare, immo & diligere Deum, ſi ea etiam minus principaliter, ob furtum paruum, veniale tantũ, vel ob inanẽ, (quæ venialis tantum ſit,) gloriam agas, peccas: etiamſi principaliter ob Deum ipſum ea feceris. Qui autem illa principaliter facit ob Deum, beatitudinem uel virtutem, ſiue qua recta ſunt, non peccat: etiam ſi minus principaliter, ob ea ſperet aſſequi aliquod bonum temporale, pecuniarium, vel honorarium vt mox probabitur. Secundo differunt; quòd ille nulla relatione ad ſuperiorẽ finem poteſt fieri aptus, hic autem ſic. Qui enim ieiunat vt furetur ad dandũ pauperibus, peccat. Quia vt dictum eſt ſupra nu.15. nullum peccatum re-

ctificatur, per eius in finem bonum relationem. Qui autem ieiunat ob pecuniam, quam ob id ſperat, ad hoc vt eam pauperibus eroget, non peccat: immo bene meretur. Quia illa pecuniæ acquiſitio in erogationem pauperibus amore Dei faciendam, relata; transformatur in finem charitatis: quæ ſinis omnium operum bonorum ſanctiſſimus eſſe poteſt.

SVMMARIVM.

Cauſa finalis incaute diffinitur à Bartho. nu. 37.

Finem principalem non arguit ceſſatio operis illo ceſſante. nu. 37.

Fines multi poſſũt eſſe prĩcipales eiuſdẽ act⁹. n. 37

Actus omnis cuius finis etiam minus principalis eſt malus, malus. nu. 38.

Finis minus principalis nullius actus virtutis poteſt eſſe bonum temporale. nu. 39.

Finis minus principalis inſeruientis Deo, eccleſiæ & prælato, poteſt eſſe beneficium eccleſiaſticum; & mutuantis lucrum. nu. 39.

Mutuans iuſtè ſperat lucrum minus principaliter nu. 39.

Diſtributiones ob lucrandas minus iuſtè ſurgitur. num. 39.

Pœnas

Pœnas qui ſtatuunt, & qui ob eas obediunt, vt peccant.nu.40.
Timor ſeruilis qui bonus, & qui malus.nu. 40.
Præmia qui ſtatuunt, & qui ea quærunt vt peccant. nu.41.
Timore Deo ſeruientium, qui bene, & qui male merentur. num.42.
Timorem quem non compatitur charitas. n.42.
Finis principalis orationis iuſtus nequeunt eſſe temporalia. nu.43.
Finis minus principalis, & obiectum orationis poſſunt eſſe temporalia, non autem finis principalis. nu.43.

EX quinta finis diuiſione ſupra nu. 9. poſita, in principalẽ & minus principalem, eorumq; diffinitionibus, infertur, primo, quòd parum cauta eſt diffinitio finis, ſeu cauſę principalis finalis. Barto. in l.2.§.fi.ff.de donat.& quam ſenſit gloſſa.l.1.§.Sexum.ff.de poſtulan. & alij quos citaui in repet.c.Inter verba. nu.89. 11.q.3. [f] videlicet, eſſe finem quo ceſſante ceſſat opus. Tum quia illa multis finibus minus

f *Et in ca. Cum ceſſante de appellat.*

minus principalibus conuenit. per prædicta in dicto nu. 9. Tum quòd alioqui pauciſſima eſſent opera etiam in ſeſe bona, quæ non eſſent peccata. Omnes enim virtutum actus, quorum finis principalis eſt aliquod bonum tẽporale eſt peccatum. vt ſupra nu. 30. probatum eſt. & rariſſimi ſunt qui, niſi ob eà ſperaretur aliquid temporale, illa facerent. iuxta illud Iuuenal. Quis virtutem amplectitur vnam, præmia ſi tollas? Tum quia licèt operis ceſſatio, ceſſante cauſa, ſit aliqua coniectura quoad forum exterius, quòd ſit principalis, non tamen concludit; & quoad forum interius nihil ferè facit. Quoniam quoad illud æſtimatio animi, qua ſic vel ſic æſtimantur cauſæ facit vt alia ſit principalis, alia vero minus principalis.

Secundo infertur, ꝙ vnus et idem actus poteſt habere multos fines principales, et multos minus principales, et multos, quorum alius, vel alij ſunt

principales, et alius vel alij minus principales. Pro quo eſt. §. Affinitatis. Inſt. de nupt. [t] Poteſt enim quis ieiunate principaliter vno et eodem die, quo fiat abſtinens; et quo præcepto eccleſiæ obediat: et quo pro peccatis ſatisfaciat: et quo Deo placeat. Et primo fine meritum abſtinentiæ meretur; ſecundo obedientiæ; tertio pœnitentiæ; quarto Charitatis. vt pridem diximus, in.c. Fratres nu.117.de pœn. diſt.5. Quod plurimum nos mouere debet ad facienda bona, ob multos fines bonos: quò multa merita eadem opera, et labore quæramus; referendo in multos fines principales ea quæ ob vnum tantum facimus. vt in prædicto exemplo.

[t] *Et l.libro rũ. ff. de his qui nõtãtur infam. vbi & in l. 1. n. 28. ff. ſol. matr. trad. Bar.*

Tertio infertur quòd omnis actus quãlibet bonus, cuius finis ſiue principalis ſiue minus minus principalis eſt malum culpæ, ſaltem venialiter adeo eſt malus, vt nulla relatione in bonum aliquod etiam ſummum, fieri poteſt

poteſt bonus. Nec abſtat quòd ſubtiliter opponi poteſt dixiſſe nos ſupra; nu.35. quòd finis malus, eo ſolo quòd eſt ineptus ad hoc vt ſit finis principalis poteſt eſſe bonus, ſi referatur in altiorem finem, putà actus iudicandi ac conſulendi ob amorem pecuniæ, propter ipſammet ſolam eſt peccatũ, ſaltem veniale; fieri poteſt bonus referendo pecuniam ad largiendam eleemoſinam, vel ad honeſtè viuendum. Non inquam hoc obſtat. Quia conſulerè vel iudicare ob pecuniam propter ſe ſolam eſt alius actus ab actu conſulendi, et iudicandi propter pecuniã in prædictos fines relatam. et ita non probat argumẽtum, quòd idem actus qui eſt malus ob finem malum culpæ, fiat bonus per relationem finis illius in alium maiorem. Quamuis probet quòd vna et eadem res, quæ propter ſe tantum deſiderata inficit deſideriũ, eadem propter aliud deſiderata rectificat illud. Sed illa deſideria non ſunt vnum,

vnum, neque poſſunt eſſe; quia ſecum pugnant; ſed duo quorum alterum eſt bonum, et alterum malum.

Quarto infertur quòd licèt nullius 36
actus virtutis finis principalis poſſit
eſſe bonum temporale. Immo quilibet actus virtutis quàmlibet in ſe bonus, afficiatur malus, ſi fiat principaliter ob aliquod bonum temporale; nō tamen ſi fiat minus principaliter ob illud. Primo quidem per illud pſal. 118. Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum propter retributionem. vbi verbum, propter, ſignificat cauſam impulſiuam, ſiue finē minus principalem. Quod ſignificare aliquando dicit S.Tho.ſupra.nu.3. citatus in 2. ſec. q.27. art. 1. Deinde ꝙ Vrbanus Papa in c.ſi officia.59.diſt.et Cæleſtinus. in c. Quid proderit. 61. diſt. determinarunt licere clericis ſeruire Deo in eccleſiis, ob ſpem aſcendendi ad dignitates illarum. Immo Gelaſius in c.Conſuluit 74. diſt. dixit

in

in hæc verba. Commoda præsbiteri propenſius quàm diaconi conſequ an tur, vt hac ſaltem ratione conſtricti, & honorem quem fugerant appetere ni tantur, & quæſtum. Tertio quòd Va lerius Max. lib. 2. cap. 1. de Areopago, ait vberrimum virtutis alimentum eſ ſe honorẽ. et Cicero à Chriſtianis pro batus, & ab Augu. relatus lib. 5. de Ci uit. Dei cap. 2. Honor alit artes. & Iu uenalis Satyr. 10. Quis virtutem am plectitur ipſam premia ſi tollas? Quar to quòd gloſſa recepta in dicto. c. Qui proderit, dicit expreſsè per illum tex tum, licere clerico ſeruire in eccleſia, ad quærendam aliquam dignitatem, modo principaliter ob id non ſeruiat. Cui ſimilis eſt glo. 1. c. Hoc ad nos, 59. diſt. Quinto quòd glo. c. Conſuluit, de vſur. habet, quòd licet peccet qui mutuat principaliter ob lucrum, non tamen qui principaliter id facit vt iu uet proximum, & quia id ratio dictat: Quamuis minus principaliter, & ſecũ dario

dario id ſperet. et glo. c. Cum eſſet de
Symon.et. c. Cum ad noſtrã de elect.
aiunt. Symoniam quidem admittere
illum,qui prælato inſeruit principali-
ter ob beneficium eccleſiaſticum præ
ſertim interueniente pacto. Non au-
tem qui principaliter ob alium iu-
ſtum reſpectum inſeruit; licet ſecun-
dario, et minus principaliter ob illam
ſpem inſeruiat. Quòd pulchrè de mo
re declarat Adrian. quodlib. 9. art. 2.
ſub littera L M N O. Facit denique
glo.illa celeberrima.c.1.de cleric. non
reſiden.lib.6.quæ ait;peccare quidem
eum qui ſurgit ad matutinas preces
principaliter propter diſtributiones
quotidianas. Non autem illum qui
ſurgit ptincipaliter vt Deo inſeruiat,
& minus principaliter & ſecundario,
vt eas lucretur.

Quinto infertur ratio excuſandi ſu 40
periores præcipientes aliqua ſub pœ-
na temporali, et ſubditos obedientes
ob eam eis;Qualia ſunt citata per Gra
tian.

u tian.in c.1.2.3. & 4.26.q.6. [u] cum mul tis aliis Pontificiis & Cæſareis decretis, quibus ſuperiores metu pęnarum cogunt ſubditos ad agendum bona, & ad abſtinendũ à malis. Videri enim poſſet alicui, hoc eſſe peccatum, eo ꝙ videatur incitare ſubditos ad peccandum; nempe ad obediendum ob finem excuſandi ſe à pœna temporali; quod eſt quoddam bonum tẽporale, & tale bonum non poteſt eſſe finis actus virtutis. & ſi ſubditi peccarent obediẽdo propter pœnam, peccarent etiam ſuperiores præcipiendo aliquid ſub ea. Quia facientes & conſentientes. &c. Motum. 2. q. [x] Sed ratio excuſandi à peccato tam ſuperiores quã ſubditos eſt, ꝙ ipſis non ſtatuunt pœnas ea mente, vt ſubditi principaliter ob eas obediant. Quia id eſſet velle vt peccent; & conſequenter ipſi peccarent. dicto. c. Notum. 2. q. 1. Sed potius ea vt inferiores obediant principaliter ob virtutem, & minus principaliter

& c. irrefragabili de offi. ordi. & c. Vt clericorum de vit. et honeſt. clericos.

x *& c. 1. de offi. dele.*

paliter

paliter ob pœnas. Et ita non peccant: quia non iubent quicquàm, quod ſine peccato nequeat impleri per inferiores ſi velint. Et ſi ipſi obediant eis principaliter vt euitent pœnam; peccant quidem quoad forum interius, non culpa ſuperiorũ ſed ſua propria: cum poſſint ea ſanctè implere ſolius virtutis amore, aut ſaltem eius amore principaliter, & minus principaliter pœnæ timore: amplectentes illud: Oderunt peccare boni virtutis amore. & fugientes illud: Oderunt peccare mali formidine pœnæ. Itaque quicunque principaliter præcipiunt vel obediunt ad pœnam, peccant quoad forum interius; Qui vero principaliter ob virturem, & minus principaliter propter pœnam, recte agunt. Qui vero penitus ob ſolam virtutem obediunt, melius agunt: & experientur illud falſum dictum gloſſæ. c.1.de col-lnſ.deteg. Deus non eſt remunerator verborum ſed aduerbiorum, ideſt nõ

remunerat bona facta, ſed bene facta.
41 VI. Infertur ratio qua excuſantur legiſlatores, & alij pij & eruditi, qui in Indiis & alibi ſolent inuitare fideles muneribus & blanditiis ad fidem catolicam: & parentes filias ad religionem ne innuptæ pereant, & heri ſiue domini qui promittunt præmia famulis cõfitentibus & communicantibus extra quadrageſimam; & qui ſtatuunt in eccleſiis diſtributiones quotidianas horis canonicis intereſſentibus. Licèt enim ſecũdo videri poſſent peccare eò ꝙ incitant ad faciendum actus virtutum propter bona temporalia, & ſic ad peccandum, excuſantur tamen eo quòd qui talia promittunt, & ſtatuunt non ea mente id faciunt, vt ij quibus illa promittuntur, ob ea principaliter moueantur; ſed vt per ea veluti per calcaria, minus principaliter moti & impulſi, ea bona principaliter ob Deum, vel virtutem faciant. Sicut gloſ. ſingularis, quæ pe-
nul

nultima eſt, c. 1. de Cleric. non reſid. lib. 6. probè ſenſit. Nam qui contraria mente mouerent, vel mouerentur, peccarent.

VII. Infertur, quod omnia illa quæ probant licitum eſſe ſeruire Deo ob timorem malorum, vel amorem bonorum, quale eſt illud Math. 10. Eum timete qui poteſt animã & corpus perdere in gehennam: vbi, timete, ſignificat, ſeruite cum timore. Secundum Gratian. 23. q. 4. in ſumma. Qualia item alia multa, quibus olim ſub lege naturæ & Moſayca, & poſt eas ſub lege gratiæ, Deus ipſe multos ad iuſtitiam, vel ad augmentum eius traxit, & trahit amore bonorum temporalium, & timore malorum temporalium vel æternorum. iuxta illud Eſai. 1. Bona terræ comedetis. adiuncto. c. Non omnis. 5. q. 5.[x] Quòd omnia inquam intelligenda ſunt de amore quo bona temporalia minus principaliter timentur. Timor enim ſeruilis quo principalius 42

[x] Et c. Nabucdonoſor. 23. q. 4.

 mala

mala pœnæ timentur quàm malum culpæ, & qui hominem ita afficit, vt nolit peccare propter pœnam, peccaturus, ſi ea non immineret, peccatum eſt, & mortiferum quidem, ſi tale eſt illud, à quo propter timorem abſtinet. Nec eum charitas compatitur. ſed ſeruilis ille quo timetur quidem malum pœnæ, ſed minus principaliter & minus quàm malum culpæ, & quo ad Deum accedimus, bonus eſt, & donum Dei: vt colligitur ex S. Thom. 2. ſec. q. 19. per totam. præſertim. art. 4.

43 VIII. Infertur non obſtare prædictis quòd licet petere à Deo temporalia. iuxta illud Pro. 30. Tribue victui meo neceſſaria. & quòd illud licet deſiderare, qđ licet & petere. Aug. lib. de orando Deum, ad Probam. Et quòd iuxta doctrinam dominicam Mat. 6. & Luc. 11. qua docuit nos petere panem noſtrum quotidianum. Et quòd petitio à Deo, actus eſt virtutis, & non qualis qualis, ſed religionis, quæ eſt moraliū

ſuprema

ſuprema iuxta S.Tho.2.ſec.q.81. ar. 6.
y Infertur inquam, hæc non obſtare. Quia aliud eſt obiectum vel materia actus virtutis, ſiue finis operationis de quo agunt prædicta. Quod concedimus eſſe frequentiſſimè bonum temporale. aliud finis operarij & principalis, de quo loquimur. Vnde qui petit à Deo victum vel temporalia bona non debet facere illa finem orationis ſuæ principalem, ſed ipſum Deum cui obſequitur orando vel volendo ad obſequendum ei, vel in gloriam eius. Quod vtinam omnes animaduertamus, licèt poſſit facere minus principalem.

y *Et l. Veluti ff. de iuſt. & iur.*

SVMMARIVM.

Finis principalis actus virtutis nequeunt eſſe Laus, honor, fama & gloria. nu. 44.
Intellectus illius Pauli. Qui gloriatur in domino glorietur &c. nu. 44.
Prædicanti ob gloriam humanam non quæritur aureola doctoralis. nu. 44.

Bona honoraria eſſe bona fortunæ, ineptaq; vt ſint finis principalis virtutis. num. 44.
Poſſunt autem eſſe finis minus principalis. nu. 45
Reſtitutio bonorum pecuniariorum excuſatur ſi fieri non poteſt, abſque amiſſione honorariorum, num. 45.
Brauea ad honorem incitantia licita. num. 45.
Coronas honoris varias, pro variis geſtis Roma inſtituit. nu. 45.
Laureæ honoris litterariæ tres, baccalaureatus, licentiatus & doctoratus. nu. 45.
Honoraria bona quę probant eſſe inepta pro fine actus virtutis, intelligenda de fine principali, & quæ contrarium probant de minus principali. num. 46.
Laus quid, & in quo ab honore differat. nu. 47.
Laus etiam ſine ſermone litteris ſacris & canonicis. nu. 47
Laus non ſolum virtuti, ſed etiam aliis bonis debita. nu. 47.
Honor quid? nu. 48.
Fama quid? & aliter quàm à iuriſconſulto diffinita. nu. 48.
Gloria quid? nu. 49.
Reuerentia quid? nu. 49.
Honoraria bona. ſ. reuerentia, laus, fama, honor & gloria conueniunt. Primo quòd nunquam aliud pro alio ponitur, ſecundo quòd nullum eorum
rum

rum eſt virtus, & quòd bona externa fortunæ, excepta aliquando reuerentia, & quòd non ſunt propter ſe amanda. nu.50. Tertio quod omnia illa ſunt maiora quam pecuniaria. quarto quòd ſunt minora quam vita. & alia corporalia bona. nu.51.

Intellectus. l. Isti quidem. ff. Quod met. cau. num. 51.

Intellectus. l. Codicillis. §. Matre. ff. de leg. 2. num. 52.

Patrem magis tenetur diligere filius quàm filium. num. 52.

Adulterij peccato cur maius homicidium. num. 52.

Gloriam Romani gentiles cur vitæ præponebant. num. 52.

Honore pro ſeruando moriendum vulgatum elogium, ſed error, niſi intelligatur &c. num. 53.

Gloria pro ſeruanda non obiiſſe Eleazarum, ſed pro virtute, quæ gloriam meretur. num. 53.

Vitam honori & gloriæ, & virtutem virtuti præferendam. num. 53.

44 NOno infertur, quòd quinque illa bona honoraria, videlicet reuerentia, laus, honor, ſama & gloria humana, non poſſunt eſſe fines principales alicuius actus virtutis; & quòd quicunque ob ea principaliter facit aliquid, peccat: etiamſi illud, quod facit de ſe ſit maxime bonum. Primo quidem per illud Matth. *6*. Attendite ne iuſtitiā veſtram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: alioqui mercedem non habebitis apud patrē veſtrum, qui in cælis eſt. Et paulo poſt. Quomodo poteſtis vos credere, qui gloriam ab inuicem accipitis? Per quod Auguſt. lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 14. ait. Amorem gloriæ humanæ fidei Chriſtianę obuiare; ad perditionem eius diſponendo. Secundo per illud Pauli. 2. ad Corinth. 10. Qui gloriatur, in domino glorietur. i. qui appetit gloriam, non appetat humanam, ſed diuinam, quam cognoſcendo, & amā

do

do Deum, & ea quæ ab eo habet, accepta ferendo illi, in eiusq; gloriam referendo aſſequetur. vt in effectu ait S. Thom. ſuper eod. ca. 10. Et colligitur ex eo quod ſubiungit. Non enim qui ſe ipſum commendat ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat. III. per illud Auguſt. lib. 5. cap. 13. de Ciuitat. Dei. Sanius videt qui laudis amorem vitium eſſe cognoſcit. IIII. quòd per illud ait Bern. in ſermonibus paruis fol. 18. Laudem exteriorem hominum eſſe vanam, & interiorem conſcientiæ minime ſufficere. Ideoq; diuinam qua laudemur quærendam. Et per illud eiuſdem Bernar. ſerm. 3. ſuper Cant. col. 3. ſunt qui ſcire volũt vt ſciantur: & turpis vanitas eſt. V. Quòd S. Thom. Quodlib. 3. art. 12. concludit non quæri aureolam in cælo doctoralem, prædicanti bene ob gloriam. Et Ariſt. Ethic. 1. ait Non eſſe magnanimo curandum vt laudetur. & quidam ſapiens ad quendam philodo-

philodoxum dixit. Summa laus eſt non ambire laudem. Et Saluſt. de Catone. Quo minus quærebat gloriam, magis eum illa ſequebatur. Poſtremo per rationem qua fundat hæc omnia ille irrefragabilis ſyllogiſmus in ſecũdo modo primæ figuræ; quem appellant, Cellarent. ſ. Nullum temporale bonum fortunę poteſt eſſe finis iuſtus principalis illius actus virtutis, vt ſupra nu. 30. latè probatum eſt. At quodlibet horum quinq; eſt bonum temporale fortunæ, vt ſuprà nu. 5. probatum fuit. Ergo nullum illorum poteſt eſſe iuſtus finis principalis illius actus virtutis. Per quam eamdem rationem ſyllogiſticã ſignificatur omnes prædictas authoritates, & alias eis ſimiles intelligendas eſſe de illis, qui finem principalem ſuorum actuum aliquod horum quinq; faciunt; aut de illis qui hæc ea parte qua ſunt vana vel mala quęrunt. Quod quando contingat infra dicetur. Per quam intelligentiam

reſpon-

reſponderi poteſt eis, quatenus ſequenti concluſione contraire videri poſſint.

X. Infertur quòd præfata quinque. 45
ſ. reuerentia, laus, honor, fama, & gloria poſſunt eſſe fines minus principales actuum virtutum, & quòd qui eos agit, ob ea minus principaliter reſpecta, non peccat. Quod probatur primo per illud Matth. 5. Luceat lux veſtra coram hominibus. & illud. Sint lucernæ ardentes in manibus veſtris. Luc. 12. Secundo per illum Pauli. 2. ad Corint. 1. relatum in c. Inter verba. 11. q. 3. Gloria noſtra hec eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Et ne dicas eos agere, de laude diuina, pondera, quod loquuntur de laude conſcientiæ propriæ, quæ eſt creatura. I I. quòd id efficaciter probatur, eo quòd bona pecuniaria licitè poſſunt peti à Deo, & appeti, & pro fine minus principali poni, vt ſupra nu. 41. probatum eſt. At bona honoraria qualia ſunt illa quinque

que maiora ſunt, quàm pecuniaria. iuxta illud Prouer. 21. melius eſt nomen bonum quàm diuitiæ multæ. Et illud Eccleſ. 41. Curam habe de bono nomine; magis enim permanebit illud, quàm mille theſauri magni prætioſi. & illud Ariſtot. 4. Ethic. Honor eſt maximum bonorum, receptum à S.Thom. in multis locis, præſertim 2. ſec.q.119. art.1. ad 2. Cui conſonat.l. In pecudum. §. fin. ff. de vſur. [a] Quod adeò quidem eſt verum, vt excuſetur quis à reſtituendo bona pecuniaria, quandiu nequit ea reſtituere ſaluis honorariis. vt probat Caiet. lib.17.reſp. q.14. quem nos ſequimur in Manuali cap. 17. nu. 44. Cum igitur omnium conſenſu, liceat deſiderare bona pecuniaria, & pro fine minus principali ponere, à fortiori licebit deſiderare, & pro tali fine ponere honoraria. argu.c. Cum in cunctis de elect. [b] IIII. quod braueis & coronis propoſitis, olim ſapientes procurarunt incitare homines,

a *& glo. pe nul. c. ſuã de pœn. & glo. ex trauagã. Ad condi torem Io. 22. ver. Honor. de verb. ſignific.*

b *et Auth. Multo magis. C. de ſacroſ.*

nes, ad honorem, & gloriam quæren dam. Athenienſes cùm oliuarum corona Periclem illuſtraſſent, polliciti fuerunt eumdem honorem eis, qui ſimiles illi euaderent. authore Valerio Max.l.2.cap.1.Areopagi. Et Plinius teſtatur populum Rom. cuius legibus totus fermè Chriſtianus orbis vtitur, varias coronas pro varijs geſtis inſtituiſſe: nempe, ciuicas, Vallares, murales, roſtrales, &c. Quin & Chriſtiani paſſim, etiam Pontif. Max. authore, varias in variis regnis inſtituerunt academias, & honores Mineruales; vt laureas primas, quas baccalaureatus; & ſecundas, quas licentiatus; & tertias, quas doctoratus vocant, vt ad ſtudioſitatem & litterarum ſtudia, magis, ac magis accendantur ſcholaſtici. quod vtiq; non permitteretur niſi licitè illa poſſent eſſe fines minus principales actuum virtutis, ſtudioſitatis, & aliarum.

X1. infertur quòd vt omnia quę al- 46
legari

legari poſſunt ad probandum nil horum quinque debere appeti, nec ob aliquod horum fieri; ſunt intelligenda de illis, quando pro fine principali ponuntur, vel quando ſunt vana, vel mala. vt diximus in fine corollarij 8. Ita omnia quæ adduci poſſunt ad probandum quòd illa poſſunt appeti, & ob ea fieri aliquid, ſunt intelligenda de illis, quando non ſunt vana, neque mala, & pro fine minus principali ponuntur. Per quam reſolutionem, quàm plurima ſubobſcura clareſcunt.

47 XII. Infertur dicendum eſſe, quid ſunt & in quibus differant quinq; pręfata bona. ſ. reuerentia, laus, honor, fama, & gloria. Et laus quidem diffinitur eſſe ſermo elucidans magnitudinem virtutis. Secundum Ariſtot. 1. & 2. Rhetor. [c] Cui diffinitioni, licèt ab omnibus probetur, addenda eſt particula: Quatenus eſt ad aliquem finem ordinata. Quia vt S. Thom. aſſerit in 2. ſec. q. 103. art. 1. ad 3. [d] laus ab honore differt,

c *& S. Th. pſal. 17.*

d *Et D. Anto. 4. parte tit. 5. cap. 10. §. 1. ſub finem.*

differt, eo quòd hic eſt teſtimonium abſolutum alicuius excellentię verbis vel alio ſigno exteriori exhibitum: Illa vero teſtimonium relatiuũ alicuius excellentiæ, referens eam in alium finem verbis tantum exhibitum. Vnde Ariſtot.1. Ethic. dixit, optimorum non eſſe laudem, ſed aliquid maius ea, quia optimũ non refertur in aliud. Per quod vbi ſupra dixit S. Tho. Deo ſecundum illam eius ineffabilem eſſentiam, non conuenire laudem, ſed ſummam latriæ reuerentiam & honorem. Quia eſt maior omni laude. Eccleſ. 43. ſecundum vero effectus eius qui in vtilitatem noſtram ordinantur, ſic. iuxta illud Eſa. 63. Miſerationum domini recordabor, laudem domini ſuper omnibus quę reddidit nobis dominus. Et Clem. ſi dominum in ſanctis eius laudare iubemur, de reliq. & Vener. Sanct. Qua de differentia pulchrè dixit quidam,

Eſt honor in portu cũ puppis ab æquore venit.

Laudi-

Laudibus inceptum contineatur opus.

Addendum item ſecundo quòd ſacræ litteræ, ſacriq; canones per verbũ laus, non ſolum intelligunt illam exteriorem, quę verbis fit, cui ſoli diffinitio præfata conuenit, ſed etiam & magis interiorem, qua Deum Angeli laudant, iuxta illud, Laudate Deum omnes Angeli eius.

Pſal. 148. Qua creditur Zacharias mutus laudaſſe. Luc. 2. & multi audien
c tes Apoſtolo, ad Coloſſ. 3. [c]Cantant
E.ca.1. & pſallunt in cordibus ſuis domino.
92. diſt. Addendum tertio quòd per illud verbum, virtutis, in diffinitione poſitũ, intelligẽdum eſt omne bonum etiam ſi nõ ſit morale. Qualia ſunt, ingeniũ, iudicium, memoria, eruditio, ars, vires, agilitas, & alia multa quæ iure laudantur.

48 Honor autem diffinitur vt prædictum eſt, exhibitio reuerentiæ in teſtimonium alicuius excellentiæ. Cui per proxime dicta videntur addenda

illa

illa verba: Sine eius in alium finem relatione.

Fama vero diffinitur à Caliſtrat. in l. Cognitionis. §. exiſtimatio. ff. de vari. & extraord. eſſe dignitatis illæſæ ſtatus, legibus ac moribus comprobatus. Cui licet etiam nemo aduertat addendum eſt. Illam quidem aptam eſſe propoſito Caliſtrati, non tamen noſtro. Tum quia ſecundum illam, non eſſet fama niſi de virtute. Cum tamen in noſtro propoſito, ſit de ingenio, & aliis: de quibus diximus eſſe etiam laudem, Vnde Geneſeos. *6*. Gigantes appellantur viri potentes & famoſi.

Tum quia iuxta illam diffinitionē, nullus infamis haberet famam, cum tamen multi, qui vno reſpectu ſunt infames, altero habeant famam ingentem. Vt Alexander magnus, Iulius Cæſar, & alij multi. Quare fama ad propoſitum noſtrum diffiniri poteſt eſſe atteſtatio popularis de re aliqua. arg. c. Nō ſunt audiendi. 11. q. 3. & c. Qualiter &

quando in 2.de Accuſat.cum glo.& ci tatis ab ea.

49 Gloria vero eſt clara cum laude no titia. ſecundum Amb.in c.1. ad Rom. [f] Cui etiam addendum quòd verbum, Laude,in ea poſitum nō debet ita ſtrictè intelligi,ac ſupra diffinitum eſt. Fie ri enim poteſt, vt alicui contingat glo ria ſine laude verbi per honorem facti, vt ſatis contigit Mardocheo Heſter 6. Reuerētia diffinitur Th. Vualdenſi, in lib.de Sacramentalibus cap. 118.ar.6.animi reputatio, qua quis bonitatem alterius magnifacit, vbi pulchrè ait hęc quatuor,reuereri,honora re,laudare,& glorificare, ita ſeſe habe re; vt poſterius priori aliquid adiiciat. Reuereri enim eſt animo magnificare. Honorare vero id aliquo ſigno exteriori ſignificare. Laudare vero, id ver bis facere.Glorificare autem,longè lateq; id expandere.

f Quē ſequitur. S.Tho. 1 ſec. q. 2. artic. 2. et melius 2. ſec. q. 103. ar. 1. ad 3. & melius. 2. ſec. queſ. 132. ar. 4. & lib. 3. contra Gentiles.

50 XIII. Infertur etiam dicendum, in quibus quinq; ſupradicta conueniāt.

Et

Et quidem primo conueniunt, quòd licet ſtrictè ſumpta ita, vt dictum eſt, differant, conueniunt tamen in eo quod frequenter aſſumuntur latius, aliud pro alio. Nam gloria nonnunquam comprehendit omne teſtimonium approbatorium, & vnius, iuxta illud Pauli ſecundæ ad Corinth. 1. Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium cõ ſcientiæ noſtræ, relatum in dicto.c.Inter verba 11.q.3.[g] Honor item comprehendit laudem vt docet S. Thom. 2. ſec.q.103. art.1. ad 3. Laus item honorem, vt in diffinitione ſupradicta, & declarat S.Tho.in 4.diſt.15. art.3. q. 2. declarans quoddam Ambroſii dictũ.

Conueniunt ſecundo quòd nihil eorum eſt virtus, nec moralis nec intellectualis. Quia vt poſt S. Thom. 1. Sec.q.71.art.1.in præludio 4. num. 11. Manualis, declaramus. Virtus eſt habitus & qualitas mentis habentis eam. Et nullum horum eſt talis. Quodlibet enim eorum eſt extra mentem eius

[g] *Ad idem Hier. 9. & c. Gloria epiſc. 12.q.2. c. Sacerdos ſub fin. 1.q. tertia & trad. S. Tho. 2. ſec.quæſ. 132.ar. 1.*

 cuius

cuius eſt. vt palam patet, & probat Boetius.lib.ſecundo de conſolatione,
h [h] & ita ſunt bona externa, & fortunæ.
Et S.Th. 1. ſec. q. 2. ar. 3. Excepta ſola reuerentia, qua quis conſiderans ſuam paruitatem, humiditatem & vilitatem, inſufficientiam, & in omne peccatum propenſionem, reueretur ſe ipſum, quatenus eſt à Deo multis donis naturalibus & gratuitis donatus; ſubiiciens omnia ſua, quatenus ſunt ſua omnibus, quæ a Deo habet quatenus ſunt eius. Ex quo infertur quòd non ſunt propter ſe tantum amabilia: vt ſupra dictum eſt num. 9. Nec conſequenter poſſunt eſſe fines iuſti principales aliquorum bonorum actuum per prædicta num. 30. Suntque inferiora bona virtutibus omnibus, quas in dicto. nu. 5. diximus eſſe amabiles etiam propter ſe tantũ.

51 III. Conueniunt in eo, quòd omnia illa ſunt maiora bona quàm pecuniaria vt infra probabitur.

IIII. Conueniunt in eo quòd ſunt mino-

minora vita, ſalute, & aliis bonis corporalibus. Horum enim dominus ſolus Deus eſt. Deuter. 32. Ego occidam & ego viuere faciam, & Sapient. 16. Tu es Domine qui vitæ ac mortis poteſtatē habes. Et quamuis eius diuina Maieſtas huius dominij partem communem fecerit Reipub. c. Ille gladius 23.q.4. non tamen particularibus. c. Si non licet 23.q.5. Qui tamen ſunt domini præfatarum quinque rerum. vt latè monſtramus in 6. concluſ. dictæ repet. c. Inter verba. num.

Nec obſtat. l. Iſti quidem. ff. de eo quod met. cauſ. ibi Viris bonis ſtupri metus maior quàm mortis eſſe debet. Per quam quidam aiũt infamiam eſſe morte peiorem. Quod tamen illa non probat: ſed aliud longè diuerſum. ſ. mortem præponendam ſtupro. Quod Odoffredus ſentiens, ait: ibi probari animam eſſe anteponendam vitæ corporali. Cui concernit ibi Albe. aiens per eam probari moriendum eſſe po-

tius,.quàm peccare mortaliter. Nec etiam obſt. l. Codicillis. §. Matre. ff. de legat.2. Per quam aliqui dicunt probari, peius eſſe marito, vxoris adulterium, quàm mors. Quia reſponderi poteſt, primo quòd illa eius verba, Filium noſtrum occidit, & alia peiora fecit: quæ in hoc inducuntur, verificari poſſunt, vt ibi annotauit Iacobus de Aren. in occiſione patris. Peior.n. videri debet viro bono patris occiſio, quàm filij. Quoniam & ſi multa inclinant quem, ad magis amandum filiũ quàm patrem, plus tamen tenetur amare patrem qui fuit principiũ cauſæ, & fons eius, quàm filium, cuius ipſe cauſa eſt. vt recte probat S. Tho. 2.ſec.q.26. art. 5. Secundo reſponderi poteſt, quòd præfatus. §. Matre, non loquitur de morte propria, ſed de morte filii. & ita vt maximum ſolum probaret, marito peius eſſe adulterium vxoris quàm mortem filij: quod nil contra dicta concludit. Quanquàm nolu-

nolumus negare, maius peccatum eſſe occidere filium alicuius, quàm cum vxore eius adulterari. Quoniam hoc eſt contra.3.pręceptum.2. tabulæ decalogi: illud vero contra. 2. Et per hoc perimitur vita iam habita, per illud autem impeditur habenda. vt S.Tho.declarat.2.ſec.q.122. art.3. Tertiò nouè ſed vere ad illas ambas leges reſponderi poteſt Paulum, & Sceuolam earum authores fuiſſe Romanos gentiles, quos pro ſummo bono gloriam, & famam duxiſſe diuus Auguſt. teſtatur lib.5.de Ciuita.Dei cap.12. his verbis. Romani gloriam ardentiſſimè dilexerunt, propter eam viuere voluerunt, pro ea mori nō dubitarunt. Ob quod Tullium grauiſſime reprehendit; Et ita eorum hac in re ſententia, tanquā Chriſtianæ legi contraria repellenda eſt.c.Contraria.de conſecrat. diſt.5.

Non obſtat tertio illud vulgatum elogium: Pro honore moriendum. Quia id eſt vulgatum erratum; ſi vt ſo-

nat intelligatur. Nam etiam æthnicus Ariſtot.3.Ethicor. dixit, non eſſe veram,ſed falſam fortitudinem eam,qua quis pro pudore,vel honore moritur. & ita vt aliqua ex parte verum ſit verba illa; pro honore; accipienda ſunt, pro eò quod honorem meretur. Nempè pro virtute, ſiue theologa; putà fide, ſpe, vel charitate. ſiue morali, puta iuſtitia,& veritate, fortitudine & conſtantia; temperantia;& caſtitate: & aliis.

Nec obſtat.4.illud quod de Eleazaro. 2.Machab. dicitur,quod glorioſiſſimam mortem, magis quam odibilem vitam complectens voluntariè præibat ad ſupplicium. Non enim ille pro gloria humana mortem ſubſtinuit; ſed pro lege diuina obſeruanda. & ita pro virtute religionis, quæ gloriam merebatur. Quare magnopere perſuadere ſibi omnes debent nobiles, præſertim & milites, qui magis in hac re peccant; ne tanti faciant laudem, hono-

honorem, famam & gloriam, vt pro eis, vel pro uitanda ignominia vitam corpoream, vel ſpiritualem prodigāt. Vitam autem animæ virtuteſq; ipſius tam morales, quàm theologas tanti æſtiment, vt eo ſint ſemper animo, quòd malint vita membriſq; corporeis deſtitui, dilacerariq; quàm eas deſerere: ſintq; parati ad fortiſſimè pugnandum, repugnandumq; vſq; ad mortem, pro fide Regi Reipublicæq; præſtita ſeruanda, pro legum diuinarum, & humanarum obſeruantia; per quam ſummus honor acquiritur in hac via caduca, & gloria ſempiterna in illa ſtabili patria. Amen.

SVMMARIVM.

Honorariorum bonorum, quæ ſint quinque, appetitus vel contemptus ſuaptè natura neque bonus, neque malus. nu. 54.

Bona quæ quis facit noſſe & velle ab alijs probari licet nu. 54.

Honorariorum bonorum appetitus vel contemptus

ptus ſit bonus ex bono fine, qui triplex ponitur a S. Tho. nu. 55.
Cui adduntur alij tres. nu. 56.
Honor exhibetur & recipitur iuſtè cum debetur & ſponte datur. nu. 56.
Bonorum honorariorum quæ quinque ſunt, appetitus & contemptus ſit malus ex fine malo, qui contingit tripliciter. nu. 57.
Honorariorum bonorum appetitus, non referens ea in aliud eſt malus. nu. 58.
Actus omnis ſine bono apto carens, malus; etiam ſi malo quoque careat. nu. 58.
Ociosum omne deliberatum, quale eſt quod fine caret malum. & ideo nullus actus in indiuiduo indifferens. nu. 58.
Honorariorum bonorum appetitus inordinatus vt plurimum veniale peccatum; ſed quinque caſibus mortale. nu. 59.
Quod ipſum dicendũ de contemptu eorum nu. 60. Et etiam de appetitu & contemptu cæterorum bonorum vtilium. nu. 61. Et de complacentia & diſplicentia, de obtentu omnium tam honorariorum quàm aliorum vtilium. nu. eod.

Quinto

QVinto conueniunt in eo; quòd appetitus vel contemptus horum quinq; ſuapte natura, neq; eſt bonus, neque vitioſus. Tum quia non eſt peccatum, vt ait S.Thom. 2. ſec. q. 132. art. 1. quòd aliquis bonum ſuum cognoſcat & probet. Dicitur enim primæ ad Corinth. ſecundo. Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus; ſed ſpiritum, qui ex Deo eſt; vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis. Similiter etiam non eſt peccatum, quòd aliquis velit bona opera ſua ab aliis approbari. Dicitur enim Matth:5. Luceat lux veſtra coram hominibus. Perſius item aiebat.

Non ego cum ſcribo ſi forte quid aptius exit;
Laudari metuã, nec enim mihi cornea fibra eſt.

Tum quia bonitas vel malitia naturalis actus ex obiecto, ſiue ex proportione obiecti ad actum ſumitur. Vt probat S.Thom.1.ſec.q.18. art.1.maximè ad. 1.At obiectum eiuſmodi appetitus

titus, ſiue proportio obiecti ad illum, nil mali nec contrarium rationi de ſe continet. Vnde S. Thom. Quodlib. 12. art. 13. concludit neque appetitum, neque contemptum famæ eſſe de ſe bonum vel malum. Idemq; concludit de appetitu glorię in dicta q. 132. art. 1.

55 XIIII. infertur ex proximè dictis quòd præfatorum quinque bonorum appetitus aſſumit rationem boni ex fine bono & apto. Ille autem, vt ſanctus Tho. ait vbi ſupra eſt triplex, primus cum appetũtur ad gloriam Dei. Secundus cum appetũtur ad vtilitatẽ ſpiritualẽ proximi, vt bono exemplo proficiat. Tertius cum appetuntur ad vtilitatem propriæ animæ, vt in bonis quæ in ſe cognoſcit ex teſtimonio laudis alienæ ſtudeat perſeuerare ac creſcere. Nam ſi vtilitas animæ proximi pro fine deſiderij laudis poſita efficit illud bonum; a fortiori vtilitas animæ propriæ: Cum magis quis teneatur diligere ſe, quàm proximum. c. Si

non

non licet 23.q. 5.l.Præſes C. de ſeruit.

Quibus addo quartum finem quotidianum, cum appetuntur ob vtilitatem exteriorem propriam vel aliorũ. Quod paſſim inuenias in eis, qui cupiunt laudari, honorari, & glorificari de bonis ſuis, genere, habitudine, conditione, & id genus aliis, tanquam medium adipiſcendi coniuges, vel alia munera, & officia ſibi conuenientia: In eis item qui cupiunt laudari de dulci cantu, ſana doctrina & dextera legendi, ſcribendi, prælegendi, patrocinandi, & gubernandi arte, vt ſtipendia mereantur condigna. In eis item, qui præfata cupiunt vt filiis, cognatis, famulis & aliis neceſſariis ſuis aliqua bona vtilia eorum contemplatione eueniãt. Qui non videntur peccare ſed bene agere. Quod tamen intelligendum eſt, cum vtilitas præfata temporalis actu, vel virtute refertur in Dei amorem, vel obſequium, aut in vitam honeſtam ſuam; vel aliorum bono-

rum

rum maiorum, bona temporalia minora. per ſupradicta. nu. 30. & ea quæ ſcribit S.Thom.in 2. lib. ſent. diſt. 38. art. 1. ſub finem. & art.2.in 3.argu.

Addo & quintum finem quando appetuntur eo quòd ſunt debita. vt eruditè dixit Caiet. 2. ſec. q.131. art. 1. Quod procedit etiam ſi non referantur in alium finem. Nam ſicut licet dare & accipere pecuniam debitam, eò quod ſit debita: quod eſt iuſtitiæ virtutis actus; Ita etiam licebit dare & accipere laudem & honorem debitum: Cum pari ratione id ſit actus iuſtitiæ. iuxta illud Roman.13.Reddite omnibus debita; cui tributum, tributum: Cui timorem, timorem: Cui honorem, honorem.

Addo ſextum finem: Cum ea deſiderantur vel recipiuntur non tanquã debita, ſed tanquam dona gratiosè oblata per alium ex amicitia, charitate, magnanimitate, vel humilitate. Vt cum quis minor altero, recipit ab

eo

eo honorem debito maiorem. Quòd paſſim fit; & probatur eſſe bonum à S.Thom.poſt Senec.2.ſec.q.106.art.1.

56 Xv. Infertur, quòd appetitus, & contemptus horum vitiatur redditurq; malus. Primo quidem ex fine malo. Quia vt prædictum eſt num.30. ſine vlla exceptione vera eſt illa regula topica: Cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt. Secundo. Cum illa ſunt vana. Sunt autem vana ex mente S.Thom.2.ſec.q.131.art.1. [i] Primum ex parte materiæ ex qua illa deſiderantur, eo quod eſt illis indigna. puta, quia eſt nulla; eò quòd verè non eſt illa excellentia, ex qua deſiderantur, vel eſt mala, malitia culpæ: iuxta illud: Quid gloriaris in malitia qui potens es in iniquitate? pſal.51. Qui gloriantur cum male fecerint. c. Quam graue, de exceſſ. prælat. Aut ita vilis, quæ nil horum, aut non tantum, quantum ex ea deſideratur merentur. Deinde ex parte eius à quo quæruntur putà cùm deſi-

[i] *Et quæſ. 232. ar. & de malo. q. 9. et Abolē. ſuper Mathæ. c. 6. q. 3. vbi etiā Maior. S. Anton. 2. part. tit. 3. c. 5. §. 1. & Caiet. in pdictis duobus articulis.*

deſiderantur ab homine, pro certiori & maiori teſtimonio, quàm ipſe de illa dare poſſit. Poſtremo ex parte eius qui ea deſiderat. putà quia ea in debitum finem nec actu nec virtute referat. Quamuis enim Abulenſis vbi ſupra addat quartum modum, & Thom. alibi poſſit videri addere aliũ, omnes tamen reducuntur ad prædictos tres, vt monſtrauimus in præfata repe.c. Inter verba.nu.338.

57 Xvi. ex his infertur, omnem appetitum horum quinque adeò abſolutũ vt neque actu ſeu actualiter, neque virtute ſeu virtualiter ea in alium debitum finem referat eſſe malum ſaltem veniale. Tum quia nil horum eſt propter ſe tantum amabile; neque conſequenter poteſt eſſe finis & medius. vt prædictum eſt num. 5. Tum quia omnis actus humanus hoc eſt deliberatus carens fine bono, malus eſt; etiã ſi fine malo careat, eo quòd eſt actus ocioſus, & omnis actus ocioſus etiam

verbalis

verbalis tantum eſt malus. iuxta illud Matthei 12. De omni verbo otioſo, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem. Et eo quòd ea, quæ homo agit, vt homo, ideſt deliberatè debet agere propter aliquem finem aptum. Alioqui vanè agit. Et omnis vanitas eſt peccatum. iuxta illud pſal. 4. Vt quid diligitis vanitatem? & illud pſal. 118. Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Tum quia appetitus pecuniæ abſolutus in nullum finem relatus eſt malus, & inordinatus. vt colligitur ex S. Tho. 2. ſec. q. 118. art. 1. & 2. At eadem ratio eſt de his quinq; quoad hoc. per prædicta. Tum quia ea ratione vterque S. Tho. 1. ſec. q. 18. art. 8. concludit nullum actum deliberatum in indiuiduo eſſe indifferentem, ſed bonum, vel malum. Quia ſi caret fine bono, licèt careat etiam malo, eſt malus. Nam debet ob aliquem finem fieri: alioqui eſt otioſus, & conſequenter malus. Tum quia gloria in

nullum alium finem ordinata, dicitur inanis & vana. Et appetitus gloriæ vanæ peccatum eſt, vt probat S. Tho. in prædicta. q. 132. art. 1. Et eadem ratio militat in alijs quatuor. per prædicta.

59 XVII. infertur, quod appetitus & deſiderium horum quinque licet etiã quando eſt malus, vt plurimum veniale tantum ſit peccatum: mortale tamẽ eſt in quinque caſibus. Primo cum appetũtur de malo culpæ mortali. Vt exprimit Caiet. 2. ſec. q. 131. art. 2. addit. 1. licet id ibi non exprimat Aquinas. & ante Caietanum expreſſit S. Anton. 2. par. tit. 4. c. 1. §. 1. per illud pſal. 51. Quid gloriaris in malitia? Quod licet primo aſpectu non concludit, cum gloria quærens de malitia veniali, non peccet mortaliter, ſatis tamen concludit conſideranti, quòd mens Prophetæ fuerit dicere eiuſmodi eſſe malitiæ, gloriari de aliqua malitia; cuiuſmodi eſt illa; & gloriari de malitia veniali, eſſe veniale; & gloriari de mortali, mortale.

tale. Facit. c. Quàm ſit graue crimen in clericis cum malefecerint gloriari. de exceſſ. prelat. Secundo cum appetuntur in mortalem irreuerentiã Dei. Vt Cyrus de quo Ezechiel.20. Eleuatum eſt cor eius. & dixit Deus, Ego ſum. Tertiò, cùm aliquod horum plus quam Deus amatur. iuxta illud Io. 12. Dilexerunt magis gloriam hominum quàm gloriam Dei. Quarto cùm in aliquo eorum ponitur vltimus finis. vt multos olim Romanos poſuiſſe ſupra ex Auguſt. probauimus. Quando autem in aliqua re creata conſtituitur vltimus finis ſuprà. n. 21. prædiximus: addentes raros eſſe Chriſtianos qui id faciant. Quintò cum aliquid horum præponitur obſeruantiæ legis ad mortale obligantis. Quod plus ſatis vſitari conſtat ex eo, quòd paſſim videas viros, & etiam mulieres eo animo, vt malint peierare; vindictam de lædente, vel iniurio ſumere: Symoniam ſaltem clam admittere: ſubditos op-

primere, violare iuſtitiam, laudare pec
catores, præſertim Principes in deſide
riis animarum ſuarum; quàm glo-
riam, honorem, famam, dignitatem,
vel principem locum perdere.

Hos quinque caſus in quibus appe
titum horum quinque diximus eſſe
mortiferum in dicta repet. c. Inter ver
ba. n.343. ad duos contraximus. Nunc
autem videntur contrahendi ad tres.
Primus cum appetuntur ex malo mor
tifero. Secundus, cum in eo finis vlti
mus conſtituitur, vel ob id frangitur
lex ad mortale obligans. Tertius cum
ad mortale aliquod malũ referuntur.

60 Xviii. Quòd eadem quæ dicta
ſunt de appetitu horum quinque, di-
cenda ſunt de illorum contemptu;
Nempe quòd ille de ſe neque bonus
neque malus eſt: quodq; bonus fieri
poteſt præſtituto ei vno ex ſex fini-
bus, quibus appetitum eorum dixi-
mus rectum fieri. Quodq; eſt malus ſi
nullo fine bono circundetur; etiam ſi

nullo fine malo denigretur. Quodq; poteſt fieri malus ex parte materiæ. vt fit,cum quis laudem ex virtute, & gratia Dei prouenientem contemnit. Et ex parte modi. Vt cum quis minoris, quàm par eſt teſtimonium diuinum vel humanum de ſuis bonis habeat. Et ex parte contemnẽtis; vt cùm quis ea in aliquem malum & inordinatum finem contemnit. Quodq; aliquando poteſt eſſe malus mortiferè; vt eſt cum quis laudem de gratia Dei manantem deſpicit; aut in illo contemptu, finem vltimum, vt quidam philoſophi fecerunt, conſtituat, ſeu ob eum aliquam legem, ſub mortali pœna obligantem infringere ſtatuat. Aut tertio, cum in mortiferum finem eum refert.

XIX. Quòd idem eſt dicendum de 61
auro, & argẽto & aliis bonis pecunia æſtimabilibus, & de eorũ appetitu & contẽptu, quod diximus de prædictis quinq; bonis honorabilibus. Videlicèt, ꝙ deſiderium, vel contemptus eo

rum de ſe in genere, neque malus eſt, neque bonus. Quodq; fieri poteſt bonus per vnum ex ſex finibus prędictis. Quodq; ſi nullo illorum circundetur erit malus, licèt nullo malo circundetur. Quodque erit malus, & mortiferus tribus caſibus præfatis.

Xx. Quòd eadem quæ diximus de appetitu & contemptu eadem ratione dicenda ſunt, de amore & actu ea quærendi & refutandi, & de quæſitorum complacentia, & diſplicentia. Quibus eſt conſequens, quanta nos cura eſſe oporteat, vt cum hæc vel illa deſideramus, amamus, quærimus, odimus, aut refutamus, & in eis quæſitis complacemus nobis, aut diſplicemus; ipſum Deum, beatitudinem, vel honeſtam, ſiue virtuoſam vitam pro fine præſtituamus. Simul doleamus, quòd toties eiuſmodi actus, ob finis debiti defectum vanè conceperimus, & egerimus. Conſequitur item alio delectu quam hactenus à me audito, debere

vti

vti concionatores,in carpendo præfatorum appetitu, & laudando eorumdem contemptu.Ne.ſ.omnem horum quinque appetitum abſolutè vituperent,neque eorũ contemptũ laudent.

SVMMARIVM.

Honoraria bona quæ ſunt quinque tum demum pro fine minus principali rectè poni cum referuntur in alium aptum: alias non cum pulchra declaratione. nu. 62.

Laudis, gloriæ, vel honoris, de excellentia, qua quis caret, appetitus non eſt mortalis contra Abulen. nu.63.

Iuſtitiæ non contrait, volens quod ſuum non eſt, ſi non eſt alienum. nu.63.

Laudem vel gloriam ob humana facere principaliter quod inſtitutum eſt principaliter ad gloriam Dei non eſt mortale contra Aug. nu.64.

Doctoratum in Theologia ſine mortali poteſt aſſumi principaliter ad gloriam humanam ab idoneo. nu.64.

Gloriam ob humanam facere aliquid, tanquam ob prætium vel alias differunt. nu.64.

Intellectus dicti quotidiani Gregorij de laudis requiſitione. nu.65.

Laudis, & gloriæ bene & malè appetitę quinq; exempla quotidiana. nu. 66.

Actus ex ſe bonus, ne fiat malus, ob prçſtitutionem honoris, & aliorum bonorum vtilium pro fine exigi. nu. 67.

62 VIgeſimoprimò infertur, id quod hactenus nūquam fuimus auſi aſſerere. Nēpe nō licere appetere, neque pro fine etiam minus principali ponere iſta quinque, niſi referendo illa actu, vel virtute in alium finem bonum, & aptum, neque eadem, immo maiori ratione, alia bona pecuniaria. Hoc ipſum eſſe dicendum de contempta eorundem, ac conſequenter non ſolum eſſe peccatum ſaltem veniale, inſeruire Deo, Papę, Regi, vel aliis prçlatis & magnatibus, principaliter propter bona pecuniaria, vel honoraria, ſed etiam inſeruire principaliter propter Deum ipſum, vel beatitudinem, vel alium debitum finem, & minus principaliter propter bona honoraria vel

vel pecuniaria, niſi ea rurſus actu, vel virtute in aliquem finem bonum & aptum reflectantur. Nō oportet autē, mea ſentētia, vt finis in quē hæc reflectuntur ſit adeo altus, ac eſt is quē requirit actus principalis, qui propter altiorem finem fit. Exemplum de illo qui amat vel colit Deum principaliter propter ipſum, & minus principaliter vt cōcedat ei victum, vel aliquid aliud temporale optatum, ad iuſte, honeſte vel temperate viuendū. Is enim bene facit, licet illum victum, ſiue bonum minus principaliter intentum, non referat in ipſum Deum, qui eſt finis actus principalis amandi eum, & infinite maior quàm vita honeſta, ſtudioſa, iuſta, vel temperata, in quam refert illum victum, vel bonum optatū minus principaliter intentum.

XXII quòd non eſt vera illa dura opinio Abulēſis ſuper Mat. c.6.q.3.l. quod omnis appetitus laudis, honoris, aut gloriæ humanæ de re falſa, pu- 63

ta de

ta de excellentia quæ nō habetur, eſt peccatum mortale. Tum quia S.Tho. 2.ſec.q.131.arti.2. quem ipſe pro ſe citat, non ait illud de omni appetitu vanæ gloriæ de omni re falſa, ſed de falſa in irreuerentiam Dei redundante. Tum quia nō obſtat eius ratio.ſ.quod omnis iniuſtitia eſt peccatum mortale. Vt ait S.Tho.receptus 2.ſec.q.58. arti.4:& quòd contra iuſtitiam eſt appetere id quod ſuum non eſt. Quoniam illud procedit quando appetitur id, quod non ſolum nō eſt ſuum, ſed eſt alienum. Nemo enim dicit eſſe peccatum mortale appetere diuitias, quæ non ſunt ſuæ, modo non ſint alienæ, nec velit eas cum præiudicio alterius. Et ita non erit mortale, appetere laudem & gloriam ob aliquam excellentiam, quam quis non habeat modo illa ſine vllo reipublicę, vel priuatæ prę iudicio appetantur, vt ſi quis laudari cupiat, de caſtitate, fortitudine, viribus & ingenio quod non habet, ita tñ

ut

vt nulli ex eo præiudicium eueniat.

Xxiii. Quod non videtur etiam 64
vera illa opinio Ang.in ſumma.verb.
Vanagloria, quę habet eſſe peccatum
mortale prædicare, miſſare, ſacramenta miniſtrare, & alia eiuſmodi q̃ principaliter in gloriam Dei ſunt inſtituta facere principaliter in gloriam & laudem propriam. Tum quia is caſus nõ eſt de quinque ſuperius expreſſis, in quibus ſolis authores docent appeti gloriam eſſe mortale. Tum quia nulla efficaci ratione probatur. Tum quia Sylu. in eodem verb. Vanagloria, dixit quòd eam opinionem conſequeretur, dici poſſe, ve ve, toti ſtatui eccleſiaſtico. Et ita non ſolum Sylu. ſed etiam is qui adiecit poſtillas ipſi Angelo, contrarium tenet. Pro Angelo tamen facit, Primo illud Auguſt. lib.1.de doct.Chriſt. Diuina ſcriptura principaliter ordinatur, ad honorem Dei. In quo Deus contemnitur ſi principaliter ad alterius honorem ordinetur,

netur. Secundo pro eo quód Diuus Anton.2.par.cap.§.determinat. quód aſſumens gradum magiſterij aut doctoratus ad gloriam ſuam principaliter peccat mortaliter. Tertio quod videtur ſymonia facere eiuſmodi opera ſpiritualia, ob aliqua horum quinque principaliter vt aſſerere videtur Adrianus, Quodl.2.à littera.H.vſque ad.S.

Ad horum tamen primum reſpondet poſtilla prædicta, quód verbũ principaliter, quo vtitur Auguſtinus, ſoluit quæſtionem, intelligendo, per illud, ponere vltimum finem in gloria. Quæ tamen reſponſio diſplicet. Tum quia intentio Auguſtini eſt, ponere differentiam inter ſacrã ſcripturã, & alias res, quæ ſecundum hanc expoſitionem non inuenitur. Quoniam etiã vtendo alijs ab ſcriptura ſacra in gloriam humanam, ponendo finem vltimum in illis, eſſet peccatum mortale vt prædictum eſt nu.21.& ſequ. Quare reſpondendum eſt, quód Aug. per ly.

contem-

contemnitur, non intelligit contemptum expreſſum, nec talem tacitum, qui ad conſtituendum peccatum mortale ſufficiat, ſed ad veniale tantum, longe tamen grauius quàm id quod reſultaret ex eo quòd alijs vteretur ad eundem gloriæ finem. Ad ſecundum reſpondeo negando illud dictum diui Anton. procedere in eo qui eſt dignus illo gradu, ꝙ antea Sylu. verb. Doctor q.4.negauit. Ad tertiũ reſpondeo illud eſſe verum de illo qui exercet ſpiritualia, pro gloria, tanquam pro pretio illorum. Nos autem loquimur de illo qui exercet illa ad gloriã vt eum aſſequatur, ſed non tanquam pretium eorum: vt quando fiunt ad preces & gratias, quæ non ſonent pretium. Quamuis plurimum certe cauẽdum exiſtimo ab huiuſmodi peccato, quod ſaltem valde graue veniale eſſe negari nequit.

XXIIII. infertur emoliendum eſſe illud diui Gregorij, ſatis durum & ter- 64

ribile,

ribile,in homilia ſuper parabolam de decem virginibus , Matt.25.ſ. Cauendum ne per hoc quod rectum geritur fauor aut gratia humana quæratur, & appetitus laudis ſurrepat,eoq; a mercede vacuetur. Id enim crude acceptũ cogeret oĩa fere humana bona opera damnare. Quoties enim quiſque eſt, cui,vt Cicero ſentit, res pręclaras agẽti aliquis laudis appetitus non ſurrepat? Intelligamus ergo illud eſſe verum iuxta prædicta de requiſitione, ſiue appetitu inordinato,quo principaliter requiritur laus de bono quod geritur, & etiam de illo quo minus principaliter illa quæritur propter ſe ſolã vel non referendo eam in aliquem finem, vel non in debitum, vel referendo in malum. Non autem de requiſitione ordinata, qua minus principaliter quæritur laus, propter aliquem debitum finem, in quem actu vel virtute refert eam expetens.

69 Xxv. Ex proxima illatione inferũtur

tur quinque. Primum quòd orans vel aliud bonum agens ob laudem, vel fauorem humanum quo aſſequatur aliquod beneficium eccleſiaſticum, vel aliud munus quo eſt indignus, meritũ perdit & peccat ſiue principaliter ſiue minus principaliter, ob ea id faciat. Quia requirit laudem ob finem in ſe malum. Secundo quod qui orat, vel aliud bonũ facit principaliter ob ipſam ſolam laudem etiam non ordinatam in malum finẽ meritum perdit & peccat. Tertio quod qui colit vel amat Deũ principaliter, vt ſint ei calcar, quo fiat temperans, vel abſtinens, meritum perdit & peccat. Quia finẽ principalem actus maioris virtutis.ſ. charitatis, & religionis, facit minorẽ virtutem.ſ.temperantiam vel abſtinẽtiam. Quarto quòd qui ieiunat, & abſtinet, vel ſobrius eſt vt aſſequatur laudem & gratiam humanam, quo ab illis impellatur ad amandum & honorandum Deum, qui ſunt actus charitatis,

tis, & religionis virtutum longe maiorum, quam abſtinentia, & ſobrietas non peccat, & meretur, quinto quòd qui orat vel aliud bonum facit principaliter propter Deum, vel alium debitum finẽ, minus autem principaliter ob laudem, in quantum eſt quoddam bonum, ſed non propter ſe ſolum appetibile, non perdit meritum, nec peccat, modo eam in aliquem finem debitum referat. Quæ omnia profectò inculcanda erant a concionatoribus; vt rem adeò quotidianam calleremus, & ſcrupulos, quod illud Gregorii dictum gignit, vitaremus.

67 Xxvi. infertur quòd duo requiruntur; vt actus ex ſeſe boni non reficiantur præſtituendo eis pro fine bona utilia. quá ſunt omnia pecuniaria & honoraria. Alterum vt non quærantur propter ſe ſolum, ſed propter aliud in ſe amabile. Alterum vt non præſtituãtur, pro finibus principalibus eorũ, vel referantur in finẽ illis actibus cõgruũ.

Ad hoc autem vt non inficiantur per præſtitutionem bonorum honeſtorum & delectabilium per ſe amabilium ſatis eſt quòd nõ fiant fines principales actuum maiorum virtutum, ſiue referantur in alium ſiue non.

SVMMARIVM.

Actus quibus candidati ſpecimen ingenij, eruditionis, artis, virium, & aliarum dotum exhibentur ad promerenda pręmia plus merentibus propoſita, quomodo vt ſint boni fient. nume. 68.

Intellectus quorumdam Domini dictorum & aliorum doctorum. nu. 69.

Eleemoſinam maiorem largiri eo quòd publicè, vel à maiore petatur non eſſe malum. nume. 72. ſed melius eſſe curare ne ſic petantur. nume. 73.

Eleemoſinam publicè largiri debere prælatos. nume. 73.

Bona bene facere publicè non eſſe facilè omnibus, ideo fugiendus multis epiſcopatus. nu. 73.

Honor iam quæſitus, cur magna cura conſeruandus. nu. 74.

Actuum de ſe bonorũ cur bona pars mala. nu. 70.
Bona inſignia publicè facturus, quid permeditari debeat ne ſibi toxica fiant. nu. 74. 71.

68 VIgeſimoſeptimo. Quod actus currendi, ſaliendi, equitandi, haſtis, ſagittis, bombardulis, & cannis ludendi: prælegendi etiam, diſputandi, concionandi, cânendi, pulſandi organa, miſſandi & alia eiuſmodi, quibus agilitatis, roboris, ingenij, artis, dexteritatis, eruditionis, induſtriæ, dotiũq; aliarũ inditarũ aut quæſitarũ ſpecimen præbemus ſunt boni ſi ea principaliter agamus vt per eos Deo placeamus, vel vt beati fiamus, vel quia recta ratio id dictat, vel quia ſunt honeſta, etiam ſi minus principaliter ea faciamus vt pallia & brauea, pulpita cathedras, ſacerdotia officia, & alia munera eccleſiaſtica, ſcholaſtica ſæcularia, militaria, vel alia quæ magis idoneis promittuntur, aſſequamur, modo ea in aliquem finem bonũ actu vel vir-

virtute collimemus, & reflectamus.

XXVIII. Infertur ꝙ in illo Matth. cap. 6. Ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis; Illa coniunctio, vt, denotat finem principalem, neque actu neque virtute in alium finem debitum relatum. Et è contrario in illo Matth. quinto, Luceat lux veſtra coram hominibus vt videant opera veſtra bona & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt; denotat finem minus principalem, & in alium debitum relatum. Quæ concordia videtur aptior illa, quam Io. Gerſon tradit in ſecunda par. alphab. 39. in tract. de temperantia. col. 3. Infertur & illud; quod expreſſius quam alij dixit Maior, Matth. cap. 6. col. 2. ſ. quòd quærens gloriam propriam propter laudem & gloriam Dei non quærit gloriam inanem. Conſequitur item, ꝙ Abulenſis, Matt. 5. col. 33. & Caiet. ibidem aiunt. Soli Deo, & non facienti quærendam gloriam per bona opera

intelligendi ſunt de gloria principaliter deſiderata, & non de relata in Deum, vel alium finem debitum.

70 XXIX. Infertur, quòd non deſumitur hinc argumentum adeo validum vt aliqui putant, ad confirmandam illam hęreſim, quæ habet; Omnia noſtra opera eſſe peccata ſaltem venialia. per illud Eſa. 64. malè intellectum. Quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ. Licet enim dolenter conſideramus quamplurima opera noſtra etiam ſuo genere bona fiant mala ob finis circunſtantiam, ex eò quòd multa fiant ob finem malum mortaliter vel venialiter; multa in finem debitum non referuntur. Complura principaliter propter bona temporalia, vtilia & honoraria; quæ conſtat eſſe mala ſaltem venialia per prædicta. nu.44. Et non pauca, quæ licèt principaliter fiant propter Deum vel quia recta ſunt, fiunt tamen minus principaliter ob bona temporaria, præ

ſertim laudem & gloriam, in nullum aliurn finem debitum, actu neque virtute relata; quæ etiam ſunt peccata venialia per præmiſſa. nu. 57. Quamuis etiam inquam hæc ita ſeſe habeant; quamplurima tamen fiunt ob ſolum finem debitum & multo plura ob illum & alium minus principaliter actu vel virtute ſiue virtualiter relatum in finem aliquem debitum iuxta ea quæ de relatione virtuali & actuali ſupra. nu. 18. reſtat dictum.

Xxx. infertur expedire plurimum meminiſſe illud magni patris noſtri Auguſtini in ca. 4. regulæ noſtræ. Alia quæcunque iniquitas in malis operibus exercetur vt fiant: Superbia verò etiam bonis operibus inſidiatur vt pereant. Illud item magni Gregorij ſupra. nu. 65. citati & declarati videlicet. Sæpe vos fratres admoneo praua opera fugere &c. nunc autem compellor dicere, vt & bona magna cautela faciatis, ne per hoc bonum quod geritur,

ſauor aut gratia humana requiratur, ne appetitus laudis ſurrepat, & quod foris oſtenditur, intus a mercede vacuetur. Illud item magni Baſilij qui cu rabat, vt quoties in pontificalibus miſſaret diceretur ei; Pater nondum eſt ſepulchrum tuum perfectum, fac vt perficiatur: quo appetitum laudis & honoris mortis memoria refrenaret. Expedit inquam meminiſſe hæc tria, in omnibus noſtris actis, præſertim quoties ſeſe nobis aliqua opera inſignia publicè facienda offerant; qualia ſunt in materia virtutis latriæ, ſiue religionis miſſa publica præſertim cantanda & maximè in pontificalibus, euangelij lectio, capitulum antiphonæ & orationis cantandæ. Qualia in materia iuſtitiæ ſententiam in grauioribus cauſis in magno conſenſu ferre. Qualia in materia fortitudinis, & magnificentiæ, pugnæ veræ vel vmbratiles, ſumptus grandes, & apparatus maximi. Qualia in materia ſtudioſitatis prælectiones,

ctiones, diſputationes publicæ, & ſpecimina, ingenij, memoriæ, artis, eruditionis, & aliorum donorum tam inditorum quàm quæſitorũ, ad brauea & premia habilioribus propoſita exhibenda. Operæprecium inquam faceremus cum eiuſmodi agenda occurrerint meminiſſe prædicta, & omnino cauere in primis, ne noſtræ actioni vllus finis malus præſertim mortiferus præſtituatur, ne ve vlla res temporaria pecuniaria vel honoraria principaliter intendatur; immo neque minus principaliter, ſine debita in alium finem iuſtum relatione actuali vel virtuali; Simulq; noſtræ actionis principalis finem facere dominum ſolum ipſum beatificatorem, vt ei placeamus, & beatitudinem quam prætendimus vel virtutem aliquam ipſi actioni aptam, vt eam exerceamus, vel vt rationi ſupernaturali, vel naturali, aut humanæ, quæ id dictat ſatisfaciamus. Quòd ſi aliqua alia bona temporaria,

pecuniaria vel honoraria his adiũxerimus, illud fiat minus principaliter & ſecundario, cũ eorũ actuali vel virtuali in fines proximè dictos relatione; inuocatione illa præmiſſa: Actiones noſtras quæſumus Domine aſpirando præueni; & adiuuando proſequere, vt noſtra hæc operatio à te incipiat, & per te incepta, in te ipſum finiatur. per CHRISTVM D. N. Amen.

72 XXI. inferũtur hæ quæ ſunt quotidianæ deciſiones dubiorum ſuper quibus olim interrogati fuimus. Prima eſt Io. Gerſ. 2. par. tit. de Temperãt. alphab. 39. l. quem non malè, imo benè mereri, ſi aliud non deſit, largiendo maiorem eleemoſinam publicam, quam fuiſſet largiturus ſecretam, modo minus principaliter illam maiorẽ laudem de maiori eleemoſina requirat, eamq; actu vel virtute in alium finem debitum referat. II. Non eſſe peccatum, imo meritum ſi adſint cætera largiri maiorem eleemoſinam pauperi

ri abſenti pro quo petit aliquis amicus, vel vir egregius, quam dediſſet ſi pauper ipſe vel alius homo gregarius eam petiiſſet; modo minus principaliter; & non principaliter reſpiciatur perſona. III. peccare illos qui aliqua de magna cauſa procurant, aut conſulunt vt petatur ad aliquod opus pium publicè per egregiam quampiam perſonam Dei amore vt maior eleemoſina fiat, quã ſi ſecreto vel per alias perſonas gregarias fieret. ſeruatis tamen modis prædictis. Dixi aliqua de magna cauſa: quia ſine tali vt id fieret nõ conſulerem. Quoniam cũ bona pars hominum ſit vel pauper, vel inſueta humilitatis actibus, vel plus ſatis gloriæ humanæ auida, facile credi poteſt bonam partem eorum, a quibus petitur, tã aut magis largiturã illud plus, quod largitura eſt publicè quã ſecretè ob gloriã humanam, vel pudorem & ignominiæ timorẽ ex neceſſitate quadam & triſtitia, quam hilari mente in

hoc ab Apoſtolo 2. ad Corinth. cap. 9. requiſita. Ob quod & alia quædam olim, cum primam miſſam cantaui, nõ permiſi vt vllus ad eam inuitaretur; nec vt mihi quicquam efferretur; contra meæ morem gentis, & contra expectationem cognatorum & amicorum parentum. Quod ipſum aliqui poſtea meo exemplo & hortatu, fecerũt. IIII. iuſte peti aut dari poſſe plus eleemoſinæ, cum in aliquid pium opus publicè petitur ex altari vel ſuggeſto, publicante parocho vel alio, quis, & quantum largiatur, aut promittat, vt pro eo circunſedentes Deum orent. Quam deciſionem limitandam arbitror, vt præcedentem. V. Poſſe quem abſque peccato plus offerre, miſſam primam facienti, vel nuptias, aut baptiſmum celebranti, eo quòd ad id inuitatus fuerit, vel pupillo ſpectante offerat, quam offerret ſi nemine vidente, aut non inuitatus id faceret, eadem

dem ratione ſeruatis prædictis modis. Quæ omnes deciſiones radicantur primum in eo, quòd eleemoſina iuſtè fit ſi fiat principaliter propter Deum, vel quia eſt actus virtutis; licet minus principaliter fiat ob laudem propriam in finem debitum relatam, per prædicta. Deinde quòd frequenter circunſtantiæ aliquot occurrunt, ob quas eleemoſina publica debet eſſe maior quam ſecreta è quibus eſt illa, quòd alioquin iniuſtè, videntibus putaretur faciens eam, auarus, vel ſordidus, & detractione dignus. VI. eſt eiuſdem Ioan. Gerſo. vbi ſupra. ſ. errare illos qui laudant prælatos non facientes eleemoſinas publicè ſed tantum ſecrete. Quia præceptum eſt eis vt publicè bene faciant, per illud Matth. 5. Luceat lux veſtra coram hominibus. VII. eſt eiuſdem & aliorum omnium. Quòd quamuis præfata vera ſint, cauendum tamen eſt hominibus virtutum,
præ-

præſertim humilitatis operibus parum aſſuetis, ne cum earum operâ exercent, principalius vel æquè principaliter faciant ob humanam gloriã, ac ob alium debitum finem, incitante ad id laudis humanę inſita cupiditate. Imo huiuſmodi homines benè ſibi cõſulent vtendo ad litteram illo Matt. 6. Cum facis eleemoſinam noli tuba canere, ſed da in abſcondito. V I I I. eſt etiam eiuſdem Io. Gerſ. vbi ſupra: ꝙ ob hanc ſolam cauſam, etiam ſi aliæ omnes abeſſent, deberent fugere epiſcopatus; & alias dignitates ij qui parum ſunt in virtutum præſertim humilitatis actibus exerciti, quoniam oportet eos agere multa bona publice; & ſubeſt eis periculum faciendi ea tantum vel plus ob humanum fauorem, quam
74 alium finem debitum. I X. eſt Abulenſ. ſuper Matt. cap. 6. q. 3. col. 2. ſ. Dignum eſſe vituperio eum, qui honorem iam quæſitum non curat conſeruare. Tum quia, vt ille inquit, honor

ſicut

ſicut non poteſt iuſtè quæri niſi per virtutem, & aliquam veram excellentiã;ita nec perdi iuſtè niſi perdita illa: Tum per illud præceptum Eccl. 41. Curam habe de bono nomine. Tum per illud Apoſt. 2. ad Corint. 9. Melius eſt mihi mori, quàm vt gloriam meã quis euacuet. Qui idem quod maximè duco notandum, etiam de gentilitia nobilitate ſe laudauit. 2. Corinth. 11. ibi Hæbrei ſunt, & ego. ſemen Abrahæ ſunt, & ego. & illud Machab. 9. Abſit vt fugiamus ab his, & inferamus crimen gloriæ noſtræ. Tum quia crudelem eſſe illum qui famam negligit: intelligi inordinatè diffinit Auguſt. in capit. Non ſunt audiendi. 11. quæſt. 3. Tum quia licet magis curandum ſit de virtute vel excellentia vera quàm de honore vel laude illi debita: eo ꝙ honoris perditio frequenter ſine culpa eius cui debetur contingit: capit. Renouantes 22. diſtinct. nihilominus tamen curandum eſt de honore; ne vulgus

vulgus; quòd nouit effecta, & eorum cauſas ignorat, videns quē ab honore decidiſſe, pręſumat eū virtutem quoq; & excellentiam amiſiſſe: & ex eius caſu præſumpto ſcandalum accipiat ob ſpeciem mali. A qua vt caueamus Apoſtolus relatus in eo cum ab omni ſpecie mali de vit. & honeſt. cleric. præcipit primò ad Theſſalon. quinto. Tum deniquè quòd ob quinque fines bonam famam & honorem deſiderare conuenit; vt in repetit. capit. Inter verba. vndecima quæſt. 3. nume. 192. ſcripſi: Quorum quartus eſt vt conſtantius virtutes colamus: reputantes nos tanto eſſe obligatiores, tantoq; plus peccaturos ſi contra fecerimus; quanto magis credimur eas colere.

SVMMARIVM.

Authorem iuſte potuiſſe debuiſſeq́, ſuum honorem defendere. nu. 75.

Apologia

Apologia in eos qui falſis & impertinentibus de cauſis niſi ſunt perſuadere Romæ infenſum eſſe authori Regem Philippum Hiſpaniæ huius nominis ſecundum. nu. 76.

TRigeſimoſecundo. Infero 75
ex proximè dictis, non
ſolum potuiſſe me iuſtè
ſed etiam debuiſſe Chriſtiane defendere meum honorem & famam, quam falſis & impertinenbus de cauſis tollere: aut certè grauiter minuere proximis diebus tentarunt quidam, in hac ampliſſima Roma totius orbis Chriſtiani Theatro & capite, præſidente illi Sereniſſimo D. N. Pio, V. Pontif. Max. multis nominibus merito, cum primis prædeceſſorum ſuorum ſanctiſſimis conferendo æquandoque. Quo Eccleſiæ vniuerſæ Principe redeunt aurea ſæcla & aurea regna; patratque Deus Opt. Max. contra infideles mirabilia. Quam defenſionem feci per epiſtolam quandam apologeticam ad Illuſtriſſi-

luſtriſſimum & Excellentiſſimum Du
cem Alburquerquenſem Medio
lani Gubernatorem; quam,
quia vt audio aliqui
parum correctè
tranſcri-
pſerunt, ſtatui eius teno-
rem verum huic coro-
lario ſubiicere.

Tenor epiſt. præfatæ apologeticæ.

ILLVSTRISS. EXCELL.
D. Don Gabrieli à Cueua
Duci Alburquerquenſi,
Gubernatorique Mediolani, &c.
iuſtiſſimo, pientiſſimoq;
Principi.

Martinus ab Azpilcueta doct. Nauarrus. S. P. D.

MVLTA, diuque verſans, Princeps præcellens, conſtitui tandem ad tuam iſtam præcellentem vereq; Chriſtianã benignitatem confugere: quo me pro tua in Chriſtum pietate, & in me charitate, qua parte honeſtè poteris, à labijs iniquis, & à lingua doloſa, liberes: præſertim apud Sereniſſimum D. N. Pium V. Pontif. Max. & apud Regem & D. N. Philippum II. Monarcharum ſummum. Quod nemo poteſt mea ſententia efficere aptius. Tum, quia ne- 76

mo tui ordinis Princeps, vtrique gratior & fidelior creditur. Tum quòd nemo magnatum, qui præfatum noſtrum Monarcham eis alpes repreſentant, adeo bene ac tua Excellentia me familiamq; meam nouit. Quippè qui multo tempore tanta charitate, prudentia, iuſtitia, humanitate, ac fideli vigilantia, Nauarram prorex eius gubernaſti, quanta nemo alius eam ætate noſtra; tantaq; cum omnium Regnicolarum laude tua, & eorum mœſtitia concordi, exinde iſtuc fuiſti miſſus; quanta nemo alius antea fuerat euocatus. Tametſi multi alij virtutibus, dignitate, ac opibus præcellentes; & in his pater tuus ille iudicio, experientia, ætate, rebus geſtis, & alijs nominibus verè magnus, eam gubernarunt.

Negocium, quod me tuam Excellentiam confugere facit tale eſt iam inde à duobus annis, neſcio neque cupio ſcire à quibus neque quo ſpiritu,

cœpit

cœpit in vulgus ſpargi Regem præfatum eſſe infenſum mihi, maleq; velle. Dudum autem his proximis diebus, cum de quibuſdam magnis hõnoribus diſtribuendis hic tractaretur aſſeueratum : Ex eoq; illatum oportere, ne Sanctiſſimus D. N. patresq; purpurati vlla egregij amoris ſigna in me oſtenderent; ſuamque aſſertionem quatuor argumentis, dicuntur niſi perſuadere. Primum, ꝙ in operibus meis ſcripſerim iniuſtè Nauarrã à præfato Rege teneri. Secundum, quòd ipſe fateor in libello de reditibus eccleſiaſticis latinitate donato. q. nu. 95. poſt principium; nullo curiæ Regiæ munere me ab eo donatum; quod aiunt contingere nõn potuiſſe, niſi me Rex odiſſet cum vulgo putarer aliquo illorum dignus. Tertium, quòd ſim Nauarrus ex vtroq; parente de duobus prognatus palatijs, quorum domini olim Regem Io. à Labreto relicta Nauarra abeuntem, vna

cum Mariſcalo Excellentiæ tuæ cognato, ſuoque duce ſequuti fuerunt: eosq; frequenter eo nomine laudem. Poſtremum quòd in Gallijs, multo tempore iura Pontificia & Cæſarea didicerim & docuerim; Galliceq; loquar, Galliásque magnifaciam, eisq; ſim bene affectus.

Quã propoſitionem, & argumenta, quibus eam ſuffulciunt, eo grauius ſentio, quòd ea nequeo diluere, niſi me meosque laudando contra illud Prou.27. Laudet te alienus & non os tuum: & quod id fecerunt homines, nihilo alio quòd ſciam à me offenſi, quàm quòd Illuſtriſſimum Toletanũ defendam. vel quòd Italis præſertim Romanis & eorum, totiusque orbis Pontifici Max. patribusque purpuratis ſim charior quàm illi vellent, vel quòd aliter quàm licebat cum iniuria proximi, in præfatum Regem voluerint videri obſequioſi. Ad quę omnia ęquo animo ferenda, quanta mihi ſit

opus ope diuina, æſtimet pro ſua rara prudentia tua iſta Excellentia repu tans ſecum, me adeo ſenem, & peregrinum, in tanta vrbe, quæ totius orbis theatrum eſt conſtitutum; & paulo ante ab omnibus tam ſummatibus quam infimatibus, gratia Deo maioris quam merear habitum; nunc vero non per quales quales, ſed vt conijcere licet per conterraneos, adeò cum cognatis meis iniuſtè infamatum. Quę tamen omnia ſoli Dei Opt. Max. vindictæ lubenter reliquiſſem, niſi quibuſdam pijs & doctis viris viſum eſſet, quòd licet non ſolum ea iuſtè poſſem fere, imò deberem plurimum gaudere, quatenus me ſolum feriunt, iuxta illud Greg. c. Inter verba. 11. q. 3. Inter verba laudantium ſiue vituperantium ad mentem ſemper recurrendum eſt, & ſi non in ea inuenitur malum, quod de nobis homines loquuntur in magnam debemus lætitiã proſilire. Tum ob alia multa, quæ in eius

repetitione illi adiecimus. Tum quòd tantæ ſenectuti non conuenit caducis onerari honoribus præſertim, quos nouit vires eius ſuperare iuxta finem c.Non eſt putanda.1.q.1.ex eodẽ Gregorio deſumpti, vbi glo. citat illud Horatij: Sumite materiam veſtris qui ſcribitis æquam viribus &c. Tum ꝙ conſiliorum meorum rationibus priuatis incommodarent: & ſolum expedire mihi poſſent; vt maiore cum authoritate mea ſcripta legerentur. Quatenus tamen Rempubl. cognatos meos, & mea ſcripta quatiunt, non poſſe me ſine peccato, aut ſine magna cauſa diſſimulare iuxta illud Eccl.41. Curam habe de bono nomine; & quòd iuxta Aug. relatum in c.Non ſunt audiendi.11.q.3. Crudelis eſt qui famam ſuam negligit. Quia mea infamia, eo quòd tam publicam gero perſonam plurimis eſſet ſcandalo.Cum non ſit par credere,ſummum benigniſſimumq; Regem, tantam irã

niſi ob maximum crimen in me conceptum iri authoritatiq; meæ,meisq; opuſculis derogaret, omnibusq; cognatis meis, & toti Nauarrę officeret, immo & aliqua ex parte gloriæ tanti Regis detraheret, apud eos qui me intus & in cute noſcentes, ſciunt me non odio Maieſtatis eius ſed amore dignum.

Neceſſitate igitur in hoc ada ctus primũ argumenta præfata ſingulatim diluam. Deinde adiungam alia per quę vna cum his quę dilutionibus mi ſcebo conſtabit me circiter annos 50. non ſolum qualiter qualiter, ſed inſigniter de præfata Regis Maieſtate,de que patris eius illius ſummi Imperatoris,deque eius matris illius ſummæ Imperatricis benemeritum, & ideo præſumendum, non eſſe mihi eum infenſum, neque male velle, ſed potius bene. Ad primum igitur præfatorum argumentorum reſpondeo impudentiſſime dictum eſſe, ac teſtimoniũ

falſiſſimum quòd in aliquo meorum operum ſcripſerim Nauarram iniuſtè à præfato Rege teneri. Tum quod palam & notorium eſt, me nunquàm ea de re in eis tractaſſe, neque vllam mentionem feciſſe. Tum quòd palam quoq; eſt mea omnia opera priuſquã typis excuderentur, per magnum Regię Maieſtatis Caſtellę conſilium examinata et priuilegio munita fuiſſe. Tũ quòd palam etiam eſt ſtultiſſimi vaniſſimique hominis futurum fuiſſe, id ſcribere in terris tanto Monarchę ſubditis in præſentis ſcribentis ſuorumque perniciem, nullo diuino, neque humano iure ad id cogente, nullaque vtilitate ad id ſuadente, & quod gratia Deo Opt. Max. non vſque adeo inſanio & deſipio. Tum quia plurimi qui meum confeſſariorum & pœnitẽtium Manuale ſerio legêre, dixerũt, quòd ego in eo aſſero Nauarram iuſtè à Regibus Catholicis teneri etiam ſi non eſſet verè illorum eo argumen

to

to id colligentes. quòd in cap.17.nu. 60.dixerim Reſtitutionem alienarum rerum non eſſe faciendam, quando per eam conſequerentur maxima dã na publica: ob idque non eſſe facile damnandos Reges, qui tenent aliqua aliena, etiam ſi ſcirent, non eſſe ſua, modo probabiliter crederent eorum reſtitutionem conſequutura grauiſſima ſuorum regnorum incõmoda. Ex hac enim propoſitione adiuncta altera quam ſæpe dixi videlicet, prudentiſſimos quoſq; rei militaris Hiſpanos, iudicare per reſtitutionem præfati Regni, apertum in oſtium inferendi maxima damna, in alia Regna Hiſpaniæ per montes Pyreneos, inferunt, me dixiſſe Reges Catholicos, non teneri ad reſtituendam Nauarram, etiam ſi noſſent non eſſe ſuam. Quamquam ego nullum verbum penitus feci de Nauarra, neq; de vllis aliis dominiis ſuper quibus inter vllos Monarchas controuertitur. Neque an in eiuſmo-

di caſibus ſit compenſatio aliqua facienda, nec ne. Tum quia frequenter conſtantiſſimeque verbo aſſerui tam in Galliis quam in Hiſpaniis, quod nunquam Reges Catholici ſua ſponte, Regnum illud, aliis, qui ſuum eſſe prætendunt, relinquunt. Tum deniq; quòd cum illa pacifera Regina & Domina noſtra Iſabella te pro rege Nauarrę traiiceret in Hiſpaniam & in domo natalis mei, vno die requieſſet multis viris Principibus Hiſpanis & Gallis qui eam comitabantur aſſerentibus præfatum Regnum mox reſtitutum iri Vindocinenſi, qui eam vſque ad Roncam vallem comitatus fuerat contradixi, nitens præfato, (quod eſt irrefragabile) fundamento. Quin & licentiato perdocto ab Ainciondo cõſiliario præfati vindocinẽſis excellentiæ tuæ, (ni fallor) noto, mihi vero etiam amico, (quia emphiteutarum in ei ordinis Roncæuallis cumprimis præcipuus eſt) cum paulo poſt tranſitum

tum præfatæ Reginæ ſcripſiſſet ad me propediem, ſe, cum Rege ſuo in domū præfatam, qua erat iter in curiam Regiam diuerſuros, eò quòd iam habita fide publica ſiue ſaluo conductu, ornabant iter ad aceptandam reſtiturionem. Illi inquam mihi hæc ſcribenti, reſcripſi, demirari me incogitantiam & imprudentiam eius et omnium Gal lorum, & multorum Hiſpanorum etiam magnatum qui crederent eam fa ciendam. Eidemq; ſecundo replicanti quòd Regia noſtri Regis Maieſtas, (quem ego ſoleo dicere nunquā men tiri) promiſerat Henrico II. ſocero ſuo, reſtituere illam ei quam ipſe appellabat ſuam Reginam, ſi monſtraret ſe nō poſſe illud abſq; peccato morta li retinere; & quòd facilè id ipſa eſſet ei monſtratura: triplicaui duo. Alterū quòd præfatus Rex adeo erat Chriſtia nus, quòd non ſolum Regnum Nauarræ, ſed etiam Toletanum, & totam Caſtellam reſtitueret, ſi quis ei

per

perſuaderent, non poſſe illa, ſalua ſuæ animæ ſalute detinere; quippe qui optime nouit parum prodeſſe homini totum mundum lucrari, ſi animæ ſuæ detrimẽtum patiatur. Alterum, quòd nullatenus id poterat illa ei monſtrare. Quoniam eſto probaretur ei non eſſe illud eius, non tamẽ poterat probari, & minus monſtrari non poſſe illud iuſtè retinere. Quia vt ipſe poterat facilè videre, in prædicto meo Manuali, iure conſtat, non eſſe neceſſarium reſtituere alienum, quando ex eo maxima damna publica probabiliter timerentur. Et ꝙ ex facto conſtabat totam prudentiam bellicam Hiſpanorum iudicare grauiſſima damna Regnis Hiſpaniæ probabiliter timeri poſſe per huiuſmodi reſtitutionem euentura. Quamobrem moneret ſuum Regem, ne ſe vanis impẽſis, & laboribus oneraret, vaniſq; moleſtijs tanti Regis Maieſtatem faſtidiret, alias (ſi ei videretur) ſibi quæreret cõpenſa-

penſationes. Qua mea triplicatione factum fuit, vt à vana ſpe decideret Vindocinenſis, Princeps alioqui virtute bellica ſummus;& nõ fuerit vſus fide publica,ſiue ſaluo cõductu à Maieſtate Regia ſuam curiam adeundi iã ei dato,quod de hoc negocio faſtidioſiſſimo tractaret.Ob quod ſolũ officiũ vtriq; parti, ſine alterius iniuria præſtitutum, ab vtroq; poteram præmiũ petere; quia tunc amici erant,ſed malui ab ipſo,qui hæc vidit & inſpirauit, Deo ſperare illud.Per quę palã eſt,impudẽtiſſime mihi obijci primũ. Addo ꝙ imprudenter dum volunt videri in Regem officioſi, ſunt in eundem inofficioſi. Quoniam multi qui norunt me, de tangentibus animarum ſalutẽ etiam verbo cunctanter reſpondere ſolitũ,facilè credere poſſent cunctantius tale quid ſcripturum cõtra tantũ Regẽ & in opere typis & in Hiſpania excuſſo:neq; id vllatenus niſi veritate cogente facturũ: ob idq; illi aſſentiri.

Per quæ ſatis ſuperque dilutum eſt primum.

Ad ſecundum reſpondeo pudere debere illos velle Romę Romanis perſuadere Regiam Hiſpaniæ Maieſtatē malè mihi velle in Hiſpanijs, eò quòd ipſe hic faſſus fuerim, nullo me ſuæ curiæ munere ab eo donatum. Primum quia malignè inuertunt ad finē probandi odium in me tanti Regis ea, quæ candide aſſerui ad finem vt magis crederetur mihi de laudibus eius differenti. Deinde quòd eodem argumento probarent Maieſtatē eius quæ in omnes etiam exteros præcellēter eſt benigna, odiſſe omnes, quos ipſe nouit, & vulgus æſtimat eius munificentia dignus, ſi eos muneribus ſuæ curię minime donaret. Immo & Maieſtatem Apoſtolicam & Francicā odio habuiſſe ſummum illum Thomam Aquinatem, qui eorum in Imperiis degens, nullo ipſarum curiarum munere functus fuit. Et ne reſpō-

deant

deant quòd ille fuit religioſus, conſiderent me quoque iam inde a 46. annis eſſe talem, quamuis imperfectum & infirmum; vt ille perfectiſſimus & ſanctiſſimus. Quæ conſequentia, quàm abſurda ſit, nemo non videt cũ multis alijs de cauſis quam odij paſſim id contingat: Putà, quia non egent eis uel non expectunt ea, vel non petunt, vel tamquam eis minus expedientia minimè acceptant: vel quia ſolius potentiæ diuinę eſt omnes pro meritis donare. Ob quarum aliquas cauſas, id erga me ab eo factum, in eodem ipſo loco quem ipſi citant affirmo: in hæc verba. Quia contẽtus & ſupra merita ornatus honore ac honorarijs quatuor prædictarum, quæ celeberrimæ ſunt academiarum nunquam curię Regiæ munera, in hunc vſq; diem ambiui, neque petij neque accepi. Præterea quòd licet nõ acceperim oblata tamen mihi fuere. Nam Deus quem in teſtem inuoco

co nouit, quòd ante 35. annos, cum nondum Salmanticæ vllam cathedrarum maiorum, nactus eſſem; oblatus fuit mihi locus in conſilio Regio Regni Nauarrę, quod ſolet reſidere Pampilonæ vna cum canonicatu illius Ecclesiæ Cathedralis. Nouit item quòd maiora mihi deſiderarunt & promiſerunt Cardinalis ille termagnus Gubernator Ioannes à Tauera & epiſcopus Pacenſis Suarez, qui tunc plurimum non abs re apud Cæſarem & Cardinalem præfatum valebat, poſteaq; decretorum cathedram in eadem Salmãtica obtinui; & antequàm primæ functionis, adeptus Conymbricam Luſitaniæ iuſſu Cæſarum migrarem. Immo & poſtquàm migraui, vt in Caſtellam redirem. Quæ tamen omnia litteras & ſcholas feruenti animo inſequenti, iuſtè, mea ſententia, minoris illis fuerunt. Nouit itẽ Deus ipſe ad quem modum ab hinc circiter quindecim annos cum cathedra

Conym-

Conymbricenſi, (vt aiunt) iubilata, per Pinciam in qua curia Regia reſidebat, in patriam Nauarram redirem. Reuerendiſſimus Iſpalenſis donnus Ferdinandus Valdeſius, quem vtinam in cælo inueniamus benigniſſimè ſuſcepit, & ardenter deſiderauit, vt in magnum Inquiſitionis conſiliũ; cui præſidet, cooptarer: adijciens palam, è republica futurum, vel creando nouum aliquod minus mihi aptũ, in curia Cæſarea retinerer. Quæ licet agnoſcerem eſſe meritis meis longe maiora, recuſaui tamen: Quia de cõſenſu glorioſiſſimorum illorum Luſitaniæ Regum, nullis pietate, prudentia pacis belliq; in infideles, artibus ſecundorum, præfati Regis ſocerorum Dominorum noſtrorum vix obtento, omnibus, (& in his etiam epiſcopatus, ad quem vacantem me præſentare voluerunt) prætermiſſis, omnino decreueram, in quadam inſigni ciuitate exteri illis ſolis ad hunc vſq; diem

nota, me includere, ibique nomine mutato incognitus aliquot annis incumbere opuſculis, quæ edideram recognoſcendis; & alijs quæ ſub litturis habebam poliendis & edendis, & manu extrema donandis. Nouit item ipſa Regis ſoror Germana Princeps Portugalliæ D. N. multis nominibus altiſſima, quæ tunc Regna eius gubernabat, cuiq; Manuale Confeſſariorũ dedicaram, quam obnixè illo eodem tempore percupiuit, ne ab eius curia diſcederẽ, ſignificans id mihi futurum honori. Quin & vt me à prędicto propoſito auerteret diſtrictè iuſſit, vt duo Illuſtria canonicorũ regulariũ monaſteria viſitarem; ad ea quæ egerem, illius poteſtate munitus. Quod & feci, neque voluit mihi facere facultatem adeundi Nauarram, donec certior facta fuit, oportere me illo ire ad collocandas tres ex fratribus præmortuis neptes. Quin & poſtea cum in Nauarra, crure, caſu mulæ in quatuor partes

tes fracto, in lecto iacerem, iam conclamatus, per vnũ curſorẽ, (qui quarto die à crure fracto ad me peruenit,) iuſſit vt ad ſuam curiam ilico magno meo honori reuerterer. Cui reſpondi; me ad maius tribunal vocatum, ſuum adire non poſſe. Nouit etiam Deus quòd Marchio ille Cortenſis, Donnus Ioannes à Benauides Regi perdilectus, & qui eum imitatus nunquam mentiebatur, è Flandria in Nauarram rediens dixit mihi, à magno illo Regis Eraſſo rogatum fuiſſe, vt diſceret ex me, an poſſem & vellem Regiæ Maieſtati, in conſilio magno Caſtellæ inſeruire. Cui reſpondi me velle quidem vt par erat vbiq; terrarum, Maieſtati eius inſeruire, ſed ob præfatam cauſam tunc non poſſe id honeſtè facere.

Dicat nunc hie aliquis horum detractorum, cur ergo Regi iubenti vt eſſem Illuſtriſſimi Toletani aduocatus aſſenſus fuerim cum munus aduo

candi longè minus honeſtum ſit,quã ſuperiora, quæ dixi me recuſaſſe. Cui reſpondeo, Maieſtati eius notum eſſe,me à prima iuſſione, quod licebat, ſupplicaſſe, cauſasq; cur id non debebam facere propoſuiſſe. At eum per Illuſtriſſimi Compoſtellani,qui nunc eſt Iſpalenſis,& inſignis Cardinalis,& tunc erat Toletani iudex, litteras, ſecundo iuſſiſſe vt omni excuſatione, præterquam mortis poſthabita, ilico Pinciam vbi cauſa tractabatur adirẽ. Additis præfati Marchionis litteris, quibus ſignificauit,eum meam excuſationem ægrè tuliſſe. Caueremq; mihi plurimum, ne iterato id facerem. Itaq; dico nondum cruris fractura ſatis ſanata adiui, vt eius Maieſtati ſecũdo mihi iubenti,& adeo rem tam cordi habenti obedirem. Quod ipſum vt facerem tua Excellentia à me ſuper hoc conſulta conſuluit, adiui reputans cauſam intra ſemeſtre vel ad ſummum octo menſes finiendam. Quod

&

& ipſi iudices ſubdelegati tunc certum putabant. Adiui certè non vt facerem voluntatem meam, ſed eius qui me mittebat Regis facultate ad id & præcepto mei Præfecti Roncæuallis factis. Adiui non quidem quòd Reuerendiſſimum Toletanum vel de facie antea cognouiſſem; ſed quòd eum putarem innocentem, eò quòd facile intelligerem, eum à Rege tanta cura iuſtam eius defenſionem procurante pluſquã vulgariter diligi. Quod fieri nequibat à Rege tam catholico credente ipſum à fide defeciſſe. Quam obrem etiam corã iudicibus eum ingenuè admonui, ea me conditione ipſius defenſionem acceptare, vt quàm primum ſentirem ipſum hæreticum liberè desererem. Quod etiam ipſi placuit, & quia eum numquam ſenſi hæreticum, (licèt in eo falli potuiſſem) nec per eum, nec per eius defenſores factum eſt, quominus cauſa finigetur, non licuit eum deſerere. Immo

ne falsò iactaretur, malè me de illo ſentire, vt Maieſtati Regiæ dixi, oportuit, (non obſtante ſenectute, neque debilitate relicta ex grauiſſima febri, quæ me paulo antea vexauit) huc venire ab ultimis Hiſpaniæ finibus, nēpè Olyſippone prope quam litteræ Regiæ me inuenerunt. Per quæ omnia plus ſatis manet dilutum, ſecundum meorum detractorum argumentum, quo arguunt Regem mihi iratum, eo quòd eius curiæ muneribus non ſim donatus.

Ad tertium autem fateor, immo gaudeo, me eſſe Nauarrum & Cantabrum de antiqua illa gente, fidei Regibus præſertim datæ obſeruantiſſima, teſtante Platina in vita Io. VI. Cantabros & Aſtures, qui omnium Hiſpanorum poſtremi Romanis adhęſerunt, vltimos eos deſeruiſſe. Nullaq; quam nouerim prodente hiſtoria, vllunt Nauarrorum fidem Chriſti, quã

per

per S. Saturninum diſcipulum beati Petri ſuſceperunt, in hunc diem (gratia deo) deſeruiſſe; & in impiam Iudęorum, Sarracenorum, Turcarum, vel Lutheranorum factionem transfugiſſe; etiamſi ab eis captus, & per munera illectus vel tormento in id adactus fuiſſet. Fateor item & gaudeo me progenitum à prædictis duobus palatiis, Azpilcuetæ videlicet & Iaureguicar, quod alio nomine dicitur Baztan. Vnde Bazanes Caſtellani magnates originem ducunt. Qui in ſaltu Pyrenei montis qua parte Vaſcones Celtas, à Celtiberis diuidit, ſunt ſita. Quæq; licet non ſunt adeo opulenta, ſunt tamen longè ante Carolum magnum erecta, & nullo in hunc diem gratia Deo damnatæ ſectæ ſanguine contactà. Quorum alterum alteri hoc ſolo nomine præſtat, quòd alterum eſt vnum ex duodecim, qui præfato Regno naſcenti regendo fuere deſtinata. Quæ res adeo notoria forte fuit

in cauſa, ne mei æmuli vllum natalium, & puritatis generis antiquiſſimi Chriſticolarum obijcerent. Fateor etiam & magno decori duco; quòd prȩfati eorum Domini vna cum ſuo duce Illuſtriſſimo Nauarræ Mariſcalo Excellentiȩ tuæ cognato relictis ſuis laribus ſequuti fuiſſent prȩfatum Io. a Labreto Regem tunc temporis ſuum, & à ſe iuratum. Quia licet non damnem eos,qui de cauſis eis notis diuerſum fecerunt; laudo tamen hos, quod ſpretis ſuis ſua iuramenta Deo reddiderũt. Quod magno illi Regis Proauo Ferdinãdo, qui Catholici Regis cognomẽ primus adeptus fuit, adeò non diſplicuit, vt etiam laudaret eos, quòd imitarentur ſuos progenitores, qui patrem ſuum Regem Nauarræ & Aragoniæ contra filium proprium Principem aduerſus eum rebellantem defendiſſent. & ſperaret eoſdem poſteaquam ei iuramento ſe obſtringerent nunquã ab eo defecturos.

Quȩ

Quæ ſpes nulla eum ex parte fefellit, Rege ipſo noſtro, patreq; ſuo Imperatore teſtibus locupletiſſimis. Qui pręfato Mariſcalo crediderunt primũ. Toletũ deinde Iſpalim, & poſtea Regnũ. Galletiæ ſatis Galliæ finitimum. Præfeceruntq; conſilio magno trium ordinum; & iuſſerunt, vt ſtatus & belli conſilio intereſſet. Immo & tandem in præſidẽ conſilij ſupremi deſtinatus obijt mortem. & fratrem eius D. Franciſcum à Nauarra cuius ego. 14. annis in Gallijs primum, deinde Salmãticæ iuri vtriq; incũbenti ductor & comes fuit ad duos epiſcopatus, & ad archiepiſcopatum Valentinum euexerunt. Taceo fidem illius Illuſtriſ. Marchionis à Falces, cui etiam orbem nouum Rex credidit: & eius fratrũ Illuſtriũ ductorum militum à Peralta, qui ſignis Regiis præfecti alij alibi terra mariq́ue militantes aut glorioſas mortes oppetierunt, aut inſignem operam, (vt vnus eorũ ſub Excell. tuæ ditione)

nauant. Quorum ducatui ſemper pro genitores mei adhæſerunt. Taceo for tem prudentemq́; illum Dionyſium ab Eca cuius ſoror cuidam meo auun culo nupſerat, cuiusq́; fidelitas virtus & opera inſigniter enituit in ſedi tioſos illos Caſtellanos, qui communitatis nomen ſibi fecerunt, poſteaquam à præfato Rege Iohanne à Labreto dimiſſus Regia ſigna ſequutus fuit. Cuiusq́; trium filiorum maximo natu Carolo ab Eca non ſolum Plum binum Regia Maieſtas credidit, ſed etiã iſtius arcis Mediolanenſis aliquan to tempore Procaſtellanus, & bonæ partis eius cuſtos fuit. & alii duo ante trienniũ à Regia Maieſtate hono rificè aucti, alter in Flãdria, & alter in Hiſpania fortiter Regi militant. Taceo fidelitatẽ magni Eraſſi, & Caſtelli, qui Regi ſunt à ſecretis, quorum progenitores idem, quod mei fecerunt. Taceo cõplures alios. id ſolum admoneo noto notius, & notorium

facti

facti permanentis eſſe, quòd ambo præfatorum duorum palatiorũ meorum auitorum Domini ante trienniũ à Regia Maieſtate perpetuis ſtipendijs & alijs donarijs aucti, nunc in Pyrenei montis anguſtijs contra Gallos Lutheranos reſident. Alter. ſ. Dominus de Azpilcueta, qui eſt vicecomes Colinæ Præfectus Roncalibus, (genti omnium Celtiberorum ſuaptè natura fortiſſimæ) in ea parte qua Nauarram à Bearnio diuidit. Alter vero Dominus de Iaureguicar, ſiue Baztan, in ea præfata parte, qua Vaſcones Celtas à Celtiberis ſeiungunt: in quamcumque occaſionem, cum ſuę domui fœderatis ad arma paratus. Per quæ palam ſatisfactum eſt tertio meorum æmulorum argumento.

Ad quartũ Reſpondeo; fateri gaudereq; me plurimũ in Gallijs multo tempore didiciſſe docuiſſeq; iura Põtificia & Cæſarea, immo & eo vſque

nominis

nominis pueniſſe,vt à quibuſdã Prin cipibus viris inuitarer & rogarer ad cõ ſiliarij officiũ in magno Pariſienſi Par lamento,eorũ propria opera & pecunia coemendũ. Solebant.n. tunc eiuſ modi officia vẽdi pro eis, quibus erat eruditionis nomen iuriũ celebre. Fateor hoc inquam illis: quos ẽt contra profiteri oportet me antequã Gallias adirem intra Nauarrã & celeberrimã complutẽſem, (quæ in Caſtella noua eſt) academiã artes liberales & Theologiam ſcholaſticã didiciſſe. Et ꝙ poſtea in Hiſpanias è Gallijs regreſſus, triginta circiter annos ea iura Pontificia docui, Salmãticæ quidem circiter 14. & Conymbricæ Maieſtatis Regiæ parentum iuſſu quintuplicato ſexdecim. Neque vllus negat attuliſſe me à Tholoſa Galliæ in Salmãticenſem, veteris Caſtellæ academiã, omniũ orbis Chriſtiani cũ paucis principem ſolidã & perutilem iuris Pontificij ſapientiã. ſicut & poſt me altero anno perdo

ctus

ctus iuxta ac perpius ille frater Franciſcus à victoria ſolidā vtiliſſimāq; Theologiā ex eiuſdē Galliæ Pariſijs in eam dē inuexit. Cum ante nos ambos integerrimus ille Siliceus in Regis magiſtrū à Cæſare delectus, & poſtea in Archipreſulē Toletanū promotus, & aliqui alij Pariſijs in eadem Gallia adamuſſim docti vtrāq; philoſophiam, & alias artes liberales magnoperè in eadē auxiſſent. Si ergo illi quorū aliquot plures annos q̃ ego in Gallijs didicerunt & docuerūt, nulla ob hoc nota imo laude dignos ducūt; cur ego ſolus dānor? An quia Regis duplicato iuſſu R. Toletanū cum collegis meis tot annos iuſtè defenderim; An ꝙ charior quàm ipſi vellent cæperim eſſe Pio V. Pont. Max. Patribuſq; purpuratis & toti Romæ? Fateor item me paululū gallicè balbutire, modo non negent præfatos eleganter, & ter maximū Cæſarem Regis genitorem elegantiſſimè loquutos. Fateor etiam me ſolere

Gallias in quibus eſt etiam Flandria cum vndecim alijs vt arbitror dominijs aucta, magnifacere; quas qui par ui facit neque illas vidit, neque Geographiam earum, neque res in eis geſtas intelligit. Neq; diffiteor me, qua parte par eſt amare Gallias, Tum quia magna pars earum Maieſtati Catholicæ paret, Tũ quia, gratia Deo, in eis didici, quod eius ope fideliter noſtrates docui. Tum quia quo tempore ipſe in eis degebã magna erant in Deũ religione, & Reges ſuos obedientia & inter ſeſe ſimplicitate, humanitate, mutua dilectione, dulciq; ac modeſta conſuetudine, ab omni vanitate ſuperbiaq; vt plurimum aliena. Tũ quia ſunt proximi; quos omnes præcepto Christi teneor diligere. Et iaminde à puero plurimũ aduerſor eis, qui alias eo ſolo nomine quòd ſint illius vel illius gentis aut factionis oderunt. Quare frequentiſſime aduerſatus ſum in Nauarra, Nauarris illis, qui alios Nauarros,

uarros, eo ſolo quòd eſſent alterius factionis, oderant. In Gallijs item illis Gallis, qui Caſtellanos eò ſolo quòd Caſtellani eſſent, oderant; Non enim Nauarros & Gotholanos, quorum copia magna ſolet eſſe Toloſæ, licèt nos omnes eſſe Hiſpanos noſſent. Sic aduerſari ſolebā in Caſtella illis Caſtellanis qui oderant Francos eo ſolo nomine, ꝙ eſſent Franci, & qui iure vel iniuria facile irridebant & deſpiciebant Portugallos: Et in Portugallia Portugallis, qui iure vel iniuria facilè oderāt Caſtellanos. & nunc plurimū defero Romanis, qui nos omnes cuiuſcumque gentis homines, humanè tractant; & cum iudicio dignos honore ſuſcipiunt & amant: de alijs autem eò indignis parum curant, ſed non eos afficiunt iniuria, niſi eis fuerint iniurij. Quod profectò proprium eſt Chriſtianorum. Quoniam ſecundum Chriſtianam doctrinam in omni gente, & factione, qui facit iuſtitiam eſt

Deo

Deo acceptus & amandus. Et contra in omni gente & factione qui facit in iuſtitiam eſt Diabolo acceptus,& qua tenus talis odio habendus, & quia in omni gente & factione ſunt boni, me liores,& optimi, mali,peiores,& peſſimi;quos omnes quidem ad vnum diligere oportet ſaltem propter Deum, & vt licet hos qua parte mali ſunt odiſſe; ita illos qua parte boni ſunt oportet amare. Tum quia olim Tholoſæ anno circiter 20, ſupra 1500. habui in ſcholis tempore carnis priuij prælectionem(quæ repetitio appellatur) pudicam & paciferã,contra multas quæ illo tempore paſſim habebantur, ſpurcas & ſeditioſas; ſuper illud procemij Decretalium. Rex pacificus pia miſeratione voluit, ſibi ſubditos fore pudicos pacificos & modeſtos. Ad quam veluti ad rem nouam,non pauci confluxerunt.Qua inter alia multis perſuaſi, ſolas duos in orbe Chriſtiano eſſe gentes. Alteram

quæ

quæ CHRISTO; Alterã quæ Sathanæ mi litarent. Ideoq; illorũ Frãcorum, qui honeſtati litterarum ſtudioſi haberi volebãt eſſe amare colereq; Hiſpanos Vaſcones Britones, & alios aliarũ nationũ, q Tholoſæ litteris & honeſtati operã dare ſatagebãt. Et contra noſtra Hiſpanorũ, & aliorũ aliarũ nationũ, q honeſtatis & litterarũ ſtudioſi haberi volebamus, erat amare colereq; Frãcos earũdẽ ſtudioſos. Quo factũ fuit, vt in omnes cuiuſcũq; gẽtis honeſtos promiſcuè creſceret amor; & in omnes cuiuſcumq; gentis inhoneſtos decreſceret. Tum denique quòd cum omnes Chriſtiani debeant ſe reputare aduenas & peregrinos iuxta ſententiam Petri; & iuxta ſententiam Pauli non habere hic Ciuitatem manentẽ ſed futuram inquirere cum primis id facere debeo ego; quem Nauarra genuit Caſtella noua Compluti educauit, Gallia virum fecit, Caſtella vetus Salmanticæ ſublimauit, Luſitania

ornauit, decorauit & longè ſupra merita mea illuſtraſſet, niſi vt prædixi alio me ſpiritus, (vt putabam) bonus direxiſſet. A qua ſola etiam nunc honorificè inauditis meæ cathedræ ſtipendijs perpetuis alor. Vnde reuerſum vtraque Caſtella & Nauarra benigniſſimè excepit, tractauit, & opera mea conſilijsq; meis gratuitis 12. circiter annis eſt vſa. In quibus, (quod gloriæ magnæ duco) aliquando fui à ſacris confeſſionibus præfatæ Regis ſorori Germanæ incomparabili Portugalliæ Principi D. N. & eius ex ſorore nepotibus Bohæmiæ Principibus, non ſolum titulis auitis, ſed etiã propria indole virtutum animorum, corporumque glorioſiſſimis. Et tandem per varios caſus & multa diſcrimina vitæ in Italiam totius orbis prouinciarum nobiliſſimam veniens iam circiter triennium Romam Chriſtiani orbis matrem & magiſtram, annum 78. agens colo. Cum igitur præ aliis meę con-

conditionis viris debeam me peregrinum reputare, cur nõ imiter eum qui pro nobis factus peregrinus, omnes cuiuſcunque gentis homines amat, nullius perſonam accipit, vnumquemque pro ſua in eum fide, ſpe, charitate atque alijs virtutibus collaudat, vel ſua in eũ impietate alijsq; peccatis vituperat? Cur imitatus eum, non amẽ omnes cuiuſcunq; gentis ſaltem propter eum? & bonos etiam propter eorum bonitatem? Cur non omnes malos, qua parte ſunt tales oderim? Cur non omnibus ſine alterius iniuria proſim vel prodeſſe velim? Cur non ab alterius iniuria abſtineam, etiamſi per eam Nauarro alicui vel Hiſpano alij vel etiam mihi ipſi prodeſſem? Abſit à me (Princeps Excell.) vt credar vlli, etiam mei natalis ſoli Regi longè benigniſſimo cum alterius iniuria contra diuina Chriſti pręcepta obſequuturus: Tantum abeſt, vt cum eius iniuria vlli alij obſequar. Per quæ omnia

 ſatis

ſatis ſuperq; monſtraui non eſſe præſumendum me à tam benigna Maieſtate odio haberi, eò quòd in Gallijs multo tempore iura didicerim & docuerim: & ꝙ Gallias qua parte par eſt magnifaciā & diligā. Quod aduerſariorū quartū argumentū prætēdebat.

Dilutis argumētis quibus detracto res mei clā me perſuaſiſſe putant præſumendū eſſe me Maieſtati Regiæ infenſum; adiungam pauca ex multis, quibus contrariū iure præſumi oporteat. In primis quidem, ꝙ cum primū Tholoſam cauſa iura diſcēdi adijſſem, à Gallijs in Gallia didici rationem pręfatam, qua præfatus Rex Catholicus Ferdinandus Nauarram iuſtè retinere poſſem, quam à nullo in Hiſpanijs Hiſpano audire memini.

Secūdum ꝙ poſt aliquot annos, bonus vt credo ſpiritus mihi perſuaſit Gallias cito eſſe ruituras, q̄uis non tātum neq; illius generis ruina, qua ruerunt.

runt.Quod perſuaſi omnibus & ſingulis, qui vnā horam ea de re me diſſerentē audierunt, è quorū numero fuerunt etiā præfatus Mariſcalus Excell. tuæ cognatus, ipſiusq; frater Archiepiſcopus Valentinus, præfati Regni cum paucis primi. Quibus etiam perſuaſi è re Chriſti & Nauarræ publica, & ſua, cognatorūq; ſuorū & eis adhærētiū priuata; imo & ipſius met Regis Iohannis viri natura pacifici, cui tantū erant oneri, fore: vt primo quoque tempore oblata iuſta occaſione abſq; tamē iniuria Galli, cui Mariſcalus militabat; in ſuam redirent patriā. Quo facto tota ea trāquillata fuit: & Regia Maieſtas leuata bona parte curarum, & impēſarum, quibus defenſio illius Regni egebat illis, in Gallia degētib.

Tertium, ꝙ poſt bienniū ſequutus fui eos, recuſatis, cū gratiarum tamen actione, horis ad legendū honorificis ab academia Tholoſana mihi præſtitutis, & multis alijs, quę Gallia vt dixi

promittere benigne cæperat.

Quartum, quòd meo illo tranſitu & magnis argumentis perſuaſi Mariſcali præfati ſequacibus, licèt non citra ſudorem, poſſe illos recta conſciẽtia credere iuſtè Nauarram à Regibus Catholicis teneri, eiſdemq; militando bene mereri. Ad quod plurimum profuit quòd ego, qui eram eiuſdem opinionis, & factionis quarũ ipſi non ſolum verbo ſed etiam facto relictis Galliæ muneribus, in Hiſpanias nullo penitus munere Regio ad id allectus, traieci: & Salmanticam paulo poſt adiui. Quæ res quanto fuerit obſequio Cæſari, & quantæ animarum præfatarum tranquillitati Deus Opt. Max. nouit.

V. Quòd plurimum Regię Maieſtati Salmanticæ inſeruiui. Si ſeruire Regno eſt ſeruire Regi, prælegendo circiter 14. annos tam in æſtate, quàm in hieme, quotidie geminatis, & frequẽter triplicatis horis. Quod pleriq; omnes

nes præfecti conſiliarij, ac confeſſarij, imo & prælectores gymnaſtæ totius Regni, quorũ bona pars me audiuit, ingenuè pro ſua in Deum & in me charitate, teſtantur.

VI. quòd primariæ functionis ſacrorum Canonum cathedram Salmãticenſem, quam nullus ante me vnquam auditur reliquiſſe, niſi ob opulentum epiſcopatum, præfatæ Imperatricis Regiæ matris obnixo rogatu reliqui pręcedentibus quinq; iuſſibus, duabus eiuſdem Imperatricis, quæ abſente Imperatore illius regna gubernabat, & tribus eiuſdem Imperatoris, qui tunc ſuperuenerat, quibus academiam renitentem, & ab eis ſupplicantem adegerunt, vt mihi facultatem abeundi ad confirmandam Conymbricenſem recens fundatam in Portugallia, faceret; qua ſine iuraueram me nullatenus eam relicturum, ne ſummorum mihi ab ea beneficiorum collatorum immemor eſſe iudicarer.

VII. Quòd præfatorũ Regis num parentum mandato in Conymbricã tranſlatus, præfatis eius ſoceris Luſitaniæ Regibus D. N. circiter 16. annos, ope diuina, tãta fide, cura, ſtudio, & labore, nullo morbo vel alio negocio impeditus, omnibus id atteſtantibus ſeruiui, ꝙ non ſolum ipſi me inſigniter diligeret, ſed ẽt omnes eorũ regnorũ, tam ſummates q̃ mediocres & infimates egregiè me ẽt in hunc diem diligũt delecturi, vt ſpero in Deo, ęter nũ. Neq; tantũ dilexerunt & diligũt, ſed etiam ex animo cupiunt, vt recognitis & editis meis operibus ad eos reuerterer, inſigni aliquo apud eos honore ſepeliendus. Quæ obſequia, parentum Regis mandato etſi non eſt ſuperbũ dicere rogatu; fratribus eorũdem & Regis ſoceris præſtiterim; imo & cum litteras eorundẽ habeã in hũc diẽ ſeruatas, quibus promiſerunt, ſe imputaturos ſibi, quæcumq; ſuis fratribus obſequia præſtarẽ: nonne illorum

rũ & Regiæ Maieſtati præſtita cenſenda ſunt? Præſertim ꝙ Deo Opt. Max. teſte, Maximus ille Gubernator Cardinalis Iohannes à Tauera, mirãti mihi, ꝙ Maieſtas Caſtellana per litteras iuſtitię de ſupremo eius conſilio, (cui tunc ille præſidebat) emanatas, adeo abſolutè iuberet Salmanticæ, vt mihi ſuo gymnaſtæ facultatem adeundi Conymbricam faceret, reſpondit, quòd Maieſtas Caſtellæ, Maieſtati Portugalliæ, cum ob alia, tum vero maximè ob fauorem & auxilia inſignia, quæ Caſtellæ præſtiterat, quando aduerſus Cæſarem à regno abſentem inſurrexit Caſtellana communitas, quòd iure Cæſar velle debebat, non tantum vt Salmantica, quæ pars quædam Caſtellæ eſt, ideoque ipſius ſalus à totius ſalute pendebat aliquam ob meam abſentiam iacturam pateretur; ſed etiam vt aliæ ſe offerrent occaſiones gratificandi tam vicinæ, tamque cognatæ ac

amicæ Maieſtati, & ſi id ſine aliquarũ partium maiore iactura fieri nequiret.

VIII. Quòd præfatis his annis multos libros Regijs Regnis eruditorum iudicio vtiles compoſui. Primum in tres de pœnitentia diſtinctiones poſteriores, dicatum Regi & D.N.Ioanni tertio Regum ætatis ſuæ (abſit verbo adulatio) religione eleemoſinis, ornatu prudentia tam belli quàm pacis artibus inſignita, iuſtitia clementiæ radijs coruſca, magnificentia, omni genere modeſtiæ decora exemplari. Secundum de laude & detractione in c.Inter verba 11.q.3. Tertium de oratione vocali, in cap. Quando, de conſecrat.diſt.1. Quæ duo lingua vulgari ſcripta dedicaui Reginæ Catherinæ huius nominis primę, præfato Regi ſuo coniugi omnibus præfatis nominibus pari; & eo quòd ei ſuperſtes in dies ſe maior fit; & in educando amborum nepote Rege noſtro Sebaſtiano tã ſanctè vt ſperetur, omnes ſuos

auos

auos & proauos ſuperaturus; illo ſuperiori. IIII. in c. ſi quando & c. Cum contingat, de reſcrip. ſuper habilitate ad beneficia, & remedijs contra cenſuras male latas, ad eamdem Reginam, ſed latinè. V. de vtraq; ſuprema poteſtate in cap. Nouit, de iudic. ſupremo illi Principum flori Règis D.N.Philippi ſororio dedicatum. VI. Manuale Confeſſariorum lingua Luſitana ad Cardinalem Infantē donum Henricum præfatorum Regum fratrem multis nominibus ſuperilluſtrem & incomparabilem aſcriptum. VII. ipſum met Manuale Caſtellano ſermone donatum & auctum, Dõnæ Iohannæ ſorori Regię Germanę Portugalliæ Principi multis nominibus altiſſimæ D. N. in Caſtella oblatum, VIII. de Indulgentijs in. §. In Leuitico de pœnit. diſtin. 1. Latinè ad illam probè latina callentem Infantem Dõnam Mariam præfatorum Regum ſororem, & in Reginam Hiſpaniarum à

Cæſare delectam, & à tota Hiſpania maximè deſideratam, immo & ab Rege noſtro Philippo per procuratorem iamiam ducendam vxorem, ſi vnum diem integrum plus Eduardus Anglus vixiſſet. quod maximo Hiſpaniarum & totius Chriſtiani orbis malo malus aliquis ſpiritus impediuit. Ix. de amiſſione poſſeſſionis per renunciationem in c. Accepta de reſtit. ſpoliat. ad longè Illuſtr. epiſcopatum & Comitem Conymbricenſem Didacum Soarez; cuius me bonam partē pronunciantem tribus horis attentiſſime in frequentiſſimo conſeſſu audiuit. X. de armis & alijs rebus ad infideles non exportandis, in cap. Ita quorumdam de Iudæis Illuſtr. Collegio Societatis IESV Conymbricano dicatū. XI. de plurimis pijs additis ad præfatā repetitionē c. Quando Reueren. Abbatiſſæ S. Claræ Albienſi Donnæ Annæ ab Ezpeleta Nauarræ aſcriptū.

Ix. Quod reuerſus Conymbrica

Por-

Portugalliæ in Caſtellam,primũ præfatæ Regiæ Maieſtatis ſororis. D. N. quæ Regna eius tunc gubernabat iuſſu, duo Illuſtr. ordinis canonicorum regulariũ monaſteria, non ſine laude bonorũ,viſitaui. Deinde iuſſus à cõſilio Regio magno, vt Manuale prædictũ in Caſtella typis excudi facerẽ, annũ circiter integrum latens intra typographi domũ incluſus impendi,& recognoſcendo & augendo& cõponendis quinq; cõmentarijs reſolutorijs, quos illi Principum ſummo Carolo; (quẽ mors immatura,ſuiſq; omnibus Imperijs inuiſa tulit) dicaui. Et quòd ab eo loco in quo latebam euocatus, præfatæ Principis iuſſu adiui eius curiam,& ſuper dubiis maximè neq; minus controuerſis,ſtatumq; publicum tangentibus reſpondi Deo & Regi, (vt euentus docuit) grata. Et poſtea Regis Maieſtatis geminato iuſſu cauſam Reuerendiſs. Toletani,qua parte iuſta eſſet defendẽdã cũ alijs collegis

meis

meis ſuſcepi.In quã totos nouem annos finiendos dimidiato menſe Auguſto huius anni 1570. impendi vna cum doctore Delgado cum primis ſui ordinis prudenti, pio, & docto, collega meo plurimum mihi ſuſpiciendo, qui aliquot menſes ante me Pinciam ad idem negocium iuerat;Idque feci, plerisq; omnibus æſtimantibus, decere me magis agere iudicem, (qualem etiam in inquiſitione Luſitaniæ aliquando egeram) quam aduocatũ, qualis nunquam fueram, præſertim coram iudicibus, qui me cum diſcerent Salmanticæ doctorem celebrem ibi viderant. Quod feci,& facio auerſus à recognoſcendis & edendis meis lucubrationibus, cuius rei cauſa præcipuè Conymbricam reliqui: Inqua eſt notorium perdidiſſe me ac perdere quotannis, quingentos ducatos, ſeu cruciatos ex ſalario mihi ſtatuto, quo ipſam meam cathedram, cũ mille ducatorum ſalario mihi ſtatuto iubilatam

bilatam prælegerem & multos alios incertos; quos vti Decanus conferendo gradus præſidendo & conſulendo lucrari poteram; fruens gratuita habitatione in palatio Regio ſito in terra omnium, quas ego colui, temperatiſſima ſaluberrimaque. Tandemque cum libellum de reditibus eccleſiaſticis, quē ſermone vulgari Regiæ Maieſtati dicaueram latinitate donatum S. D. N. Pio Papæ V. hic offerre vellem; perpendens, multos etiam alioqui Regi bene affectos, parum decenter de tanta Maieſtate ſentire, non ſatis quidem polito ſtilo, ſed ſatis magna meorum dictorum fide, nomen eius & gloriam vendicaui.

X, quòd tua ipſa Excellentia nouit & multi alij teſtātur præfatum Regē non parum reſponſis de iure meis deferre ſolitum: epiſtolasq; meas pro ſua, (quæ incomparabilis eſt) benignitate, libenter legere precibus meis etiam pro alijs porrectis benignè annuere:

nuere: palamq; eſſe preces pro me ſuper habendis ad imprimẽdum opera mea priuilegiis benigniſſimè audiſſe. Immo & Carolum IX. Galliarum Regem rogaſſe vt nemo in regnis eius, opera mea ſine meo conſenſu imprimeret. Quod ampliſſimè ille cõceſſit; aſſerẽs ſe ad Regis noſtri ſuiq; fratris inſtantiam concedere in literis quæ ſuper hoc Gallicè confectæ, & iam aliquot ex operibus meis præfixæ, proſtrant. Neq; memini quicquã ab eius Maieſtate petiiſſe quod non conceſſerit. Immo contra non ſemel audiui gratum ei futurum vt aliquem à ſe honorem peterem. Quod etiã ex eiuſdẽ verbis arbitror me bis ſubintellexiſſe. Quem, quia, vt ait Aug. Otium ſanctum quærit charitas veritatis, & negocium iuſtum ſuſcipit neceſſitas charitatis; non petij, neque licuit fortè petere, etiam ſi licuiſſet accipere.

Cum igitur Excellentiſs. D. omnia

hæc,

hæc,quæ,in prælatis decem dictis cõtinentur ſic ſe habeant. Cumq́; argumenta æmulorum monſtrauerim eſſe falſa,vel impertinentia, iuſtum profecto arbitror credendum eſſe Maieſtatem Regiam in omnes adeò benignã & gratam,non eſſe in me ſolum,à ſua conditione ingenita, longoq́; habitu aucta, alienam, vt me, quem debet diligere, oderit.

Quare ſupplico Excellentiæ tuæ, vt pro iſto quo es in me candore animi,efficias ea via quam tua rara prudẽtia ſpiritus ſancti gratia fulcita ſuggeſſerit, ne me S. D. N. gratia, qua proſequi cæperat deſtituat; eo quòd putet me tanti Regis gratia priuatum.& vt Regia Maieſtas dignetur ſignificare me ſibi fidelem Regniſq́; ſuis vtilẽ fuiſſe, ideoq́; ſibi non eſſe ingratum, quod maximo beneficio ducam.Quoniam poſt Maieſtatis Diuinæ gratiam maximè debeo expetere Apoſtolicã & Regiam qua fouear & ſeruiam tran

 quillius

quilius Deo Opt.Max. qui ſaxit vt Ex cellentia tua in Neſtoreos annos, ma gis ac magis illius ſupernis augeatur donis, quibus promiſſiones eius, quæ omne deſiderium ſuperant, conſequa tur vna cum Illuſtr.D. Donna Iohanna de Alhama Duce Gubernatriceq; pientiſſima. Amen.

Ratio cur non ſolum Regem Philippũ appello D. noſtrum, ſed etiam Regẽ Portugallię; illa eſt, ꝙ ſicut origine ſum Nauarrus & ita Regi Philippo ſubditus; ita domicilio iuſſu patrum eius in Luſitania contracto Regi Portugalliæ ſubditus. Vtrique ſine tamen alterius, & alius cuiuſcumq; iniuria, omnibus neruis Chriſtianè (vt debeo) Diuina ope inſeruiturus. Quo vtinam tranquillentur animi eorum, qui ſe ſuaque tantum norunt & amant; ob idq; etiam eo nomine me taxant ꝙ in amando, colendo, laudando, & qua parte par eſt magnificando Imperium Luſitanũ, eis videar æquò

longior:

longior: cum tamen palam ſim eis, qui illud, illiusq; res geſtas nouerunt longè breuior & curtior. Neque tua hoc Excellẽtia Excellentiſs. Princeps miretur. Quiá non deſunt, qui me ma lè affectum Hiſpaniis iudicent eo ꝙ Romam, & alias Italas Vrbes, è quibus eſt etiam iſta Mediolanum, abſolutè omnibus nominibus, Vrbibus il larum inſignibus non poſtponam. Cum tamen id, abſq; Dei conſcientiæque meæ offenſa nequeam facere. Tam putant aliqui, neminem eſſe vere Hiſpanum, qui vere vel ſecus, omnia Hiſpaniarum omnibus aliarum gentium non præfert. Quaſi egeat Hiſpania vllius mendacijs, quo credatur eſſe pars Orbis Chriſtiani cum primis nobiliſſima. Et quaſi non ſit verũ illud, Terræ omnes non poſſunt omnia ferè.

Etiam atque etiam vale Princeps Pientiſſime.

INDEX COPIOSVS eorum quæ in hoc opere continentur.

A

ACTVS *cuiuſcunq; virtutis quamlibet bonus, ſi principaliter fiat ob bonum temporale, ſiue pecuniarium, ſiue honorarium malus. num. 30. fol. 62*
Actus ex ſe bonus ne fiat malus, ob præſtitutionem honoris & aliorum bonorum vtilium pro fine, duo exigi. nu. 67. 120
Actus idem non poteſt eſſe bonus & malus etiã diuerſo reſpectu. nu. 17. 28
Actus omnis cuius finis etiam minus principalis eſt malus, malus. nu. 38. 72
Actus omnis fine bono apto carens, malus; etiam ſi malo quoq; careat. nu. 58. 106
Actus quibus candidati ſpecimen ingenij, eruditionis, artis, virium & aliarum dotum exhibentur ad promerenda pręmia plus merentibus propoſita quõo vt ſint boni fient. nu. 68. 129
Actus virtutis iuſtè fit minus principaliter ob temporalia bona. nu. 33. 62
Actus virtutum facti principaliter ob ſalutem et vitam

vitam mali ſecundum Adria. Id tamen non eſſe verum in omnibus. nu.32. 62

Actuum de ſe bonorum cur bona pars mala. nu. 70. *fol.*130

Adulterij peccato cur maius homicidium. num. 52. 87

*Amare Deum æquè ac aliud vel minus cõparatiuè peccatum nõ autem ſimpliciter. n.*24.29

*Amat qui aliquid ita vt malit frangere legem ad mortale obligantem, quàm deſiſtere ab illo amore peccat mortaliter. nu.*21. 28

*Antinomiæ quędam graues nouè conciliantur. nu.*28.*&* 29. 50

*Apologia in eos qui falſis & impertinentibus de cauſis niſi ſunt perſuadere Romæ infenſum eſſe authori Regem Philippum Hiſpaniarum huius nominis ſecundum. nu.*76. 143

*Authorem iuſte potuiſſe debuiſſeq́, ſuum honorem defendere. nu.*75. 142

B

*BEatitudinis titulo qui et qua ratione iuſtè gaudeant. nu.*14. 27

*Beatitudo & virtus vt comprehendit diuinam et humanam; & ratio vt eſt genus ad naturalem & ſuper naturalem. nu.*34. 62

Beatitudo in nulla re creata conſiſtit, etiam iuxta naturalem rationem: non in diuitijs, non in honoribus; non in fama & gloria, nec in poten-

 tia,

tia, non in vllo corporis uel animæ bono, nec uoluptate licèt inhæreat animæ; ſed in ſolo Deo qui eam producit. nu. 12. 27

Beatitudo in quo conſiſtit, & quid ſit eſſentialiter. nu. 11. 27

Beatos multos falsè dici. nu. 13. Et eſt duplex re, & ſpe conſumata patriæ, & conſumanda uiæ: & hanc tales, & tales habere. nu. 14. 27

Bona facere publicè non eſſe facilè omnibus, ideo fugiendus multis epiſcopatus. nu. 73. 129

Bona honoraria eſſe bona fortunæ, ineptaq́, ut ſint finis principalis uirtutis. nu. 44. 86. *Poſſunt autem eſſe finis minus principalis. nu. 45.* 86

Bona inſignia publicè facturus, quid premeditari debeat ne ſibi toxica fiant. nu. 71. 130

Bona quæ quis facit noſſe & velle ab alijs illa probari licet. nu. 54. 105

Bona virtutis & animæ præſtantiora bonis corporalibus & vtilibus. nu. 30. 62

Bonorum honorariorum, quæ quinq; ſunt, appetitus, & contemptus fit malus ex fine malo, qui contingit tripliciter. nu. 57. 106

Bonũ aliud, propter ſe ſolũ, aliud, propter aliũ ſolũ; aliud, propter ſe, et aliud amabile. n. 24. 29

Bonum delectabile propter ſe amabile. nu. 5. 8

Bonum duplex, verum & apparens: Idq́, triplex, honeſtum, delectabile, & vtile. nu. 3. 8

Bonum quoddã propter ſe tantum amabile, quoddam propter aliud tantum: quoddã propter ſe & propter aliud, & quæ ſunt illa. nu. 5. 8
Brauea ad honorem incitantia licita. nu. 45. 86

C

Cauſa finalis incaute diffinitur à Bartho. nu. 37. 72
Coronas honoris varias pro varijs geſtis Roma inſtituit. nu. 45. 86

D

Deus firmius neceſſario amandus licet non feruentius & intenſius. nu. 20. 28
Diſtributiones ob lucrandas minus iuſtè ſurgitur. num. 39. 72
Doctoratum in Theologia ſine mortali poteſt aſſumi principaliter ad gloriam humanam ab idoneo. nu. 64. 119

E

Eleemoſinã maiorẽ largiri eo ꝙ publicè vel à maiore petatur nõ eſſe malũ. nu. 72. ſed melius eſſe curare ne ſic petantur. nu. 73. 129
Eleemoſinam publice largiri debere Prælatos. nu. 73. 129

F

Fama quid? & aliter quàm à iureconſulto diffinita. nu. 48. 86
Fine à ſuo actus ſuã ſpeciem ſortiuntur qui finis eſt primus in intentione, licèt quando eſt alius ab obiecto, ſit vltimus in executione. n. 10. 27

Fine de vltimo vitæ humanę inquiſitio Ariſtotelis non adeò magnifacienda &c. quia facilè aliunde diſcitur. nu.11. 27
Finem ob aliquem eſſe vltimum humanæ vitę etiam naturali ratione probari. nu.15. 27
Finem ob aliquem hominem et alia omnia agere, ſed alia & alia ratione. nu.10. 27
Finem ob vltimum, hominum omnia agere, non videri verum contra Thom. nu.15. 28
Finem principalem non arguit ceſſatio operis illo ceſſante. nu.37. 72
Fine quo ſatisfit obligationi ponendi finem actui. nu. 35. 63
Finem vltimum non ponit omnis in eo in quo etiā ſcienter mortaliter peccat. nu.22. 29
Fines duos vltimos etiam falſos, nemo vno & eodem tempore habere poteſt. nu.20. 28
Fines & ſcopi vltimi in quos viatores omnia referant duo ſunt. nu.25. 50
Fines multi poßunt eſſe principales eiuſdem actus. nu.37. 72
Fines vltimi falſi tot quot falſæ opiniones putant eſſe omnium amabiliſſima. nu.20. 28
Finis cuius malus ipſum quoque malum: & finis cuius bonus ipſum quoq; bonum. n.1. 7
Finis & medium poteſt eße idem diuerſo reſpectu. nu.4. 8
Finis exactè diffinitur & declaratur. nu.3. 7
Finis

Finis iterum duplex, cuius, & quo. nu. 6. 8
Fniis iuſtus omnium actuum, omnium virtutum Deus, Beatitudo & virtus vt comprehendit diuinam & humanam, & ratio vt eſt genus ad naturalem & ſupernaturalem. nu. 34. 62
Finis malus, quia malum culpæ, & finis malus, quia ineptus multum diſtant. nu. 36. 63
Finis minus principalis, & obiectum orationis poſſunt eſſe temporalia, non autem finis principalis. nu. 43. 73
Finis minus principalis inſeruientis Deo, eccleſiæ & prælato, poteſt eſſe beneficium eccleſiaſticum; & mutuantis lucrum. nu. 39. 72
Finis minus principalis nullius actus virtutis poteſt eſſe bonum temporale. nu. 39. 72
Finis non idem iuris vtriuſque ſecundum Communem: ſed contra Fortunius, qui quatuor dictis ſatis conciliatur. Quodq; beatitudo vera quæ Chriſtiana eſt, ſupernaturali tantum lumine cognoſcitur. nu. 29. 50
Finis operantis licet ſit poſterior fine operationis ſecundum ordinem exequutionis, eſt tamen prior ſecundum ordinem intentionis: & ita principalior. nu. 26. 50
Finis primo duplex vltimus & medius. Vltimus item duplex, verus & falſus, medius item duplex. nu. 4. 8
Finis principalis actus virtutis, nequeunt eſſe

laus,

laus, honor, fama & gloria. nu.44. 85
Finis principalis orationis iuſtus nequeunt eſſe temporalia. nu.43. 73
Finis quarto duplex bonus & malus, cum ſuis diffinitionibus. nu. 8. 8
Finis quinto duplex principalis & minus principalis cum ſuis diffinitionibus. nu.9. 8
*Finis tertio duplex, operationis, et operãtis.n.7.*8
Finis verbum, maſculino & fæminino genere profertur. nu.2. 7
Finium humanorum actuum cognitio ad rectè viuendum, & examinandam conſcientiam neceſſaria. nu.1. 7
Fortia facta ob honorem, aut pudorem peccata nu.31. 62
Fortunius Cantaber laudatus.nu.29. 50

G

Gloriam ob humanam facere aliquid, tanquã ob pretiũ vel alias differunt.nu.64. 119
Gloriam Romani gentiles cur vitæ præponebant. num. 52. 87
Gloria pro ſeruãda non obiiſſe Eleazarum ſed pro virtute, quæ gloriam meretur. num.53. 87
Gratianus aliqua tribuit vtiliter Auguſtino contrarius Eraſmo, qui multa ei damnosè adimit. nu.2. 7
Gratię gratum facientis effectus quidam inſignis. nu.19. 28

Hono-

H

Honoraria bona quæ probant eſſe inepta pro fine actus virtutis, intelligenda de fine principali, & quæ contrarium probant de minus principali. nu. 46. 86

Honoraria bona quæ ſunt quinque tum demum pro fine minus principali rectè poni cum referuntur in alium actum: alias non, cum pulchra declaratione. nu. 62. 119

Honoraria bona. ſ. reuerentia, laus, fama, honor & gloria conueniunt. Primo quòd nunquam aliud pro alio ponitur, ſecundo quòd nullum eorum eſt virtus, & ꝙ ſunt bona externa fortunæ, excepta aliquando reuerentia, & quòd non ſunt propter ſe amanda. nu. 50. Tertio quod omnia illa ſunt maiora quam pecuniaria. quarto quòd ſunt maiora quam vita. & alia corporalia bona. nu. 51. 86

Honor exhibetur & recipitur iuſtè cum debetur & ſpontè datur. nu. 56 106

Honoraria bonorum appetitus inordinatus, vt plurimum ueniale peccatum; ſed quinque caſibus mortale. n. 59. 106. Quod ipſum dicendum de contemptu eorum. nu. 60. & etiam de appetitu & contemptu cæterorum bonorũ utilium. nu. 61. & de complacentia & diſplicentia, de obtentu omnium tam honorariorum, quam aliorum utilium. nu. eodem.

Hono-

Honorariorum bonorum appetitus non referens ea in aliud eſt malus. nu. 58. 106

Honorariorum bonorum appetitus vel contemptus fit bonus ex bono fine, qui triplex ponitur à Thoma. num. 55. cui adduntur alij tres. nu. 56. 105

Honorariorum bonorum, quę ſunt quinque, appetitus & contemptus ſuapte natura neque bonus, neque malus. nu. 54. 105

Honore pro ſeruando moriendum vulgatum elogium, ſed error, niſi intelligatur &c. num. 53. 87

Honor iam quæſitus cur magna cura conſeruandus. nu. 74. 129

Honor quid? nu. 48. 86

I

INfidelium actus non omnes mali. nu. 15. 18

Intellectus dicti quotidiani Gregorij de laudis requiſitione. nu. 65. 119

Intellectus illius Pauli. Qui gloriatur in Domino glorietur, &c. nu. 44. 85

Intellectus. l. Codicillis. §. Matre. ff. de leg. 2. num. 52. 87

Intellectus. l. Iſti quidem. ff. Quod met. cau. num. 51. 87

Intellectus quorumdam Domini dictorum, & aliorum doctorum. nu. 69. 129

Intentio eſt actus voluntatis & qualis. nu. 2. 7

Iuſti-

Iuſtitiæ non contrait, volens quod ſuum non eſt, ſi non eſt alienum. nu.63. 109

L

LAudem vel gloriã ob humana facere principaliter qđ inſtitutũ eſt principaliter ad gloriã Dei non eſt mortale contra Ang.n.64. 119

Laudis & gloriæ bene & male appetitę quinque exemplã quotidiana. nu.66. 120

Laudis, gloriæ, vel honoris, de excellentia, qua quis caret, appetitus non eſt mortalis contra Abulen. nu.63. 119

Laureæ honoris litterariæ tres. Baccalaureatus. Licentiatus, & Doctoratus. nu.45. 86

Laus etiam ſine ſermone litteris ſacris & canonicis. nu. 47. 86

Laus non ſolum virtuti ſed etiam alijs bonis debita. nu.47. 86

Laus quid? & in quo ab honore differat. nume.47. 86

Legibus aliquot cur renunciari poteſt, licet principalius publicam vtilitatem, quam priuatam reſpiciant. nu.29. 50

Lex iuſta principalius ſit ob vtilitatem publicam, quam priuatam. nu.27. 50

M

MEdiorum in finem relatio fit uno actu, quandoq; pluribus, inter quę plurimum diſtat. nu.17. 28

Mutuans

Mutuans iuſtè ſperat lucrum minus principaliter. nu.39. 72

O

Ocioſum omne deliberatum, quale eſt, quòd fine careat malum, & ideò nullus actus in indiuiduo indifferens. nu.58. 106

P

Patrem magis tenetur diligere filius quàm pater filium. num. 52. 87

Peccatur non habitu ſed actu cum exemplo quotidiano. nu.23. 29

Pœnas qui ſtatuunt, & qui ob eas obediunt, vt peccant. nu.40. 73

Prædicanti ob gloriam humanam non quæritur aureola doctoralis. nu.44. 85

Præmia qui ſtatuunt, & qui ea quærunt vt peccant. nu.41. 73

R

Referre in Deum nos omniaq́, noſtra actu vel virtute vtile, ſed non ſemper neceſſarium. nu.16. 28

Referendi nos & noſtra Deo modus vtilis. nu.19. 28

Referri poſſe omnia quæ non ſunt peccata in Deum. nu.15. 28

Regula illa, cuius finis malus eſt, &c. ſine vlla exceptione vera. nu.30. 62

Relatio duplex: actualis & virtualis; quę diffinitur

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

nitur exactè nu.18. 28

Reſtitutio bonorum pecuniariorum excuſatur ſi fieri non poteſt abſque amiſſione honorariorum. nu.45. 86

Reuerentia quid? nu.49. 86

S

SCire vt ſcias tantum, ſi & quando peccatum. nu.24. 29

T

Timore Deo ſeruientium, qui bene, & qui male merentur. num.42. 73

Timorem quem non cōpatitur charitas. n.42. 73

Timor ſeruilis qui bonus, & qui malus. n. 40. 73

V

VErbum propter quatuor cauſas ſignificat efficientem finalem, &c. nu.3. 8

Vitam honori & gloriæ, & virtutem virtuti præferendam. num.53. 87

FINIS.

Regiſtrum

ABCDEFGHIKLMN.

Omnes ſunt Quaterniones.

VENETIIS, MDLXXI.

Ex Officina Petri Dehuchini.

Fine de vltimo vitæ humanę inquiſitio Ariſtotelis non adeò magnifacienda &c. quia facilè aliunde diſcitur. nu. 11. 27
Finem ob aliquem eſſe vltimum humanæ vitę etiam naturali ratione probari. nu. 15. 27
Finem ob aliquem hominem et alia omnia agere, ſed alia & alia ratione. nu. 10. 27
Finem ob vltimum, hominum omnia agere, non videri verum contra Thom. nu. 15. 28
Finem principalem non arguit ceſſatio operis illo ceſſante. nu. 37. 72
Fine quo ſatisfit obligationi ponendi finem actui. nu. 35. 63
Finem vltimum non ponit omnis in eo in quo etiã ſcienter mortaliter peccat. nu. 22. 29
Fines duos vltimos etiam falſos, nemo vno & eodem tempore habere poteſt. nu. 20. 28
Fines & ſcopi vltimi in quos viatores omnia referant duo ſunt. nu. 25. 50
Fines multi poßunt eſſe principales eiuſdem actus. nu. 37. 72
Fines vltimi falſi tot quot falſæ opiniones putant eſſe omnium amabiliſſima. nu. 20. 28
Finis cuius malus ipſum quoque malum: & finis cuius bonus ipſum quoq; bonum. n. 1. 7
Finis & medium poteſt eße idem diuerſo reſpectu. nu. 4. 8
Finis exactè diffinitur & declaratur. nu. 3. 7

Finis

Finis iterum duplex, cuius, & quo. nu. 6. 8
Fniis iuſtus omnium actuum, omnium virtutum Deus, Beatitudo & virtus vt comprehendit diuinam & humanam, & ratio vt eſt genus ad naturalem & ſupernaturalem. nu. 34. 62
Finis malus, quia malum culpæ, & finis malus, quia ineptus multum diſtant. nu. 36. 63
Finis minus principalis, & obiectum orationis poſſunt eſſe temporalia, non autem finis principalis. nu. 43. 73
Finis minus principalis inſeruientis Deo, eccleſiæ & prælato, poteſt eſſe beneficium eccleſiaſticum; & mutuantis lucrum. nu. 39. 72
Finis minus principalis nullius actus virtutis poteſt eſſe bonum temporale. nu. 39. 72
Finis non idem iuris vtriuſque ſecundum Communem: ſed contra Fortunius, qui quatuor dictis ſatis conciliatur. Quodq; beatitudo vera quæ Chriſtiana eſt, ſupernaturali tantum lumine cognoſcitur. nu. 29. 50
Finis operantis licet ſit poſterior fine operationis ſecundum ordinem exequutionis, eſt tamen prior ſecundum ordinem intentionis: & ita principalior. nu. 26. 50
Finis primo duplex vltimus & medius. Vltimus item duplex, verus & falſus, medius item duplex. nu. 4. 8
Finis principalis actus virtutis, nequeunt eſſe

laus, honor, fama & gloria. nu.44. 83
Finis principalis orationis iuſtus nequeunt eſſe temporalia. nu.43. 73
Finis quarto duplex bonus & malus, cum ſuis diffinitionibus. nu. 8. 8
Finis quinto duplex principalis & minus principalis cum ſuis diffinitionibus. nu.9. 8
Finis tertio duplex, operationis, et operãtis.n.7. 8
Finis verbum, maſculino & fœminino genere profertur. nu.2. 7
Finium humanorum actuum cognitio ad rectè viuendum, & examinandam conſcientiam neceſſaria. nu.1. 7
Fortia facta ob honorem, aut pudorem peccata? nu.31. 62
Fortunius Cantaber laudatus.nu.29. 50

G

Gloriam ob humanam facere aliquid, tanquã ob prætiũ vel alias differunt.nu.64. 119
Gloriam Romani gentiles cur vitæ præponebant. num. 52. 87
Gloria pro ſeruãda non obiiſſe Eleazarum ſed pro virtute, quæ gloriam meretur. num.53. 87
Gratianus aliqua tribuit vtiliter Auguſtino contrarius Eraſmo, qui multa ei damnosè adimit. nu.2. 7
Gratię gratum facientis effectus quidam inſignis. nu.19. 28

Hono-

H

Honoraria bona quæ probant eſſe inepta pro fine actus virtutis, intelligenda de fine principali, & quæ contrarium probant de minus principali. nu. 46. 86

Honoraria bona quæ ſunt quinque tum demum pro fine minus principali rectè poni cum referuntur in alium actum: alias non, cum pulchra declaratione. nu. 62. 119

Honoraria bona. ſ. reuerentia, laus, fama, honor & gloria conueniunt. Primo quòd nunquam aliud pro alio ponitur, ſecundo quòd nullum eorum eſt virtus, & quod ſunt bona externa fortunæ, excepta aliquando reuerentia, & quòd non ſunt propter ſe amanda. nu. 50. Tertio quod omnia illa ſunt maiora quam pecuniaria. quarto quòd ſunt maiora quam vita, & alia corporalia bona. nu. 51. 86

Honor exhibetur & recipitur iuſtè cum debetur & ſponte datur. nu. 56. 106

Honoraria bonorum appetitus inordinatus, vt plurimum ueniale peccatum; ſed quinque caſibus mortale. n. 59. 106. Quod ipſum dicendum de contemptu eorum. nu. 60. & etiam de appetitu & contemptu cæterorum bonorum utilium. nu. 61. & de complacentia & diſplicentia, de obtentu omnium tam honorariorum, quam aliorum utilium. nu. eodem.

Hono-

Honorariorum bonorum appetitus non referens ea in aliud eſt malus. nu.58. 106
Honorariorum bonorum appetitus vel contemptus fit bonus ex bono fine, qui triplex ponitur à Thoma. num. 55. cui adduntur alij tres. nu. 56. 105
Honorariorum bonorum, quę ſunt quinque, appetitus & contemptus ſuaptè natura neque bonus, neque malus. nu. 54. 105
Honore pro ſeruando moriendum vulgatum elogium, ſed error, niſi intelligatur &c. num. 53. 87
Honor iam quæſitus cur magna cura conſeruandus. nu. 74. 129
Honor quid? nu. 48. 86

I.

INfidelium actus non omnes mali. nu. 15. 18
Intellectus dicti quotidiani Gregorij de laudis requiſitione. nu. 65. 119
Intellectus illius Pauli. Qui gloriatur in Domino glorietur, &c. nu. 44. 85
Intellectus. l. Codicillis. §. Matre. ff. de leg. 2. num. 52. 87
Intellectus. l. Iſti quidem. ff. Quod met. cau. num. 51. 87
Intellectus quorumdam Domini dictorum, & aliorum doctorum. nu. 69. 129
Intentio eſt actus voluntatis & qualis. nu. 2. 7

Juſtitiæ non contrait, volens quod ſuum non eſt, ſi non eſt alienum. nu.63. 109

L

LAudem vel gloriã ob humana ſacere principaliter qđ inſtitutũ eſt principaliter ad gloriã Dei non eſt mortale contra Ang.n.64. 119

Laudis & gloriæ bene & male appetitę quinque exempla quotidiana. nu.66. 120

Laudis, gloriæ, vel honoris, de excellentia, qua quis caret, appetitus non eſt mortalis contra Abulen. nu.63. 119

Laureæ honoris litterariæ tres. Baccalaureatus. Licentiatus, & Doctoratus. nu.45. 86

Laus etiam ſine ſermone litteris ſacris & canonicis. nu. 47. 86

Laus non ſolum virtuti ſed etiam alijs bonis debita. nu.47. 86

Laus quid? & in quo ab honore differat. nume.47. 86

Legibus aliquot cur renunciari poteſt, licet principalius publicam vtilitatem, quam priuatam reſpiciant. nu.29. 50

Lex iuſta principalius fit ob vtilitatem publicam, quam priuatam. nu.27. 50

M

MEdiorum in finem relatio fit uno actu, quandoq; pluribus, inter quę plurimum diſtat. nu.17. 28

Mutuans

Mutuans iuſtè ſperat lucrum minus principaliter. nu.39. 72

O

Ocioſum omne deliberatum, quale eſt, quòd ſine careat malum, & ideò nullus actus in indiuiduo indifferens. nu.58. 106

P

Patrem magis tenetur diligere filius quàm pater filium. num. 52. 87

Peccatur non habitu ſed actu cum exemplo quotidiano. nu.23. 29

Pœnas qui ſtatuunt, & qui ob eas obediunt, vt peccant. nu.40. 73

Prædicanti ob gloriam humanam non quæritur aureola doctoralis. nu.44. 85

Præmia qui ſtatuunt, & qui ea quærunt vt peccant. nu.41. 73

R

Referre in Deum nos omniaq; noſtra actu vel virtute vtile, ſed non ſemper neceſſarium. nu.16. 28

Referendi nos & noſtra Deo modus vtilis. nu.19. 28

Referri poſſe omnia quæ non ſunt peccata in Deum. nu.15. 28

Regula illa, cuius finis malus eſt, &c. ſine vlla exceptione vera. nu.30. 62

Relatio duplex: actualis & virtualis; quę diffinitur

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

nitur exactè nu.18. 28

Reſtitutio bonorum pecuniariorum excuſatur ſi fieri non poteſt abſque amiſſione honorariorum. nu.45. 86

Reuerentia quid? nu.49. 86

S

Scire ut ſcias tantum, ſi & quando peccatum. nu.24. 29

T

Timore Deo ſeruientium, qui bene, & qui male merentur. num.42. 73

Timorem quem non cõpatitur charitas.n.42. 73

Timor ſeruilis qui bonus, & qui malus.n. 40. 73

V

Verbum propter quatuor cauſas ſignificat efficientem finalem, &c. nu.3. 8

Vitam honori & gloriæ, & virtutem virtuti præferendam. num.53. 87

FINIS.

Regiſtrum.

ABCDEFGHIKLMN.

Omnes ſunt Quaterniones.

VENETIIS, MDLXXI.

Ex Officina Petri Dehuchini.